

EMLÉK
KÖNYV

LŐRINCZE 100

„Mindnyájan tudjuk, hogy életünk véges: de amikor nyelvünk és kultúránk egyetemes fennmaradásáért küzdünk, úgy cselekszünk – s kell cselekednünk, – mintha örökké élnénk.”

Lőrincze Lajos

**Lőrincze-mlékkönyv
születésének 100. évfordulójára**

Veszprém
2015

Szerkesztette
Balogh Ferencné

Borítóterv
Czakó Zsolt

Lektorálta
Raffai István

Tördelés
Palkóné Jády Melitta

A kiadást támogatták

és a **Lőrincze-család**

ISBN: 978-963-9510-19-7

Kiadja a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár
Felelős kiadó: Pálmann Judit igazgató

Készült a veszprémi OOK-Press Nyomdában

A mi Lőrinczénk

Előszó helyett

Száz éve, 1915. november 24-én született Lőrincze Lajos nyelvész, nyelvjáráskutató, édes anyanyelvünk fáradhatatlan őre, és már huszonkét éve nincs közöttünk. A nyelvészek méltán nevezik a 20. század második felét „Lőrincze-korszaknak”, és túlzás nélkül mondhatjuk, hogy ebben az időszakban minden magyar ember ismerte a nevét. Amikor az „édes anyanyelvünk”, a „nyelvőrsegen”, az „emberközpontú nyelvművelés” kifejezéseket hallották vagy olvasták, akkor kevesen gondoltak arra, hogy Lőrincze-könyvek címét idézik. Jönnek azonban új generációk, melyeknek el kell mondanunk, ki volt ő, miért fontos emlékezni rá ma és mindenkor, mindenütt, ahol magyar emberek élnek a világon.

A Veszprém megyei Szentgálról, a falu ranglétrájának legalsó fokáról a Pápai Református Kollégiumon, és a budapesti Eötvös Collégiumon keresztül vezetett útja az MTA Nyelvtudományi Intézetéig, a szűkebb pátriától az itthoni, és a világon szétszóródott magyarok szívéig, nyelvi- és magyarságtudatáig. Amíg a nyelvtan a legtöbb diák számára nemszeretem tantárgy az iskolában, addig Lőrincze Lajos szinte minden kortárs magyar emberben fel tudta kelteni az érdeklődést az anyanyelv iránt. Az eltelt évtizedekben sokat változott a világ, a társadalom, az információs és kommunikációs eszközök, s ez természetesen változtatott a nyelvhasználaton, a nyelvművelés feladatain is. Mégis, ma is egyértelmű, hogy a magyarság megmaradásának, az emberek közti kapcsolatoknak nélkülözhetetlen feltétele, eszköze az anyanyelv, -őrzése, -pallérozása, -ápolása egyaránt. Ezért is hiányzik nagyon Lőrincze Lajos következetes figyelme, rendszeres megszólalása. „Emléke, tanítása és szellemi öröksége maradt velünk, ezek ma is ...az anyanyelvi mozgalom éltető forrásai.” (Pomogáts Béla)

Szintén Pomogáts írta róla: „Lőrincze Lajosnak nem élettörténete, inkább „munkatörténete” volt, hiszen élete azonos volt munkájával, kutatásaival, írásaival.”

A sikeres névtanusként és nyelvjáráskutatóként indult nyelvész nem feladott egy szakmai karriert, amikor nyelvművelésre adta a fejét, hanem rátalált, megtalálta azt a feladatot, amely leginkább megfelelt a személyiségének: összekapcsolta és alárendelte nyelvi ismereteit ennek a tevékenységnek. Megvolt hozzá a szakmai ismerete, a magyar nép és nyelv iránti szeretete, kiváló előadói stílusa, és jellegzetes, összetéveszthetetlen hangja, – mindehhez kitartás és alázat társult. Nehéz történelmi időkben, olykor megalkuvások árán is, munkálkodott, „ahogy lehetett”. Fontosabbnak tartotta a feladatok vállalását, mint a tudományba való bezárkózást. Egykori pályatársa, Graf Rezső állítja, hogy „írásai tartalmukban ma is időszerű megállapításokat tartalmaznak, akár elvi kérdésekről szólnak, akár konkrét nyelvi, nyelvhelyességi kérdésekre adnak választ”. Pusztai Ferenc kötetünkben azt írja: „a Lőrincze-életmű nem csupán tudománytörténeti, azaz nemcsak határjelölő érdekű és értelmű, hanem hatásában élő, eleven jelen!” Ezt bizonyítják a könyvünkben megjelenő írások is.

Szándékunk elsősorban az emlékek őrzése és a Lőrincze-örökség ápolása, továbbgondolása volt. Balázs Géza professzor úr átfogó írását két nagyobb fejezet követi: a Veszprém megyeiek hagyományápolása, majd a nyelvészek (hazaiak és határon túliak) visszaemlékezései, tanulmányai. Hasznosnak véltük, ha bemutatjuk a Lőrincze-díjat, és praktikusnak, ha közreadjuk a kitüntetettek névsorát. Mellékeljük a Lőrinczétől, Lőrinczéről megjelent könyvek, tanulmányok, cikkek sorát – ezúttal az 1997 utániakat, – folytatva az 1998-ban Veszprémben kiadott *Lőrincze Lajos. Emlékezés és bibliográfia* kötetet. Illusztrációként Lőrincze emlékjeleket gyűjtöttük: fényképeket, szobrokat, emléktáblákat.

Mi, Veszprém megyeiek különösen büszkeséggel és szeretettel őrizzük Lőrincze Lajos emlékét, kedves személyiségét, értékeljük hűségét: ezt iskolanévadás, emlékszoba, emléktáblák, anyanyelvi versenyek, és három kiadott könyv is bizonyítja.

Jelen kötetünkkel is ezt szeretnénk igazolni, amikor Szentgál és a többi Lőrincze-iskola, valamint Pápa, Veszprém, Balatonalmádi „szólal meg”. Kiemelkedő és megható az a szeretet, családi közvetlenség, amellyel a szentgáliak beszélnek szeretett Lajos bácsijukról. Társul hívtunk Lőrincze-díjas nyelvészeket és más kortársakat, akik részben személyes emlékeiket elevenítették fel, részben örökségének tovább-építésével igyekeznek munkásságát éltetni és anyanyelvünk ügyét szolgálni. Szinte lehetetlen volt a sokszínű, sok műfajú írásokat egységes anyaggá szerkeszteni, hiszen az iskolák lelkes beszámolóitól a kortársak személyes hangú megemlékezésein keresztül a nyelvésztársak szakszerű, tudományos igényű írásáig ívelt a sor. A könyv sokféle írását a Lőrincze Lajos iránti megbecsülés, szeretet és tisztelet tartja össze.

Köszönetet mondunk minden szerzőnek, aki írt a kötetbe, minden közreműködőnek, támogatónak, aki osztozott velünk Lőrincze Lajos emlékezetében, és aki szívből, önzetlenül segítette ennek az emlékkönyvnek az elkészülését és kiadását!

Veszprém, 2015. szeptember

Balogh Ferencné
szerkesztő

Balázs Géza

Lőrincze Lajos öröksége a magyar nyelv tudományban és kultúrában

Fölemelő érzés fölidézni Lőrincze Lajos szellemét Pápán, a református kollégiumban, Lőrinczével vagy „lőrinczéül” mondhatnám: „Megnől az ember szíve...” (Lőrincze 1993: 29). De hadd kezdjem egy lehangoló tapasztalattal. Az elmúlt hetekben sok helyen megfordultam, előadásokat tartottam fiataloknak, alapvetően kiválasztott, jó iskolába, középiskolába, egyetemre járó fiataloknak, s rákérdeztem, hogy ki volt Lőrincze Lajos. Senki sem tudta. Természetesen úgy 30-40 évtől föl-felé mindenki tudja, aki magyarul beszél, hogy ki volt Lőrincze Lajos. Nekünk annyira természetes, hogy ismerjük a magyar tudomány és kultúra jeles 20. századi képviselőit, hogy rá sem kérdezzünk a fiataloknál, hallottak-e róluk, meséljük-e róluk. Ha így viselkedünk, feledésre vagyunk ítélve.

Grétsy Lászlót megkérdeztem, hogy hogyan mutatná be röviden Lőrincze Lajost a fiataloknak. Grétsy tanár úr ezt válaszolta: A második világháború utáni évtizedekben ő volt „a” nyelvész. Rejtvények meghatározásai között olvashattuk ezt: „Ismert nyelvészünk”, s akkoriban kivétel nélkül mindenki tudta, hogy róla van szó. Hogy ki volt ő? Az a már eleve rokonszenvet keltő megjelenésű, barátságos, mindenki kedves nyelvész, nyelvjáráskutató, de elsősorban nyelvművelő, aki a második világháború utáni nehéz időkben mint anyanyelvünk őre, a nyelv szépségeinek, értékeinek megmutatója egyszerre mindenkire tudott szólni, legfőképpen a rádió révén, s ezáltal alig néhány év alatt valóságos nemzeti intézménnyé vált. A rádióhallgatók hamar megismerték s megszerették *Édes anyanyelvünk* című ötperceit, amelyek ráadásul a leghallgatottabb időpontokban, szombaton, illetve vasárnap hangzottak el. Azt mondhatnám, népszerűsége szinte sorsszerű volt. (Grétsy 2014).

Én most tehát mesélni fogok a fiataloknak és persze a kevésbé fiataloknak Lőrincze Lajosról. Egyébként folyamatosan ezt teszem, hiszen jó ideje nekem adatott meg a lehetőség, hogy rádióban és tévében, hasonlóan Lőrincze Lajoshoz, hirdessem az igét.¹ És milyen érdekes, én is 5-5 percben tehettem (Duna televízió) és tehetem (Kossuth rádió).

„De jó földszagú példái vannak”

Hogyan lett nyelvész Lőrincze Lajos? Elmondja ő maga is: *„Nyelvész én nem úgy lettem, hogy egyszer csak megvilágosodott: márpedig csak az lehetek (...) Inkább a sorsom hozta úgy: olyan helyen születtem, hogy már második gimnazista koromban szentgáli dialektusban készíthettem el egyik iskolai írásbelimet. Első egyetemi szemináriumi dolgozatomat Laziczius Gyulának írtam a szentgáli táj-szavakról. Emlékszem tanárom mosolyára: ’De jó földszagú példái vannak’ – dicsérte meg, amit nem magamnak, hanem földijeimnek köszönhetek.”* (Lőrincze 1993: 36.)

Lőrincze Lajos első tudományos munkája a *Földrajzineveink élete*, azt mondhatjuk, hogy leginkább névkutatónak készült. Ám a Pápán eltöltött két tanári év után a Magyarságtudományi Intézetbe, majd az 1949-ben létrehozott Nyelvtudományi Intézetbe hívták, s itt két új téma felé fordult az érdeklődése: a nyelvjáráskutatás és a nyelvművelés irányába. Bekapcsolódott a magyar nyelvátlasz (*Magyar nyelvjárások atlasza*) munkálataiba. Lőrincze Lajos igen aktív gyűjtő volt: 76 magyarországi, 22 romániai, 12 jugoszláviai, 4-4 ausztriai és szovjetunióbeli településen, összesen 118 kutatóponton végzett gyűjtést, bejárva szinte az egész magyar nyelvterületet (Kiss 2005: 37). A magyar nyelvátlasz egyik legaktívabb munkatársának számított.

---

¹ 2015-ben a Kossuth rádió *Tetten ért szavak* című műsora sorozatban idézi fel Lőrincze Lajos emlékét, és beszámol az ünnepi év eseményeiről.

Nescimus hungarice loqui

A nyelvjárásgyűjtés mellett érdeklődése nagyon hamar a nyelvművelés felé fordult. Ennek is megvoltak korábbi gyökerei nála, mert egyetemista korában az első egyetemi „jó kiejtési” versenyt, amelyet Kodály Zoltán ösztönzésére indítottak (a budapesti tudományegyetemen), Lőrincze Lajos nyerte. Mondhatnánk, hogy ő volt az első Kazinczy-díjas, de akkor még nem volt ilyen díj.

Amikor Lőrincze Lajos bekapcsolódott a magyar nyelvművelésbe, akkor a nyelvművelés ügye igen rosszul állt Magyarországon. A jelentős magyar nyelvészek ugyanis nem foglalkoztak nyelvműveléssel, csak nyelvészeti kutatásokkal. Ezért a két világháború közötti időszakban a nyelvművelés főleg lelkes nem nyelvészek (írók, költők, tudósok), valamint amatőrök kezébe került. Harsány, sok esetben túlzó, purista (nyelvtisztító) nyelvművelés uralkodott, amelyre természetesen volt igény, de legalább annyira riasztó is volt. Hiszen ki szereti azt, ha folyamatosan figyelmeztetik, hogy anyanyelvüként nem beszél helyesen, sőt esetleg rámondják, hogy nem tud magyarul. Révai Miklós más korban még figyelmeztetésül, felrázásként leírhatta, hogy Nescimus hungarice loqui (nem tudunk magyarul), ám túlzó megállapítása természetesen nem állja meg a helyét, s módszertanilag sem helyes, ha ilyesmivel riogatjuk a népeiséget.

Szemben a negativitással: emberközpontú, pozitív

Lőrincze Lajos mint képzett nyelvész a nyelvművelésnek ebben a túlzó áramlatában (a második világháború után) kapcsolódott be a nyelvművelésbe, és elmondható, hogy nyelvészeti működésének csaknem fél évszázada alatt a nyelvművelést tudományos rangra emelte, és megteremtette a nyelvművelés vonzó, általa használt jelzővel emberközpontú és pozitív módját. Miből állt ez? Elsősorban abból, hogy a nyelvművelés addig hiányzó elméleti alapjait teremtette meg. Talán nem tudják, de én Csokonai Vitéz Mihály nyomán bármikor bebizonyítom, hogy „Magyarországon mindenki nyelvész”, vagyis mindenkinek van véleménye, tanácsa az anyanyelvével kapcsolatban.

Ezzel nincs semmi baj addig, míg ezek nem válnak babonává, azaz tévhitté, és nem kezdik el hivatalosan is hirdetni. Lőrincze Lajos fellépésekor már javában éltek ilyen, hivatalos szintre emelt nyelvi babonák. Említék néhányat, mert még ma is fel-feltűnedeznek:

- magyartalan a fog-os jövő idő: el fogok menni,
- magyartalan a főnévi igenév + létige szerkezet: nyitva van/zárva van,
- kötőszóval nem kezdünk mondatot,
- a magyar nem szereti a hosszú, összetett mondatokat stb.

Ezekre az állításokra a mai nyelvész azt mondja: diagnózis nélküli terápia. Vagyis úgy mondanak véleményt egy nyelvi jelenségről, hogy azt alaposan megvizsgálják. Lőrincze Lajos tehát – látva a nagy érdeklődést az anyanyelv iránt, látva a nyelvi babonákat – elméleti alapra helyezte a nyelvművelést. A nyelvművelés alapelveit pedig a következő rendszerben helyezte el: Mi a nyelvművelés? Tömör válasz (az értelmező szótár alapján, ám Lőrincze Lajos kiegészítésével): az alkalmazott nyelvtudománynak az az ága, „*amely a nyelvhelyesség elvei alapján, a nyelvi műveltség terjesztésével igyekszik segíteni a nyelv egészséges fejlődését. A nyelvművelés célja és tartalma nem örök és változatlan, hanem idő és hely függvénye; legidőszerűbb feladatait mindig az adott társadalom szükségletei határozzák meg.*” (Lőrincze 1999: 73.) Ezután definiálja a nyelvváltozást, a nyelvfejlődést és a nyelvromlást. Majd máig érvényes módon határozza meg a nyelvművelés alapfogalmát, a nyelvi normát. Lőrincze halála után valóságos nyelvinorma-vita indult el a magyar nyelvtudományban, tanulmányok, könyvek születtek a kérdésről, és mindezt áttekintve azt mondhatjuk, hogy túl sok újat nem mondtak. Lőrincze Lajos az elméleti alapozásban foglalkozott a nyelvszokás, az egyéni ízlés, a nyelvérzék, a logika, a célszerűség, tájnyelv, jóhangzás, nyelvtan, az író és a nyelvi norma kérdésével is, s többnyire máig érvényes válaszokat adva.

Tehát Lőrincze Lajos egyik nagy öröksége, hogy az addig kevésbé tudományos nyelvművelést tudományos rangra emelte. A nyelvtudomány szakmai kérdései mellett mindig nemzeti ügynek tekintette a nyelvművelő munkát...

Lőrincze Lajos nyelvészeti munkásságának összegzése

Graf Rezső egy kisebb tanulmányban összegzi Lőrincze Lajos munkásságát. Mint írja, a magyarságközpontú és egységes nyelvpolitika folytatásának programját hagyta ránk örökül. De lássuk csak ennek összetevőit! Először a programját:

- Azt hirdette, hogy az anyanyelv az alapja nemzettudatunknak, a magyarsághoz való tartozásunknak minden helyzetben, minden korban.

- Munkásságát mindig nyelvpolitikai tevékenységnek is tekintette...

- A nyelvhasználattal való tudatos törődést különleges nemzetmentő mozgalomban minősítette a XX. századi történelmünk sajátos alakulása miatt; mert az anyanyelv megőrzését a magyarság jövője, fennmaradása egyik nélkülözhetetlen zálogának hitte és tartotta.

- E szándékának következetesen tanújelét adta több, mint négy évtizedes munkássága során... tanácskozásokon, előadásában vagy a határokat is átívelő katedrójáról: rádiós ötperceiben.

- Munkájáról szólva... azt hangsúlyozta: amit ő tesz, amit ő művel, az nem pusztán nyelvészeti feladat.

Munkásságának lényegét a következő címszavakban lehet összefoglalni: Összekötő kapocs: Több is a mi anyanyelvünk, mint kifejező vagy közvetítő eszköz. Nekünk ez a nyelv, amelyben leginkább érezzük a szavak varázsát, jelentésük finom árnyalatait... Ez árasztja az otthon melegét, ez köt össze bennünket múltunkkal, történelmünkkel...

Közösségszervező erőforrás: Magyar nyelvünk valóban legfőbb kincsünk, összetartó erő. Összetartozásunknak, magyarságunknak nemcsak legfőbb jele, szimbóluma, hanem tényezője is. De ahogy a nyelv is megtartója a közösségnek, ugyanúgy a közösség (csoport, nép, nemzet) összetartója a nyelvnek. A közösségben, népben, nemzetben él a nyelv.

A szülőföldhöz való tartozás: Nem cél, hanem eszköz a szülőföldhöz való kapcsolódás erősítéséhez.

Nyelvvédelem: Sohasem szabad elfeledkezni arról, hogy a nyelvi leépülés mögött a kisebbségi ember élete, sorsa, leépülése is ott van előzményként, indító okként, magyarázatként. A nyelvvédelem, a nyelvmegőrzés, a nyelvápolás tehát a kisebbségi életben fokozottan politikai kérdés.

Viták: Voltak, vannak és nyilván lesznek is viták elvi kérdésekről és a részletekről is. De ezek a viták nem tették és teszik kérdésessé: (...) nyelvünk, kultúránk, hagyományaink szeretete, ápolása nem másodlagos kérdés társadalmunkban és művelődési politikánkban.

Közös felelősség: A viták során a megoldások keresése mindannyiunk feladata: íróké, irodalomtörténészé, történészé, néprajzosoké – s a nyelvészeké is. ... nem feledkezhetünk meg annak a két alapvető közösségnek a felelősségéről sem, amelyek minden ember életére tudatformáló hatásúak ... már a kezdetektől, ezen belül az anyanyelvhez való kötődésnek alakulásában is: a családról és az iskoláról. (Graf 1999: 12-31.)

A rádiós nyelvművelő

A nyelvészet mellett legalább annyira jelentős Lőrincze Lajos másik öröksége: a magyar kultúrában, vagy mondjuk úgy: a magyar nyelvkultúrában. Lőrincze Lajos volt az első igazi nyelvész, aki a 20. század nagy tömegkommunikációs vívmányát, a rádiót jól tudta használni nézeteinek, a magyar nyelv ügyének népszerűsítésére. Bár a Magyar Rádióban már az 1930-as években is voltak tudományos ismeretterjesztő műsorok, előadások, de ezek még nem tudtak átütő sikert hozni. Valószínűleg azért, mert rádiós egyéniségnek születni kell – ennek inkább, mint nyelvésznek. Lőrincze Lajos személyisége „predestinálva” volt a tudományos ismeretterjesztésre. Tudott népszerűen, az emberek nyelvén szólni, ráadásul ezt barátságos, kedves hangvétellel, stílussal tette. Kodály Zoltán javaslatára a Magyar Rádió 1952-ben indította el az *Édes anyanyelvünk* című anyanyelvi sorozatát – s ezt Lőrincze Lajos haláláig, tehát 1993-ig vezette. Az *Édes anyanyelvünk* rádiósorozata nemcsak a magyarországi, hanem a határokon túli magyarság -ma azt mondanák-: kultikus műsora lett. Olyan időben, amikor a határok nehezen voltak átjárhatóak, még a rokonok sem mindig találkozhattak, Lőrincze Lajos hangja, üzenete a rádióhullámok segítségével átléphette a határokat. S a magyar nyelv ügyén-ürügyn nemcsak nyelvi ismereteket nyújtott, nemcsak nyelvi tanácsokat adott, hanem egyfajta láthatatlan szállal összekapcsolta a magyarságot.

És ő volt az a nyelvész, aki szinte először jutott el a tengerentúlra a diaszpóra magyarságához, azokhoz, akik kényszerűségből mentek el Magyarországról a 20. század szörnyűségei elől menekülve, de a magyar táj, a magyar kultúra és nyelv iránti szeretetük megmaradt, és a magyar nyelv ügyén ők is kicsit be tudtak kapcsolódni a magyar közösségbe. Ennek lett később az intézménye az Anyanyelvi Konferencia a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, amelynek 20 éven át volt elnöke Lőrincze Lajos.

És Lőrincze Lajos – mások mellett – ott volt minden, máig ható anyanyelvi ügy, mozgalom születésénél. Ott volt a győri Kazinczy-rendezvényeken (amelynek most lesz az 50. évfordulója), természetesen ott volt az 1967-ben indult A magyar nyelv hete rendezvényeinek elindításánál (ennek jövőre lesz fél évszázados jubileuma), ott volt az 1979-ben alapított, modern szempontú nyelvi ismeretterjesztő folyóirat, az *Édes Anyanyelviünk* alapításánál (az idén lépett a 37. évfolyamába). A 25. évfordulón többen értékelték Lőrincze Lajos tevékenységét (25 év..., 2004).

Biztosak lehetünk abban, hogy Lőrincze Lajos varázslatos, vonzó személyisége nélkül a mai magyar nyelv művelő mozgalom nem lenne ilyen, talán nem is létezne.

A magyar nyelvstratégia felé

De mi a helyzet a mai magyar nyelv műveléssel? Lőrincze Lajos bizonyára csodálkozna, hogy a rendszerváltás után milyen éles viták kereszttüzebe került a nyelv művelés. Hadd tegyem rögtön hozzá, az ő személyét közvetlenül nem bántották, ám ha a nyelv műveléssel kapcsolatos kritikákat, sőt a nyelv művelésre szórt átkokat sorba szedjük, közvetve mégis csak Lőrincze Lajosnak is jutna belőle. Ám annál inkább jutott a sokszor túlzó, bántó és csúsztató kritikákból azoknak, akik a Lőrincze-örökség jegyében kívánták folytatni ezt a tevékenységet. Kaptak hideget-meleget, nevezték őket dilettánsoknak, diszkriminálóknak, álnyelvészeknek, s mára elértük, hogy Lőrincze Lajos nyelv művelő osztályát felszámolták a Nyelvtudományi Intézetben, hogy a „nyelv művelés” a tudományban szitokszó lett, a nyelv művelés

nem tartozik az önmagukat „érvényesnek” definiáló nyelvészek tevékenységébe, s a Magyar Tudományos Akadémiának, melyet mégis csak a magyar nyelv művelésére hoztak létre, nincs egyetlen nyelvművelő tagja sem. (Igaz, Lőrincze Lajos és utóda, Grétsy László sem lehettek az Akadémia tagjai, de talán kárpótolta őket az ELTE, amely mindkettjüknek címzetes egyetemi tanári, illetve professzor emeritusi rangot adott – ezek a legmagasabb egyetemi fokozatok.)

Amikor néhányan láttuk, hogy mivé lesz a magyar nyelvművelés a hivatalos tudományban, elhatároztuk, hogy nem hagyjuk elveszni mindazt, amit elődeink felépítettek. Nem pusztán az irántuk érzett tiszteletből, hanem a magyar nyelv és kultúra elválaszthatatlan egysége és jövője miatt sem. Az 1990-es évektől módszeresen elkezdtek felépíteni a Lőrincze tanár úr és mások által lerakott biztos alapokon a modern, a szociolingvisztikai és antropológiai szempontoknak, sőt a nemzetközi irányzatoknak is megfelelő új magyar nyelvművelést, amelyet először egy 1995-ben megrendezett konferencián már magyar nyelvstratégiaként hirdettem meg. Az erről szóló monográfiámat az Akadémia elnöke személyes bevezetővel jelentette meg 2001-ben. 2000-ben megalapítottuk a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoportot, 2006-ban a Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodát, és fáradhatatlanul dolgoztunk. Kutattuk a ma nyelvét, a digitális nyelvi világot, a mai magyar nyelvi változásokat, sorra rendeztük a konferenciákat, könyveket adtunk ki, és következetesen folytattuk az összes elkezdett anyanyelvi rendezvényt. Minden anyanyelvi társadalmi mozgalommal jó kapcsolatot alakítottunk ki, így értelemszerűen az Anyanyelvápolók Szövetségével és a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságával is. Könyveinkben nemzetközi példákat is hoztunk a nyelvművelésre, bebizonyítottuk, hogy szinte mindenhol van valamiféle nyelvművelés (ha nem is nevezik annak), tehát a magyar tudományból és kultúrából való negligálása jogtalan. Munkálkodásunk következtében ma már biztos alapokon áll a megújult nyelvművelés. A kormány 2014-ben, nyelvstratégia meghirdetésének 20. évében meg is alapította az általunk szorgalmazott a Magyar Nyelvstratégiai Intézetet.

Igaz, ehhez jelen pillanatban nincs közünk (sőt, mintha ismét téves irányba mennének a dolgok), de letagadhatatlan, és büszkén vallhatjuk, hogy törekvéseink végül is intézményesültek, elvi akadály a nincs annak, hogy a magyar nyelvi kultúrát erősítő törekvések hatékonyabbak legyenek, s így nyelvi kultúránk, magyar nyelvünk hosszú távon fennmaradjon, a legjobb értelemben vett népszerű, vonzó nyelvművelés segítségével. S ahol erős nyelvi kultúra van, ott van hazaszeretet, van kreativitás, és hitem szerint összefogás is. Van tehát intézmény, most már csak nagyon okosan kell cselekedni.

Azt hiszem, hogy Lőrincze Lajos örülne ennek. Amikor tehetne, ő is alapított nyelvművelő osztályt, különféle nyelvművelő fórumokat. Ezért őt tekintjük a 20. századi magyar nyelvművelés megújítójának, tudományos megalapozójának, s mindenkinek, aki a magyar nyelv ügyéért tesz, vagy tenni kíván, tőle kell elindulnia – az emberközpontú, pozitív nyelvműveléstől.

Hivatkozott irodalom:

25 év anyanyelvünk szolgálatában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.

Balázs Géza : Magyar nyelvstratégia. MTA, Budapest, 2001

Graf Rezső vál. és szerk. Anyanyelv és nemzet. Lőrincze-breviárium.

Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 1999.

Grétsy László „Nemzeti intézménnyé vált”. Emlékezés Lőrincze

Lajosra. Grétsy Lászlót kérdezi Balázs Géza 2014. Édes Anyanyelvünk, 2015/3. 3.

Kiss Jenő: Lőrincze Lajos és a nyelvjáráskutatás. Magyar Nyelvőr, 129.

évf. 2005. Emlékszám Lőrincze Lajos születésének 90. évfordulójára. 36-39.

Lőrincze Lajos : Megnő az ember szíve. Barátok – emlékek – találkozások. Új Horizont, Veszprém, 1993.

Lőrincze Lajos: Mai nyelvművelésünk főbb kérdései. 71—120. In: Fábíán Pál és Lőrincze Lajos: Nyelvművelés. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.

A 2015. április 16-án Pápán – a 49. *A magyar nyelv hete* országos megnyitóján – elhangzott előadás szerkesztett változata.

Lőrinczéről mondták, írták...

Lőrincze Lajos korunknak kétségkívül legismertebb, legnépszerűbb nyelvésze nemcsak Magyarországon, hanem az ország határain túl is. E nagy népszerűséget, közkedveltséget nem csupán kivételes szakmai tehetségének és nagyszerű nyelvművelő-pedagógiai tehetségének köszönheti, hanem mindenekelőtt egész emberi magatartásának, emberi lényének, erényeinek, annak, hogy zűrzavaros, gerincroppantó időkben is ember maradt az embertelenségben.

Farkas Zsuzsa (Újvidék): A szeretet jegyében

Mert Lőrincze Lajos nemcsak tudósnak, nemcsak nyelvművelőnek volt nagy, de embernek is. A szeretet és a törvény hűségével élt. Hű volt felnevelő közösségéhez, hű volt népéhez. Maga volt a megtestesült jóság és szeretet. Már a mosolyától, már a hangja selymétől éreztük: igaz ember, igaz magyar jár közöttünk. Amerre csak megfordult, itthon és a nagyvilágban, mindenütt hirdette Ady igazságát: „A magyarság szükség és érték az emberiség, s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára.”

Czine Mihály: A nemzet katedráján

Lőrincze Lajos figyelmét és türelmességét az a ragaszkodás alapozta meg, amelyet anyanyelvünk és az ezt fenntartó emberi közösség iránt érzett. Ettől kapott erőt a nyelvvédelem és a gondozás hétköznapi munkájában. Mondhatnám úgy is: emberi tartást és morált. Hivatást, amely sosem hivalkodó, de mindig teherbíró és kitartó: öntudata és méltósága van, ezért lehet csöndes, sőt alázatos.

Pomogáts Béla: Lőrincze tanár úr

Nem közömbös szempont, milyen anyagból épült föl a katedra [Lőrincze katedrája]. Bámulatosan gazdag volt ez az építőanyag, amelyet kisgyermekkorától kezdve szüntelenül „szerzett be”. Aki nem tudja, hogy mekkora készletből merített, olvassa el az élettapasztalat megannyi forrásanyagát, amelyet nemcsak begyűjtött, hanem kincsként

halmozott föl magában. Aligha volt magyar ember, aki annyi szó magához hasonító birtokosa lehetett, mégpedig kisgyermekkorától kezdve, meglepő módon emlékezetében őrizve a dajkaszókat is, később ismételen említve az otthonában és az iskolában tanult mondókákat, bölcsen okító rigmusokat, a helyes és istenfélő magatartás „té-maköréből”.

Szende Aladár: Lőrincze Lajos katedrája

Lőrincze Lajost a széles nagyközönség nyelvművelőként, a magyar nyelv tudós tanáraként ismerte és szerette...Valóban: munkásságának nagy részét nyelvművelőként, nyelvi ismeretterjesztőként, a magyar nyelv búváráként és ügyének évtizedeken át első számú népszerűsítő-jeként, közéleti szereplőjeként végezte. Pályája elején azonban nyelv-járáskutatással és névtannal foglalkozott, mégpedig nagy kedvvel és eredményesen.

Kiss Jenő: Lőrincze Lajos, a nyelvjárás-kutató

Lőrincze Lajossal együtt munkálkodni íróasztal mellett, nyelvi gyűjtőútjainkon is könnyű, kellemes volt... Derűs életszemélete, humora segítette a nehéz helyzetekben is az együttműködést a hosszú gyűjtőúton...Lőrincze szenvedélyes természetimádó, tájszerető ember volt. ...Találékony-sága, játékszeretete, jó értelemben vett fifikussága páratlan volt.

Benkő Loránd: Lőrincze Lajossal

Lőrincze Lajos nyelvművelő munkásságának tudománytörténeti rangját fáradhatatlan nyelvművelő tevékenysége mellett elsősorban az adja meg, hogy munkálkodása végig határozott szemléleti alapokra támaszkodott, mondhatnánk szemléletében volt igazán tudatos. Még hozzá olyan mértékben, hogy kezdeményezően vállalta, majd végigvitte a magyar nyelvművelésben a szemléletváltást, s ennek eredményeként a nyelvművelés gyakorlatának megújítását. Kulcsszavai: pozitív, emberközpontú és nyelvhasználati szokás.

Pusztai Ferenc: Lőrincze előtt és után

Akik róla, mint személyiségről emlékeznek, felidézik összetéveszthetetlenül halk, tiszta hangját mind előszóban, mind írásban, azt az új beszédmódot, amelynek törvényeit az egymás iránt tanúsított figyelem és türelmesség szabta meg...Távol állott tőle az erőszakosság – amit a hatalom bűvöletében élők éreznek – s ez a bibliai szerénység volt az egyik fő oka annak, hogy az anyanyelvi mozgalom ügyét következetesen, s ha kellett bátran képviselte. Szellemes társalgó volt. Kutatóként gondos kézzel a mélységekbe nyúlt, amikor a nyelvatlaszhoz anyagot gyűjtött, vagy pátriája földrajzi neveit gyűjtve „bilingérezett” irattárak csendjében...

Szende Aladár: Lőrincze Lajos katedrája

Kutatói gondossága, minden apró adatra figyelése, filológiai pontossága természetesen ugyanúgy megnyilvánult az írott nyelv hagyatékának tanulmányozásában, felidezésében is. Tétéleinek bizonyításaként gyakran, nagy anyagismerettel nyúlt XIX. századi klasszikusainkhoz. Ugyanakkor jellemző volt rá témái szakirodalmi előzményeinek lelkiismeretes számbavétele is. Jó volna, ha adattisztelő filológiai erőnyeit és tudománytörténeti etikusságát minél többen követhetnék a jelen és a jövő magyar nyelvészei.

Benkő Loránd: Lőrincze Lajossal

Ezek az írások tartalmukban ma is időszerű megállapításokat tartalmaznak, akár elvi kérdésekről szólnak, akár konkrét nyelvi, nyelv-helyességi kérdésekre adnak választ.

Graf Rezső: Lőrincze Lajos öröksége

Egyszer azt hallottam róla: jó stílusú nyelvész. Talán fokozható is: az egyik legjobb stílusú magyar nyelvész. Ha ennek kulcsát keressük, ilyen kifejezések jutnak eszünkbe: helyes magyarság, tiszta, logikus gondolatmenet, közérthetőség, némi dunántúli báj, humanizmus, ember- és tájismeret, magyarságismeret, hazaszeretet, anekdotizmus... s azt is ide írnám még, hogy tolerancia, de inkább úgy írom: tűrőképesség, megértés a mások nyelvhasználatával, véleményével szemben.

Balázs Géza: Megnől az ember szíve. LL új könyvéről

Évtizedeken át az *Édes anyanyelvünk* volt a Magyar Rádió leghallgatottabb ismeretterjesztő, közvéleményt alakító rovata. Csak az érdekesség kedvéért említem, hogy hajdani tanárom, Lőrincze Lajos egy vele készített interjúban elmondta, hogy beugróként, Kodály Zoltán biztatására egy-két alkalomra vállalta csak a műsorpercek kitöltését, aztán beletanult és beleszeretett. 1952-től 8 722 alkalommal, majdnem 44 000 percig sugározta a rádió az Akadémiai Nyelvművelő Bizottság titkáranak országszerte népszerű műsorát. A nyelvész elérte azt, amit a hazai tudományosságból kevesen: nevéből ígét alkotott a közönség, és polgárjogot nyert a „lőrinczés” kifejezés.

Földes Anna: Hogy alakítható ki a tudós társadalom...

Névtani kutatás, majd a nyelvatlasz gyűjtőmunkájának nagy iskolája készítette fel őt hivatására, melyben ember és szerep egymásra talált. Az ország anyanyelv-mestere azonban még magasabb, hangját tágabb körben hallható katedrára lépett: nyelvünk ügyének az egész magyarságot figyelő gondviselője lett, aki jó pásztorként járta körül, hogy egybetartsa a szétszéledt nyáját.

... A magyar anyanyelvet beszélők egyharmada nem Magyarországon él, hanem a szomszéd országokban és szerte a világban. Lelki kötelességként róta a hazai társadalomra és államunkra azt a feladatot, hogy a nemzet testétől elszakadt ötmillió magyarban fenntartsa a lelket, magyarsága tudatát, elsősorban az anyanyelv megőrzésével... Az Anyanyelvi Konferencia szervezetének kiépítése, és hatékony működtetésének megalapozása pedig szintén Lőrinczére hárult, akit addigi tevékenységével elért tekintélye kijelölt e szerepre...

Kovalovszky Miklós: Egy élet summája

Lőrincze Lajos mindenütt járt, ahol nagyobb számban élnek magyarok. Ő jelentette, az ő rádiós előadásai, évtizedeken keresztül a kisebbségben és szétszórtságban élőknek az együvé tartozás tudatát és a számontartottság reményét. A nemzettudat ápolásában, a nyelvi ízlés nemesítésében történelmi jelentőségű a munkássága. Személye, emberi arca is beépült már régen a nemzeti legendáriumba és anekdotakincsbe.

Czine Mihály: A legendás nyelvőr

Az anyanyelvi mozgalom valóban az ő szívós és bölcs egyéniségének köszönhetően nőhetett fel a magyar összefogás határokra nem ismerő egyetemes intézményévé. Pedig sokszor a kettős gyanakvás, a kettős bizalmatlanság szirtjei között kellett hajóznia: meg tudta védeni a mozgalmat a hatalommal szemben. És bizalmat tudott kelteni a politikai emigráció köreiből. Egyéniségének és munkájának eleve hitele volt, elvégre lehetséges-e hitelesebb tudósegénység annál, aki egész életét anyanyelvünk gondozásának és védelmének szentelte.

Pomogáts Béla: Lőrincze tanár úr

Lőrincze Lajos hídépítő. Igen, ő az a tanár, aki kétszer is átjött az Újvilágba, és éppen a legalkalmasabb időben kezdett el bilingvézni a tengeren túli magyarság nyelvi szőlőhegyén. Semmi sem lehet olyan hatásos, mint valamit a legmegfelelőbb időben érzékelni. Lőrincze tanár úr munkája kihatott nemcsak a Kárpát-medence magyarsága nyelvi művelésére, de szerepe, mint nyelvi hídépítőé, a világon szétszórtságban élő magyar nyelvészek, akadémikusok, de a fiatalabb nemzedék számára is időtálló és példa értékű marad.

Kovács László (USA): Lőrincze, a hídépítő

Aligha volt népszerűbb, rendszeresen hallgatott műsora budapesti rádióknak Erdélyben Lőrincze Lajos ötperces nyelvművelő sorozatánál. Értelmiségiek és „egyszerű” magyarok igyekeztek minden alkalommal meghallgatni. Olyanok is, akiknek mindennapi munkájuk végzése közben román nyelvet kellett használniuk. Ezek talán még jobban ragaszkodtak Lőrincze tanár úr tanácsaihoz, mivel az anyanyelvüket – ha csak tudatuk mélyén vagy családi körben is – tisztán, szépen akarták megőrizni.

Beke György: Lőrincze Lajos Erdélyben

Hogy ki volt nekünk Lőrincze Lajos, nem könnyű megfogalmazni. Emlékszem, vagy huszonöt évvel ezelőtt csöndesen szabadkozott, hogy ő nem nyelvtudós, hanem csak nyelvművelő...Nyelvész volt, szép értelemben, de annál jóval több is. Nemzetünk filozófusa és papja, pedagógus és publicista – olyan szerényen, hogy a szerénykedést mindig sikerrel kerülte el; olyan bölcsen és következetesen, hogy az újat

eredetieskedés nélkül, a fontosat nagy szavak nélkül, a szépet szóvirágok nélkül mondta el. Sokfelé és rengeteget szerepelt szerte a Kárpát-mendencében és a világban, de – emlékezhetünk rá nagyon sokan – mindig szereplés nélkül, természetesen, mintha csak „egyvalaki” lenne a vendégek vagy a vendéglátók közül

Ágoston Mihály (Újvidék): *Virrasztunk bizakodva*

A nyelv, a társadalom, az emberek szeretete úgy sugárzott belőle, hogy egyre szélesebb köröket fogott és hatott át. Harcos volt, bár koránt sem harcias. De a maga csendes módján küzdött mindenért, amit fontosnak tartott és igaznak érzett. Először itthon vált fogalommá, aztán széles e világ magyarjai előtt prófétává. Sokakban tudta elhinteni a bizalmat az iránt, hogy nem csupán vezetők élnek ebben a hazában – akikkel talán sokszor valóban nehéz volt egyetérteni és együttműködni – hanem egy nép él itt, amely őrzi és tovább halmozza a nemzeti és emberi értékeket, amely a nyomás alatt is őrzi és építi önmagát.

Deme László: *Megemlékezés Lőrincze Lajosról*

Lőrincze Lajos sokak által becsült elvei, nézetei, nem utolsó sorban rendkívül vonzó „médiaszemélyisége”, embersége lehetne az a közös kiindulópont, amelyben egyetértve a nyelvtudomány és a nyelv művelés ismét egymásra találhat, s végre nem a harc, a kirekesztés, hanem az elvek, módszerek tudományos vitája, valamint valamiféle alapértékekben való kiegyezés bontakozhatna ki.

Balázs Géza: *Lőrincze után...*

Összeállította a szerkesztő

Cinca-parti Lapozgató

Izeltető iskolánk életéből

A Cinca-parti Lapozgató iskolai folyóirat. A kedves olvasó folyóiratunk különszámát tartja a kezében.

Főszerkesztő:
Kövári Zsanett

Külön köszönetet mondunk Kecskés Gabriella tanárnőnek, aki a folyóirat számítógépes szerkesztésében segített, illetve azoknak a gyerekeknek és felnőtteknek, akik szerzőséget vállaltak.

Kiadja:
Lőrincze Lajos Általános Iskola

Szerkesztőség:
Lőrincze Lajos Általános Iskola
Könyvtára

Internetcím:
www.szentgal.hu

Lőrincze Lajosra emlékezz

„Gyakran járok haza a szülőfalumba, Szentgálra. Ahogy öregszem, egyre gyakrabban, de gondolatban többször, mint valóságban. Az is megesik velem, hogy álomba merüléskor 'felsétálok' a Tóhegy legmagasabb pontjára, aztán elrúgom magam a földtől, s kezemmel ügyesen vitorlázva, kormányozva megindulok befelé a faluba. Alattam a Tó, mellette szökünk ludakat őrizni. Távolabb, jobbra a hideg vizű Mátyáskút, jókat szoktunk belőle inni. Balra az öreg fűfák a Csinyásza bejáratánál. A Cinca folyó, a Kertalja jön, sokat játszottunk itt is, persze hiszen itt laktunk abban a hosszú udvarban, az egymáshoz támaszkodó összeragasztott szalmatetős házak (vagy inkább csak lakások) egyikében: innen juttam iskolába, ebből az 'iskolából'. Mert ez is iskola volt, a szomszédolás, a gyerektársadalom utcai élete, a határban való csavargás, mind. Nevelő iskolám, élettapasztalataim a nyelvismeretem megalapozói, meghatározói.”

Szentgál híres szülőtte, Lőrincze Lajos nyelvészprofesszor 1993 októberében halt meg. A szomorú eseményt követő évben iskolánk felvette a tanár úr nevét, és egyben csatlakozott azokhoz a magyar általános iskolákhoz (Hegyeshalom és Mikóháza mellé), amelyek a névváltozással is tisztelni kívánták Lőrincze Lajos emléke előtt.

Iskolánk rendkívül fontosnak tartja a tanár úr szellemiségének, emlékének megőrzését és ápolását. Ennek érdekében többirányú erőfeszítéseket teszünk.

A névelvtől intézményünk Pedagógiai programjában kiemelt helyet kap az anyanyelvi nevelés kérdésköre. 1994-től a balatonalmádi Magyar-Angol Tannyelvi Gimnáziummal közösen megemlékezést szervezünk „Anyanyelvünkről – anyanyelvünkért” címmel. Lőrincze Lajos születésének évfordulóján egyhetes rendezvénysorozattal emlékezünk meg falunk büszkeségéről, melynek keretében ünnepi műsorral, játékos vetélkedősorozattal, évenkénti fel a professzor úr életének és munkásságának fontosabb, érdekesebb állomásaitól kezdve felhívjuk a figyelmet az anyanyelv ápolásának fontosságára. A programsorozatot színvonalas gálaműsor zárja, amelyen diákjaink változatos műsorszámok keretében mutathatják meg tudásukat. Természetesen lényegesnek tartjuk, hogy a környező települések iskolái is megismerjék a tanár úr életét, tevékenységét, ezért a rendezvényeinkre vendégiskolák képviselőit is meghívjuk, akik az intézményünkben egyúttal megtekinthetik a Lőrincze-hagyatékből összeállított állandó kiállításunkat. 1997-ben megszerveztük a Lőrincze Lajos nevét viselő iskolák első találkozóját, melyet azóta két évente újabb és újabb követ. Szentgál, Hegyeshalom vagy Mikóháza helyszínekkel. 1999-től az anyanyelvi iránt érzékeny gyermekeink a „Beszélni nehéz” szakkör keretében mélyíthetik el ismeretüket. Mindeneknél is fontosabb versenyen is indulnak diákjaink, és sikereikkel örögbírt iskolánk hírnevét.

Lőrincze Lajos neve önmagában is tanít és közelebb hoz minket. Sokáig azonban problémát jelentett számunkra, hogy elhivatott munkánkat több, a mai kívánalmaknak nem megfelelő iskolaelemlétként kellett végeztünk. Az új és korszerű, mindenki által kívánt iskolaelemlétként együttesen azonban megoldja problémáinkat.

Lőrincze Lajos életét az anyanyelv szeretete és gondozása szabta meg. Ez a szeretet mindig erőt adott neki; hivatást és hivatástudatot. „Mondhatnám így is: emberi tartást és morált. Hivatást, amely sohasem hivalkodó, de mindig teherbíró és kitartó: öntudata és méltósága van, azért lehet csöndes, sőt alázatos.” Ahogy Kosztolányi mondta annak idején Lenni vagy nem lenni című vallomások írásában, amelynek szavait Lőrincze Lajos egy interjúban motorként használt fel: „Az a lelket és nyelvet, melyet rövid időre örökre kaptuk, új szellemmel fényezve csorbítatlanul át kell adnunk utódainknak.”

Kövári Zsanett

**Hagyományőrzés
Veszprém megyében
és a Lőrincze-iskolákban**

Sófalviné Tamás Márta

Lajos bácsi és én

Nagymamámmal – Kiss Tóth Istvánné Molnár Mária – indultunk a boltba vásárolni. Én 12 éves körüli lehettem. Három bácsi jött velünk szembe. Egyikőjüket ismertem, hiszen ő volt az igazgató bácsi, Vecsey Ferenc. Megálltak beszélgetni. Elmondták, hogy a temetőbe mennek. Nagyon kedvesek voltak. Megkérdezték, szeretek-e tanulni és milyen eredményeim vannak. Igazgató bácsi elmondta, hogy kitűnő tanuló vagyok, és minden közösségi munkában részt veszek, sőt az iskolai honismereti körnek is tagja vagyok. Beszélgetés közben az egyik bácsi – a számomra idegenek közül – rám mosolygott, megsimogatta a fejemet és azt mondta: „Tanulj csak továbbra is ügyesen!” Továbbmentünk, kérdeztem nagyanyámat, kik voltak ők. Az egyikre nem emlékszem, de a másikra azt mondta nagyanyám: „Ő Lőrincze Lajos bácsi, híres nyelvész, nagyon okos és híres ember.”

Iskoláim elvégzése után Szentgálon, szülőfalumban volt lehetőségem tanítani az iskolában. Egy alkalommal, amikor a Tanár Úr hazalátogatott, az iskolába is eljött. Gyermekkori nyelvi emlékeiről mesélt a diákoknak és nevelőiknek. Megkérdezte tőlünk, tudjuk-e mi az a „nyakaszegett”? Mivel senki sem jelentkezett, bátortalanul, félve mondtam, hogy ez a hóvirág. Rám mosolygott és helyeselt. Kérdezte, kitől tudom, s én mondtam, hogy nagyanyámtól hallottam. E találkozás alkalmával volt lehetőségem rá, hogy egy kicsit beszéljünk. Akkor azt mondta: „Emlékszem kedves arcára, nagymamájával volt, amikor találkoztunk. Látom, megfogadta a tanácsomat és foglalkozik a falu múltjával is. Örülök neki. Ha bármiben segítségére lehetek, írjon vagy keressen meg! Aztán meg maradjak csak én Mártikának Lajos bácsi.” Megköszöntem a kedvességét és nagyon büszke voltam rá, hogy felajánlotta segítségét a jövőre nézve, melyet több alkalommal igénybe is vettem munkáim során.

Aztán múltak az évek, ő többször hazalátogatott, és ilyenkor mindig találkoztunk. Minden alkalommal sétált a faluban, kiment a temetőbe

szerettei sírjához. Meg-megállt beszélgetni, mindenkihez volt egy kedves szava, egy mosolya. Ha nála fiatalabbal beszélgetett, egy idő után megkérdezte: „Ugye te a ... fia/lánya vagy? Ismertem édesapát/édesanyát, te őt formázod, még a hangod is hasonlít rá.” A helyi kábeltelevízió többször készített felvételt vele. Akkor is velünk volt, amikor a 700 éves Szentgált ünnepeltük, s ez nekünk és neki is olyan természetes volt. Közénk tartozott. Ugyanilyen szeretettel és örömmel köszöntötte a falu a Tanár Urat 75. születésnapján: népdalokkal, virággal, verssel, sok-sok dedikálásra váró könyvvel.

1990-ben polgármesternek választottak. Szerettem volna, ha ismét ellátogat hozzánk, és ez többszöri levélváltás és egyeztetés után – tömérdek elfoglaltsága ellenére – sikerült is. Nagy szeretettel fogadták a hírneves földit. A művelődési ház zsúfolásig megtelt. Aztán szemünket behunyva mi is „elrúgtuk magunkat a földtől”, s Lajos bácsival együtt repültünk vissza az 1920-as évek szentgáli világába. Csodálatos utazás volt. Mindent láthattunk lelki szemeinkkel, az Ő irányításával. Visszatérve a jelenbe száz meg száz kérdéssel ostromolták, melyekre sorban,

mosolyogva válaszolt. Számomra és mások számára is felejthetetlen este volt. Sajnos egészségi állapotának romlása miatt ez volt utolsó látogatása szülőfalujában. Ám biztos vagyok benne, hogy gondolatban és álmában sokszor végigjárta még kedves helyeit Szentgálon.

Még egyszer találkozhattam Lajos bácsival, amikor Baloghné Marikával meglátogattuk Budapesten a kórházban. Nagyon gyenge volt már, de mosolya és kedvessége a régi volt. Kezemet fogva biztatott, hogy a megkezdett munkát mindig folytatni kell, és ha Isten erőt és időt ad rá, be kell fejezni. Az általunk választott munkát szeretni kell, hinni kell benne, ez erőt ad a véghezviteléhez. Szavai ma is fülemben csengenek. Az ő szavai adtak erőt ahhoz, hogy néprajzi gyűjtéseimet pályázati formában eljuttassam a néprajzi múzeumhoz, hogy foglalkozzam a szentgáli nyelvjárással, szókészlettel, szólásaival, közmondásaival, majd könyvet írjak egy szentgáli parasztember életéről, a szentgáli tanyavilágról, és folyamatban van a kulákklistára került szentgáli emberek sorsának megörökítése.

Szomorúan hallottuk, hogy földi teste 1993. október 11-én feladta a küzdelmet. November 4-én temetésére Szentgálról 3 autóbusz vitte a gyászolókat. A szertartáson a zsoltárokat a Szentgáli Református Énekkar énekelte, az általam vezetett Szentgáli Pávakör pedig egy bakonyi népdallal búcsúztatta Lajos bácsit. Polgármesterként én vehettem tőle búcsút szülőfaluja nevében.

1994. tavaszán értesítést kaptunk feleségétől, Erzsike nénitől, hogy Lajos bácsi hagyatékából szívesen adna olyan tárgyakat, melyeket felhasználhatnánk egy esetleges emlékszoba kialakításánál. Gondolatban ugyanis Garai György iskolaigazgatóval már terveztük, hogy az iskola felveszi Lőrincze Lajos nevét, és emlékszobát alakítanánk ki. Igazgató úrral felutaztunk Budapestre Erzsike nénihez. Olyan tárgyakat kaptunk, melyekre még álmainkban sem gondoltunk. Íróasztalát, karosszékét, bicskagyűjteményéből néhány darabot, kis tálkáját, melybe a mindennapi almáját tette – „minden nap egy alma, egészségünk oltalma” –, könyvespolcát, könyveket, jegyzeteket. A nemrég átadott tájház nyújtott lehetőséget egy emlékszoba kialakítására, mellyel születésnapjára el is készültünk. Ekkor volt az iskolai névadás is. Később leánya, Zsuzsa az iskolai könyvtár számára adományozott még könyveket. Az új iskola átadásával a Lőrincze- emlékszoba is odaköltözött a tájházból.

2001-ben a *Magyar Kultúra Lovagja* poszthumusz kitüntetést adományozta Lőrincze Lajosnak a Falvak Kultúrája Alapítvány. 2003-ban *Szentgál Község Díszpolgára* kitüntetést adományozott neki szülőfalujának elöljárósága, melyet felesége, Erzsike néni vett át, gyermekei: Zsuzsa és Péter társaságában. Kapcsolatunk a Lőrincze családdal a mai napig élő, gyermekei segítséget nyújtanak az iskolának és a településnek is.

Lajos bácsi szelleme ma is eleven, vigyázza életünket, munkánkat, figyelve arra, hogy mindig jót és jól cselekedjünk.

Kővári Zsanett – Vida Marianna

Így őrizzük emlékét a szülőfaluban, Szentgálon

*„...nőttön nő tiszta fénye, / Amint időben, térben távozik;”
(Arany János)*

1994. november 25-e esős, szeles, zord nap volt – de nem a szentgáliak számára. A mi szívünket kellemes melegség töltötte el, miközben megidéztük annak az emlékét, aki 79 évvel azelőtt Szentgálon látta meg a napvilágot: Lőrincze Lajos tanár úrét, akinek nevét iskolánk attól a naptól kezdve viseli.

Számunkra egyértelmű volt, hogy általános iskolánk Lőrincze Lajos nevét vegye fel, hiszen az ő kapcsolata mindig élő volt szülőföldjével. „Leginkább talán szülőfalujában, Szentgálon, a kibocsátó fészekben volt otthon. Szentgál azért vált országosan ismert és szeretett hellyé, mert itt született Lőrincze Lajos.¹

„Ahhoz azonban, hogy iskolánk felvehesse a nevét, sok-sok előzményre volt szükség. Szükség volt a minden tudást falni akaró Cinca-parti kislegényre, Karika Erzsébet tanító kisasszony szigoróra, Somogyi tiszteletes úr segítő kezére, a pápai konviktus kiváló szellemére, az Eötvös Collégium műhelyére. Szükség volt arra, hogy a tanár úr bátran vállalja szentgáliságát, szükség volt azokra a százakra, akik összezsúfolódvá hallgatták a kultúrházban, ha hazajött, és szükség volt arra, hogy az iskola kiérdemelje a Lőrincze-család bizalmát” – hangzottatta Garai György igazgató úr a névadó ünnepi beszédben.

1994. november 25-én kora délután zsúfolásig megtelt a művelődési ház, hiszen sokan voltak kíváncsiak az ünnepi pillanatokra, amikor a szentgáli iskola nevet kap. Nemcsak a helyiek ünne-

¹ Ruffy Péter: Megnől az ember szíve: Lőrincze hívogató. In: Hérics Lajosné (szerk.) Anyanyelvünk szolgálatában: Péchy Blanka, Z. Szabó László, Lőrincze Lajos emlékének. Győr: Kazinczy Ferenc Gimnázium, 1995. p. 137.

peltek, de jöttek Pápáról, Veszprémből, Balatonalmádiból és Budapestről is Lőrincze Lajos barátai, tisztelői. Az ünnepség előkészítői és házigazdái Sófalviné Tamás Márta polgármester és Garai György igazgató voltak. Gazdag, sokszínű programmal készültünk. Az általános iskolások műsorukban megjelenítették a tanár úr életének legjellemzőbb állomásait, majd felcsendültek a Lajos bácsinak oly kedves népdalok. Lőrincze Lajos közvetlen stílusát, ízesen szép magyar beszédét archív felvételek elevenítették fel. Ezeken mint igazi szentgáli beszélt szülőfalujáról és a szentgáli emberekről.

A nyelv művelőre, tudósra, munkatársra és barátára Grétsy László emlékezett. Beszélt a közös munkáról, a vidám hangulatú névnapi ünnepségekről a Nyelvtudományi Intézetben, és a betegség hónapjairól is.

Az ünnepséget a Lőrincze-család: Lőrincze Lajosné és gyermekeik, Zsuzsanna és Péter is megtisztelte a jelenlétével. Erzsike néni egy férjét ábrázoló domborművet ajándékozott az iskolának, melyet Lajos bácsi barátja, Domonkos Béla szobrászművész készített. Intézményünk ekkor gazdagodott Halászi Csaba jóvoltából az iskolazászlóval, melynek átadása után Lőrincze Péter leleplezte az iskola új névtábláját.

Az Eötvös Károly Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese, Balogh Ferencné nyitotta meg az eredeti dokumentumokból, fényképek-ből rendezett kiállítást az iskolában, amely Lőrincze életét, Szentgálhoz fűződő kapcsolatát mutatta be. A Lőrincze-család tárgyi ajándékainak köszönhetően nemcsak az iskolában nyílt kiállítás Lajos bácsiról, hanem egy Lőrincze-emlékszoba berendezésére is lehetőség adódott a helyi tájházban, melyet szintén ünnepélyes keretek között adott át dr. Zongor Gábor, a Veszprém Megyei Tanács elnöke és Sófalviné Tamás Márta polgármester. (Később ez az anyag az új iskolába került).

A kiállítás megnyitását a pályatársak, barátok visszaemlékezései követték. A tanár úrhoz fűződő személyes élményeiről beszélt Kálmán Attila, a Pápai Református Gimnázium és Kollégium igazgatója, az Amerikában élő Nagy Károly professzor és Raffai István, az Új Horizont főszerkesztője. Az Új Horizont az eseményre megjelentette a *Megnől az ember szíve* könyv második kiadását.

1995-ben a tanár úr régi iskolájának falán emléktáblát avatunk, amelyet Véghelyi Vilmos kőfaragó mester készített. A szöveg rajta: A tevékeny iskola egész életre feltarisznyál. Ez volt az egyik jelentős mozzanata a Lőrincze Lajos 80. születésnapjára szervezett rendezvénysorozatunknak.

A névfelvétel természetesen „mindig szellemiséget és munkastratégiát”² jelent. Arra vállalkozott az iskola, hogy Lőrincze Lajos emlékének ápolását és az anyanyelvi nevelést kiemelkedő feladatként kezeli. Ahogy a tanár úr ápolta a magyar beszéd és írás kultúráját, nyesegette vadhajtásait, úgy szeretnénk tenni mi is, csak kicsiben – a szentgáli iskolában. Több mint 20 éve dolgozunk azon, hogy hűek legyünk a vállalt feladathoz.

Az anyanyelvi nevelés fontosságát *Pedagógiai programunk* is megfogalmazza, és minden évben tudatosítjuk ezt a tényt az intézményi, ill. a munkaközösségi munkatervekben is.

Az anyanyelvi nevelésnek nemcsak a tanórák a színterei. Minden lehetőséget megragadunk, hogy a tanórákon kívül is fejlesszük diákjainkat. Integráló intézményként tanulóinknak majdnem harmada SNI-s³ vagy BTM-es⁴ tanuló – emiatt nagyon fontosak a logopédiai és habilitációs foglalkozások. A felzárkóztatást a korrepetálások, a tehetséggondozást a fakultációk, a szakkörök, a versenyekre felkészítések, a pályázatokon való részvételek teszik lehetővé.

² Pomogáts Béla: *Iskolakeresztelőre = NyéK*, 2007. 5–6 p.

³ SNI: sajátos nevelési igényű

⁴ BTM: beilleszkedési, tanulási és magatartási probléma

A szentgáli iskola-névadó előadói és vendégei

Számos helyi versenyt szervezünk, de igyekszünk részt venni a megyei és az országos megmérettetésekben is. Minden évben indulunk a „Simonyi helyesírási versenyen”, a „Szép magyar beszéd” rendezvényen, a Lotz helyesírási és szövegértési versenyen, a járési versmondó versenyen, a megyei irodalmi „Ki mit tud?”-on, az „Aranytoll” helyesírási versenyen és a „Nyelvész” országos programon. Gyermekünk kedvelik a levelező versenyeket is, így évről évre részt veszünk a Bendegúz Tudásbajnokságban, valamint a „Jonatán olvasópályázat”-on. Szerencsére a sikerek sem maradnak el, ezt a gyerekek és a pedagógusok lelkes, közös munkálkodásának köszönhetjük.

A névfelvétel óta minden novemberben megszervezzük a *Lőrincze-napokat*. 2008-tól egész hetet betöltő programsorozattal adózunk Lőrincze Lajos emlékének. A *Lőrincze-hét* színes programjai lehetővé teszik, hogy sok gyerek részt vegyen a meghirdetett rendezvényeken. Ilyenkor egész héten az anyanyelvvvel foglalkozunk. Valamennyi pedagógus tevékeny közreműködője a megemlékezéseknek, melyeket Vecsey Mária igazgatóhelyettes fog össze. Természetesen elmaradhatatlan, hogy a tanulókat évről évre megismertessük Lőrincze életével és munkásságával, megtekintsük az új iskolaszárny galériájában a kiállítást, ünnepi műsorral tisztelegjünk a tanár úr emléke előtt, illetve elhelyezzük a megemlékezés koszorúját az intézményben, valamint Lőrincze Lajos régi iskolájánál.

A Lőrincze-héten anyanyelvi vetélkedőkön, helyesírási és szövegértési versenyeken indulhatnak a diákok. Változatos pályázatokot írunk ki a gyerekek számára: évente megválasztjuk az iskola legszebb hangzó magyar szavát, megadott témában verseket, prózát írhatnak a gyerekek vagy éppen adott szöveghez készíthetnek változatos technikákkal illusztrációkat. Az SNI-s és BTM-es tanulók anyanyelvi és szövegértési csapatversenyen mérhetik össze a tudásukat. Rendezvényeink egy részére a térség más iskoláit is meghívjuk, így intézmények közötti bajnokságokat tartunk.

Újdonságként 2014-ben művészeti bemutatóval ünnepeltük meg, hogy iskolánk 20 éve viseli Lőrincze Lajos nevét. A programon intézményünk volt, és jelenlegi diákjainak munkáiból készített *Szülföldem* c. festménykiállítást tekinthették meg a látogatók, illetve

Emlékszoba a szentgáli iskolában

minden alkotáshoz megszólaltattunk egy-egy verset is, amelyet diákjaink írtak, vagy kerestek. A látványt és a szöveget zongoraszó színesítette. A hangulatos rendezvény kávé(tea)házi légkört idézett. Az iskolánkban működő Lehetőség Alapítvány 2002-ben *Lőrincze-díjat* alapított, amit két évente az a diák nyerhet el, aki kimagaslóan sokat tett az anyanyelvápolás, az anyanyelvvél való foglalkozás érdekében.

Ugyancsak rendszeresen, két évente, intézményünk diákjai a Lőrincze-gálán mutatják meg tudásukat pl. szavakat, színdarabok formájában tanáraik gondos felkészítése után.

Kapcsolatot tartunk hazánk másik két Lőrincze-iskolájával, a hegyeshalmival és a mikóházzal. 1997-től két évente valamelyik Lőrincze-iskola ad helyet a három intézmény többnapos találkozásának. A rendezvénysorozaton részt venni nagy megtiszteltetés és igazi élmény diáknak és tanárnak, vendégnek és vendéglátónak egyaránt. 2015-ben Szentgál várja a többi lőrinczés iskolát.

Támogatja az anyanyelvi nevelést iskolánk könyvtára is. A használóképzés, a könyvajánlók, a pontgyűjtő versenyek, a rendezvények (pl.: rendhagyó tanórák, író-olvasó találkozók, „Olvass velem a könyvtárban!” program), az olvasókör, mind ezt a célt szolgálják. A legtöbbet helybenhasználó diákok tanév végén elnyerik a Könyvbarát kítűzőt; azok pedig, akik az ajánlott könyvek közül a legtöbbet elolvassák, könyvtári jutalom-foglalkozásokat és könyvtári jutalomnapot nyerhetnek.

Amikor a lehetőségeink engedik, igyekszünk egy-egy rendezvényünket vendég előadókkal is gazdagítani. Dóra Zoltán a nyelv-művelésről beszélt a gyerekeknek, Pomogáts Béla a kötelező olvasmányokról értekezett, Kerekes Barnabás vetélkedőt vezetett.

Örömmel ragadjuk meg azokat az alkalmakat, amikor Lőrincze Lajost „népszerűsíthetjük”. Legutóbb, 2014 nyarán öt diákunkkal Kaposra látogattunk a Művészetek Völgyébe, ahol a Veszprém Megyei Értékek Tára mutatkozott be a Kincses Házban. Az értéktárban 23 elismert érték között van Lőrincze Lajos életműve is. A fesztiválon tanítványaink Lajos bácsi életét és munkásságát ismertették meg az érdeklődőkkel. Sok tanulságot rejtő totó segítségével tájékozódhattunk arról, mit tud a ma embere a tanár úrról, akinek alakját filmen is megidéztük.

A szentgáli lőrinczéseket sok dolog összeköti: van iskola-zászlónk, -nyakkendőnk, -pólónk; hangulatos anyanyelvi versenyek és rendezvényeink; közös sikereink, küzdelmeink; lelkes diákjaink és tanáraink; Lőrincze-hetünk, gálánk és díjunk. És mégis, sokkal inkább összekapcsol bennünket Lőrincze Lajos tanár úr szellemi hagyatéka, az anyanyelv iránti szeretete, odaadása. Példa ez számunka. Szeretnénk neki megfelelni. „Jó magyar embernek kell lenni, szeretni kell ezt a földet, ezt a népet, ezt a hazát, ezt a nyelvet” – írja a Tanár Úr, és ő valóban ilyen volt.

„Drága Lajos bácsi, tisztelt Tanár Úr! Mennybéli íróasztalánál valószínűleg most is dolgozik, rendezgeti céduláit... S ha kíváncsi ránk úgy, mint gondolataiban annyiszor, bátran rugaszkodjon el a Tóhegy tetejéről, s iskolánk fölött elrepülve billegtesse meg szárnyait. Üdvözlésként, atyai intelemként.”⁵

Szabó Szabolcs, volt szentgáli diák festménye, Moldvay fényképe után

---

⁵ Garai György igazgató beszédének részlete – elhangzott: 1994. november 25-én.

Garai György Lőrincze iskolák

Az 1980-as évekig nem volt jellemző, hogy az általános iskolák egy-egy híres ember nevét viselték volna, pedig a középiskoláknál ez természetes volt. A városi iskolákat közelebbi lakóterületükről nevezték el, a vidéki iskolák pedig a település nevét viselték, ha pedig egy intézménynek neve volt, az tucat név, melyet központi akarattal kényszerítettek rájuk.

A rendszerváltozás után a kisebb iskolák is sorra nevet választottak, s a hangsúly a szabad elhatározáson volt. A névválasztás utalhatott az iskola specializációjára, vagy – ami a kistelepüléseknél jellemzőbb – a falu egy-egy híres szülöttjére.

Lőrincze Lajos halála után három magyarországi település iskolája választotta a Tanár Úr nevét. Elsőként a hegyeshalmiak vették fel a nevét 1994. szeptember 1-én. *Pedagógiai programjukban* kiemelt feladatként szerepelt az anyanyelvi nevelés, az intézményben hosszú ideje sikerrel működött már „Beszélni nehéz” kör.

A szülőfalu, Szentgál iskolája 1994. november 24-én vette fel az ő nevét. Bár itt ringott Kerkápoly Károly pénzügyminiszternek és Pfeipffer Ignác, a krypton töltésű izzólámpa egyik kifejlesztőjének a bölcsője is, Lőrincze tanár úr kapcsolata azonban annyira élő volt

a faluval, hogy a fentiek közül elsőbbségét senki nem vitatta. „Egy történelmi és kulturális személyiség neve egy új intézmény homlokzatán mindig szellemiséget és munkastratégiát jelent. Lehet-e méltóbb örökséget találni egy tudós emlékének megörökítésére, mint egy iskolát?” – hangzott később az új iskola avatásán a költői kérdés Pomogáts Béla beszédében.

Talán jelképes, hogy 1995. szeptember 1-én egy földrajzilag igen távoli, de szellemiségben igen közeli település, a zempléni Mikóháza iskolája is a Lőrincze nevet választotta. Ott, a Hegyköz kapujában nagy hagyománya volt az anyanyelvi nevelésnek. A kis faluban, ahová öt településről járnak tanulók, három „Beszélni nehéz” kör működött nagy aktivitással, s a szinte látótávolságban lévő szomszédos Széphalom is inspirálta munkájukat.

Iskolánk vezetése először az 1997. évi költségvetés tervezésekor gondolt arra, hogy találkozzon ez a három iskola. A gondolatokat tettek követték, s a gondos tervezés után november 24-én a késő délutáni sötétben izgatottan vártuk a herendi vasútállomáson mikóházi ismeretlen barátainkat. Novák Jánosné igazgató és a négy – a hosszú vonatozástól kissé elgyötört – gyermek üdvözlésével elkezdődött egy máig tartó sikersorozat, a Lőrincze iskolák találkozója. Másnap reggel befutott Szócs Tibor igazgató úr vezetésével a hegyeshalmiakat szállító kisbusz is. Közös megkoszorúztuk az egykori iskola falán elhelyezett emléktáblát, mindenkinek az eszébe vésve: „A tevékeny iskola egész életre föltarisznyál”. A tanulók bemutatták településeiket, majd anyanyelvi vetélkedő kezdődött, a hegyeshalmi lila, mikóházi zöld és a szentgáli kék Lőrincze-nyakkendőcsapatok között. Ajándékokat cseréltünk, s a mienkbe már belecsempésztük azon kívánságunkat is, hogy nem egyszeri eseményt tervezünk. Ezt a dísztányér felirata is sejtette: „a Lőrincze Lajos nevét viselő iskolák 1. találkozója, Szentgál 1997”. Délután egy autóbust megöltött a vendégek és fogadók csapata, Tihanyba és Veszprémbe kirándultunk a búcsúzás előtt.

Csendben múltak az évek, míg egyszer, 2001-ben kedves invitáló levelet kaptunk az akkorra felújított mikóházi iskola vezetésétől, s ezúttal a két dunántúli iskola képviselői vonatozták át az országot, és toppantak be ebbe a kis ékszerdobozba, amit Mikóházának neveznek. Közös emlékeztünk, vetélkedtünk, kirándultunk, s mi

vezetők megegyeztünk, hogy ezentúl két évente találkozunk más-más településen. A találkozó legkiemelkedőbb mozzanata volt, hogy a helyszínen köszöntötte az iskolákat Deme László nyelvész, Lőrincze Lajos hajdani munkatársa és barátja. Harmadik napon így búcsúztunk: „találkozunk 2003-ban Hegyeshalomban”.

Találkoztunk is. A hegyeshalmi iskolában is van egy szépen kialakított Lőrincze emlékfal, amit az iskolák képviselői megkoszorúztak, a tanulók összemérték tudásukat, és nagy kirándulást tettek a Szigetközben. (Távollétemet kórházi zárójelentéssel igazolom.)

Hazatérve kollégáim elmondták, hogy jó lenne újragondolni a vetélkedők lebonyolítását. Az természetes, hogy a rendező iskola szaktanárai állítják össze a feladatokat, így olyan jellegűeket alkotnak, amelyet egyébként is szoktak, ezért aztán a versenyben mindig a hazaiak az esélyesek, s bizony vannak csalódottak is. Ez így nem jó, de sikerült a problémát megoldani.

2005 őszén, mikor újra Szentgálon találkoztunk, megalkottuk a vegyes csapatokat, s így minden asztalnál a felső tagozat minden évfolyama képviseltette magát, s mindhárom színű nyakkendőt viselték a csapattagok. Ettől kezdve nincs győztes és vesztes iskola, mindenki egyformán örül. Még egy változás volt, előre hoztuk a találkozó időpontját, mert november végén már sokszor a tél kopogtat a Bakony „ablakán”. Ebben az évben a szállás Városlődön volt, s az Iglauer Parkon kívül vendégeink megcsodálhatták a herendi porcelán készítését is.

Emléktábla a szentgáli iskolában,
Domonkos Béla alkotása

A 2007-es mikóházi találkozón a résztvevőket Kerekes Barnabás köszöntötte, s a Duna Televízió nyelvűvelő műsora is interjúkat készített. Ezzel a találkozó kilépett a helyi érdekeltség köréből. A települési televíziók, megyei lapok korábban is hírt adtak az eseményekről, de ez volt az első országos megjelenés. Ekkor jött el a bemutatkozásban is a digitális áttörés: a gyerekek már nem kartonra kasírozott képeken mutatták be településüket, hanem DVD-n vagy más, általuk nagyon ügyesen kezelt adathordozón.

2009-ben Hegyeshalomban új igazgató, Gálik Péter fogadott bennünket, elődjéhez hasonló elkötelezettséggel. Remek programot szerveztek a gyerekeknek a találkozó hivatalos része után, megcsodálhattunk egy lovas bemutatót és áhítattal hallgattunk egy kórus-hangversenyt a lébényi bencés apátsági templomban.

A programok esetében egy nagyon kellemes tapasztalatról kell szólnom. A találkozókra jellemző, hogy nem néhány ember feladata a tervezés, szervezés, lebonyolítás. Minden iskola szinte valamennyi dolgozója részt vesz benne, tapasztalatom szerint nem kényszerezdetten.

2011-ben nem kis büszkeséggel vártuk vendégeinket a négy éve átadott, modern iskolánkban. Vendégünk Kerekes Barnabás volt, ő vezette a tanulók vetélkedőjét is, és maradék energiánkat a kislódi Sobri Jóska Kalandparkban vezettük le.

Nyolcadik – eddigi utolsó – találkozóink ismét Mikóházán volt, immár négy napos. Vendéglátóink újra felejthetetlen élményekkel gazdagítottak, melyből most csak az új Magyar Nyelv Múzeumának megtekintését emelem ki Széphalmon. 2015-ben ismét Szentgál készül a Lőrincze-iskolák találkozójára. Ebben az évben lesz a Tanár úr születésének századik évfordulója.

„Egyedül nem megy” énekelte Kern András és Garas Dezső. Ahhoz, hogy rendszeressé tegyük találkozóinkat sok segítségre volt szükségünk. Köszönet jár ezért önkormányzatainknak, a szülői szervezeteknek, a szállást adó családoknak, kedvezményt adó szálláshelyeknek, kalandparkoknak, múzeumoknak, előadóknak, szállítóknak, üzleteknek, pályázatainkat sikeresen megíró kollégáinknak.

Szócs Tibor

Névfelvétel Hegyeshalomban

Hegyeshalom 3 500 lakosú nagyközség Győr-Moson-Sopron megyében, közúti és vasúti kapu Ausztria és Pozsony felé. Általános iskolánkba 240 tanuló jár, akiket 22 pedagógus oktat-nevel. Az iskola mottója: *Érted–Veled–Miattad!*

Az iskola történetében „koronának” tekintjük a névfelvételt. Elismerésre méltó eredményeket értünk el az anyanyelvápolás, a beszédművelés terén. Évek óta eredményes *Beszélni nehéz!* körünk működik. Tevékenységéért több alkalommal Kazinczy-ösztöndíjban részesült. Tanulóink eredményesen szerepelnek a különböző vers- és prózamondó versenyeken, a *Kazinczy szép magyar beszéd* versenyen. Így esett névválasztásunk Lőrincze Lajosra, aki egész életét az anyanyelvápolásnak szentelte.

Pedagógiai munkánkban fejlesztő lehetőségnek tekintjük a névfelvételt. Az iskola tantestületének, tanulóinak javaslatával az iskolaszék, a szülők egyetértettek, a fenntartó önkormányzat kérelmünk alapján határozatba foglalta a névfelvételt. Akármilyen megközelítésből nézzük, ez mindenképpen mérföldkő. Az iskola szükségszerűen mássá válik, mássá kell, hogy váljon attól a perctől kezdve, hogy hivatalos dokumentumokban névvel jegyzik, hogy cégtábláján az „Általános” jelző előtt egy név is szerepel. Mássá válik a gyerekek viszonyulása is, hisz

éppen ennek a „más viszony”-nak a kialakítása pedagógiai munkánk lényege.

A névadó ünnepség konkrét időpontjának kiválasztását az a tény befolyásolta, hogy jelenlegi épületünket 50 évvel azelőtt, 1944 tavaszán vehették birtokba elődeink. Ezért az ünnepséget 1994. május 27-re tűztük ki. Gondosan előkészítettük a névadót: méltó tartalommal és ünnepélyes külsőségekkel érkezünk el oda, hogy intézményünk neve: Lőrincze Lajos Általános Iskola lett, – elsőként az országban. A meghívóra Lőrincze Lajos szavait írtuk: „...*Sha a te szavaid nem dadognak, hanem szárnyalva segítik gondolataidat, akkor tudsz igazán bánni a nyelvvel*”. Az iskolában állandó kiállítás emlékeztet személyére, és a Földi Antalné rajztanár nő által készített gipsz portré idézi arcát.

Lőrincze Lajosné kedves levelet írt, Grétsy László pedig az Anyanyelvpolók Szövetsége nevében köszöntötte az eseményt és iskolánkat. Figyelmünkbe ajánlotta a folytatást, és segítséget ígért további anyanyelvpoló tevékenységünkhöz. Azóta évente tartunk Lőrincze-diáknapiakat és Lőrincze-kupát. Évente felkeressük és megkoszorúzzuk Lőrincze Tanár Úr sírját Budapesten, a Farkasréti temetőben. Felvettük a kapcsolatot az időközben szintén Lőrincze nevet választó két másik iskolával, és változó helyszíneken közös nyelvművelő programokat szervezünk minden második év novemberében.

Novák Jánosné

A példa nevelő ereje Mikóházán

Gyermekkoromban talákoztam először Lőrincze tanár úrral, pontosabban a hangjával. Családunkban nappal mindig szolt a rádió, és a déli harangszó után hangzott fel: „Édes anyanyelvünk, Lőrincze Lajos műsora”. Ma is tisztán emlékszem ízes beszédére, és számomra is érthető nyelvi magyarázataira. Aztán a következő felidézhető emlékem a főiskolán a felvételi elbeszélgetés, amikor is arra volt a bizottság kíváncsi, hogy mennyire vagyok tájékozott a nyelvi folyóiratok terén. A *Magyar Nyelvőr* és az *Édes anyanyelvünk* című folyóiratok voltak az elsők, amelyeket említeni tudtam.

Mindezek az emlékek igazán akkor jöttek elő és kaptak értelmet, amikor már tudatos volt a kötődésem a tanár úr munkájához. 1990-ben kerültem szülőfalum általános iskolájába pedagógusként, ahol Gulyásné Anci néni (volt magyartanárom), már több éve vezette a tanulói *Beszélni nehéz!* kört. Kíváncsi lettem erre a mozgalomra, mert láttam, hogy kis csoportjába a gyerekek milyen lelkesen járnak. Megnéztem néhány foglalkozását, és a tanárnő lelkesedése engem is megfogott. Ennek következménye lett, hogy én is szerveztem egy kört a nevelőkből. Néhány éves együttműködés után, Anci néni nyugdíjba vonulásával, átvettem a tanulói kör vezetését, és egyre több ismeretet szereztem az anyanyelv ápolásáról, ennek a szép munkának vezető személyiségeiről. Így kerültem Lőrincze tanár úrral és munkásságával igazán kapcsolatba. Halálhírét véve első gondolatunk volt, hogy milyen nagy tisztességévé válna az eddig név nélküli iskolánknak, ha felvehetné a nevét.

Kapcsolatba léptünk a családdal, és Erzsike néni engedélyével 1995. szeptember 1-én az országban harmadikként vettük fel a Lőrincze Lajos nevet. Számomra még azért is különleges ez, mert időközben az intézmény vezetője lettem, és ez volt az első – azóta is a legmeghatározóbb – döntésem az iskola életével kapcsolatban. Nagy megtiszteltetés volt mindannyiunk számára, hogy Erzsike néni személyesen

is részt vett a tanévnyitóval egybekötött névfelvételi ünnepségen. Deme László professzor úr a rádión keresztül üzent számunkra, amit azóta is sokszor felidézünk. „...kis északkeleti falu, közel Kazinczy pátriájához, igazán méltó hát, hogy iskolája rangot kapjon a névtől, mert rangot ad a névnek.” Vezetőként sem hagytam abba a tanulói kör vezetését, és a tanári kört is lelkesen éltetik a kollégák. Mi sem volt természetesebb, hogy vezetői hitvallásom és iskolánk pedagógiai programjának meghatározó eleme lett az anyanyelv ápolása, és Lőrincze professzor úr és munkássága iránti tiszteletre nevelés.

A Lőrincze-iskolák vezetőivel és a tanulók képviselőivel először 1997-ben Szentgálon találkoztunk, és ezzel hagyományt teremtve azóta is két évente találkozókat szervezünk felváltva. Az évek – most már évtizedeket is mondhatok – során nemhogy kopott volna e találkozások

Kerekes Barnabás előadása a találkozón

tartalma, hanem egyre színesedik, egyre mélyül kapcsolatunk egymással. Hiszen mindhárom intézmény számára meghatározó az anyanyelvi tevékenység, és a tanár úr örökségének megőrzése. A Lőrincze-iskolák földrajzilag nagyon távol esnek egymástól, a tanulók szociális háttere is teljesen különböző, ez mégsem jelent akadályt számunkra. Mindig nagy örömmel készülünk a találkozásokra akár vendégként, akár házigazdaként. A találkozók ünnepélyes részében a megemlékezés a főszerep. A játékos vetélkedők pedig mindig tartalmaznak a tanár úr életével, munkájával kapcsolatos feladatokat.

Iskolánk pedagógiai programjának fő irányvonala az anyanyelvhez kapcsolódóan az évek során semmit sem változott, annak ellenére, hogy elveszítettük önállóságunkat, és tagintézmény lettünk. Sikerült megtartanunk a nevünket és ezzel együtt sajátos nevelési céljainkat és eszközeinket a szép magyar írott és beszélt anyanyelv használatára vonatkozóan. Tanulóink jelentős hányada halmozottan hátrányos helyzetű, ez nevelőtestületünkre sokkal nagyobb felelősséget ró, de egyben sokkal nagyobb sikerélményben is lehet részünk tanulóink fejlődését látva. Iskolánk másik fő profilja a környezeti nevelés; elnyertük az örökös ÖKO-iskola címet. Valljuk, hogy környezetünk tisztasága, a természet védelme arra ösztönzi az itt élőket, hogy beszédünk is tiszta, helyes legyen.

Milyen foglalkozásokon, tevékenységeken keresztül igyekszünk a tanulóinknak közvetíteni Lőrincze tanár úr anyanyelvi munkásságát? Minden tanév októberében anyanyelvi hetet tartunk. A hét minden napját játékos feladatok, filmvetítés, nyelvi rejtvények, szólás-közmondás magyarázatok, szituációs játékok színesítik. A gyerekek nagyon várják ezt a programsorozatot, minden diák megtalálja a saját érdeklődésének, tehetségének megfelelő elfoglaltságot, teljes odaadással vesznek részt benne. Ekkor elevenítjük fel a professzor úr életének, munkásságának kiemelkedő eseményeit, hiszen az újonnan felnövekvő diákoknak meg kell ismerkedniük Lőrincze Lajossal, de a régieknek sem árt a felelevenítés. Tesszük ezt szóban, videofilm nézéssel, önálló kutatásra ösztönzéssel. A Lőrincze-fal koszorúzásával, értékeléssel, jutalmazással zárjuk a hetes elfoglaltságot.

Szintén hagyomány lett, hogy a nyolcadikosok ballagáskor koszorú elhelyezésével tisztelegnek névadónk előtt. Egy évtizede a nevelőtestület kezdeményezésére Lőrincze-díjat alapítottunk, amit minden ballagáskor az arra érdemes nyolcadikos tanulónak adunk át. Az iskola folyosóján néhány éve készítettünk egy üveges tárolót, melyben a felső tagozatos osztályok évről évre frissítve Lőrincze tanár úr munkáival, életével kapcsolatos gyűjteményeiket, rajzaikat, rövid írásait állítják ki. Ezt azért tartom fontosnak, mert ezzel tanulóink motiváltan foglalkoznak névadónkhoz kapcsolódóan az anyanyelvi tevékenységgel.

Nem közvetlenül a tanár úrhoz kapcsolódik, de a *Beszélni nehéz!* tanuló és a nevelői körünk töretlenül tevékenykedik immár harmadik évtizede. A diákok ugyan évről évre változó összetételben – hiszen az elballagók helyét a feljövő ötödikesek töltik meg, – de nagyon lelkesen vesznek részt a példamondatok megoldásában, írják leveleiket, beszámolóikat. A kör tagjai eljuthatnak a balatonboglári Péchy Blanka anyanyelvi táborba, amely feledhetetlen élményt nyújt számukra. Minden évben részt veszünk a „práteres” találkozón és versenyen, igaz az utóbbi két évben már csak nevében Práter-utcai, hiszen az iskola megszűnt, de Kerekes tanár úr jóvoltából a Baár-Madas Református Gimnáziumban kerül megrendezésre a találkozó.

Az elmúlt húsz évi anyanyelvápoló munkám során szakköröseimmel hét alkalommal nyertük el a Kazinczy-jutalmat, valamint a Péchy Blanka jutalomra is érdemesnek találtattunk. 2011 áprilisában pedig abban a megtiszteltetésben volt részem, hogy Győrött átvehettem a Kazinczy-díjat.

Vezetői hitvallásom meghatározója a magyar szó tisztelete, a szép beszédre nevelés ereje. A szép beszéd használata hat a környezetünkre. Ha tőlünk, pedagógusoktól napról-napra, óráról-óra ez hallják tanítványaink, ki tudatosan, ki ösztönösen, de lassan megtanulja, magáévá teszi. Azt vallom, hogy a példának van a legnagyobb nevelő ereje. Az általam képviselt értékrend egyik alapköve az anyanyelv iránti tisztelet, s ezt pedagóguspályám hátralévő éveiben is közvetíteni szeretném a reám bízott gyermekeknek.

Anyanyelvi verseny Mikóházán

Móricz Márta Mikolt
Diákélet a Pápai Református Kollégiumban
Lőrincze Lajos idejében és ma

A Pápai Kollégium. A modernkori konzervatív iskola. Ahol a színvonalas oktatás mellett a diákok lelki és hitéletére is odafigyelnek. Ezt mondjuk a nyílt napokon. De vajon milyen lehet ez belülről, egy diák szemével? És milyen lehetett körülbelül nyolcvan évvel ezelőtt, Lőrincze Lajos korában? Elfogulatlan összképet sajnós egyik korból sem tudunk bemutatni, hiszen a visszaemlékezés az alma materre mindig szépít. A jelen pedig... azt valahogy mindig rosszabbnak látjuk a múltnál... és olykor még a jövőnél is. A hajdaniak emlékezéseit olvasgatva mindenesetre úgy érzem, hogy az iskola szeretetével a régiekhez képest le vagyunk maradva, de ez talán érthető, hiszen a múlt felidézése általában a jó emlékeket hozza elő, és mi még nem tudjuk, hogy mi mindenért lehetünk hálásak a gimnáziumnak.

Vajon hogyan viszonyultak, viszonyulnak a diákok egymáshoz, tanáraikhoz és az iskolához? A jelenkori állapotok bemutatását elsősorban saját tapasztalataimra tudom építeni. Nos, egykoron csak fiúk jártak az iskolánkba, a lányok úgynevezett „nátisták” voltak (a református nőnevelő intézet tanulói). A diákságon belül csak az osztálytársak tegezték egymást, évfolyamok között magázódtak (a felsőbb évfolyamosok sem tegezték le a „kicsiket”). Közös megbeszélés után tegeződtek, amit mindig az idősebb kezdeményezett, a fiatalabbnak, mondhatni, eszébe sem juthatott. Azt hiszem, ez manapság elképzelhetetlen lenne. Lőrincze Lajosban élénken élt az az emlék, amikor először ajánlotta fel egy idősebb, hogy tegezheti. Nagyban játszottak a kisdiaokok az udvaron, amikor nem volt szilencium (tanulóidő), ekkor odaintette magához egy másodikos, név szerint Nagy Gábor, a dunaalmási református lelkész fia. Szó szerint ezt mondta: „Maga stramm szecska. Maga lesz az én szecskám. Magának megengedem, hogy tegezzen. Szervusz! Hát lehet ezt elfelejteni?!” (Lőrincze Lajos)

A református gimnázium ma

Akkor az alsóbb éves mindig előre köszönt a felsőbb évesnek, ma a végzősök erre már csak a szecsákat (bejövő évfolyamok) készítetik. Minden diáknak kötelessége előre köszönni tanárainknak (vagy egyáltalán a felnőtteknek) udvariasan, hangosan, akárhányszor találkozunk velük egy nap.

Az írásokban sokszor olvashatjuk, hogy Lőrincze Lajos a tanórán kívüli foglalkozásoknak is sokat köszönt, ezek közül főként hármat emelt ki. Saját bevallása szerint a Képzőtársaság kezdte el terelni az irodalom és a nyelvészet felé. Sokat jelentett neki azonban az is, hogy nem ölték ki belőle ösztönös tájnyelvhasználatát. Szabadi tanár úr például mindig biztatóan mosolygott, amikor egy szép tájnyelvi kifejezést mondott a szentgáli fiú. Örömet jelentett még Lőrincze számára az is, amikor szobatársaival együtt felfedezték, hogy egy-egy ételt eltérő néven ismernek (például: tócsi-bere-cicege). A kollégiumban hazánk távolabbi tájnyelveit is megismerhette. Például Szabadi tanár úr már a kiadás évében (1932) elolvasta velük Tamási Áron *Ábel a rengetegben* című művét. A későbbi nyelvésznek meghatározó nyelvi élmény volt a latinórákból „elcsent” nyolc-tíz perces bibliaolvasás is, amely után megvitatták az akkor már nem használatos szavakat. A vitában a nem református vallásúak is élénken részt vettek, ezzel az ökumené példás modelljét valósították meg.

A cserkészlet a diákság csapatszellemének kialakulását segítette elő. Ennek keretén belül a csapat 1929-ben részt vett az Angliában rendezett World Jamboreen Birkenheadben. Lőrincze Lajos A. Tóth Sándor hatására lépett be a cserkészletbe. Egyik csapatbeli kalandjáról számol be a *Barangolás Tevel körül* című munkájában. Különleges élmény lehetett a legációba járás, amely a diákok lelki és hitbéli fejlődését szolgálta, emellett anyagi segítség is volt. Lőrincze Lajos írásaiban nagy szeretettel emlékezik ezekre az egyházlátogatásokra. Manapság már csak a teológusok járnak legációba.

A menzán (akkor konviktus) bevett szokás volt, hogy a szegény családokból származó, jó tanuló diákok terítettek és szolgálták fel az ételt a többieknek. Ezért cserébe ingyen étkezhettek. Ők voltak a terítők. Lőrincze Lajos is ebbe a tisztségbe került ide, úgynevezett feltételes terítőként, Somogyi Zoltán szentgáli lelkész ajánlására. A feltételes terítő annyiban különbözött a többiektől, hogy neki előre

megszavazták a bizalmat, hogy majd amikor itt tanul, jeles diák lesz. Napjaink sokféleképpen szabályozott világában ezek a lehetőségek megszűntek.

Jelenleg tehetséggondozó szakkörök, sportkörök, 480+x perc irodalom, franciaországi utazások, diáknapok teszik színesebbé az ifjúság mindennapjait. A 480+x perc irodalmon több mint nyolc órán keresztül olvasunk fel egymásnak a díszteremben iskolánk alapítására emlékezve. A diáknapon mindig érdekes programokat szerveznek DÖK-öseink, és ekkor hirdetik ki minden évben a diákság szavazatai alapján megválasztott év tanárát, év diákját, év stílusikonját, év szecska-ját, év végzősét, év sportolóját, illetve az év párját. Én abban a megtisztetésben részesülhettem a tavalyi tanévben, hogy engem választottak az év stílusikonjának.

Pitó Katalin tanárnő minden tanévben szervez egy utazást Franciaországba. Az ő érdeme az is, hogy a Comenius Projekt keretén belül minden évben egy vagy két diák kiutazhat Franciaországba egy teljes évre, illetve Erdélybe négy hónapra cserediákként. Az érettségizett diákoknak lehetősége nyílik egy évet külföldön tölteni diakóniai szolgálatot végezve.

A nyári szünetben a szepezdi táborhelyen rendszeresen megszervezik a vöröskeresztes tábor, illetve a bejövő évfolyamok szecska- vagy szöcsketáborát. Felejthetetlenek a kenutúrák, de mindenképpen meg kell még említenünk Somosi tanár úr biciklitúráit is. Ezek mind életre szóló élményt nyújthatnak.

Tanáraink mindig nagyon odafigyeltek, odafigyelnek a tehetséges diákokra. Jókai és Petőfi korában Tarczy Lajos és Vály Ferenc, Lőrincze Lajos korában Rab István, A.Tóth Sándor, Szabadi Béla, ma pedig, ha valamelyik tanárunk észreveszi, hogy egy diák tehetséges az ő területén, segít neki azt a talentumát kibontakoztatni. Odafigyelnek ránk, és segítenek elindulni a helyes irányba. S bár mostanában olyan esélyről nem hallottam, amit Lőrincze Lajos kapott az élettől hit-tantanárának, Nagy Gábornak köszönhetően, aki biztosította számára, hogy a teológiát otthagya (mivel ott nem találta a helyét) átmehessen egy másik egyetemre, ennek ellenére tanáraink segítenek megtalálni azt a területet, ahol igazán otthonosan érezzük magunkat, és remélhetőleg biztosítja megélhetésünket.

Persze ehhez mi is kellünk. Én azonban úgy érzem, hogy ha sikeres leszek az életben, azt nekik is nagyban köszönhetem majd. Eleve már az a sok idő és energia, amit eddig rám fordítottak, hálával tölt el. Ráadásul nem csak arra tanítanak meg, ami a könyvekben le van írva, hanem az élet, a tudományok és a művészetek szenvedélyes szeretetére is.

Ahhoz, hogy boldog felnőttek legyünk, megfelelő lelki fejlődésre is szükségünk van. A reggeli áhítatok, a kollégiumi vasárnapok, a hittanórák, az adventi estek, régen a legációba járás, ma pedig az SDG (Soli Deo Gloria) és a ReKeSz (Refis Keresztény Szeretetszolgálat) segíthetik elő hitünk mélyülését. Van a hittanórának egy különleges fajtája: ez a mi csoportunkban minden hónap utolsó foglalkozása. Vadász Márta tanárnőnek van egy cserépkaspója, ebbe cetlire írt kérdéseket dobunk, ő húz, és minden kérdésünkre válaszol. Bármivel kapcsolatban kérdezhetünk tőle. Az SDG egy országos református diákmozgalom. Iskolánkban rendszeresen megszervezik alkalmait, ezeknek helyszíne a kollégium. A ReKeSz viszonylag újkeletű dolog. Kilencedikben alakultunk Mayerné Pátkai Tünde vezetésével, eredetileg azért, hogy a kötelező ötven óra közösségi szolgálatot együtt végezzük el. Mivel azonban ezt más szervezettségben teljesítettük, ezért – mondhatni – célt veszítettünk. Viszont közösségünk oly sok örömet nyújtott, hogy új értelmet kerestünk találkozásainknak: elindultunk egy ön- és életismereti utazásra.

Szeretek „refis” lenni. Szeretem az épületet, a diáktársakat, a tantermeket, az iskola illatát, a tablókat a falakon, a könyvtárt. Még a köpenyt is szeretem, pedig az egy „közutálatban szenvedő tárgy”. Szeretem tanárainkat az összes fura szokásukkal együtt. Csak, hogy néhány példát említsek: Adorján tanár úr kétszázadszorra hallott anekdotáit, Somosi tanár úr fizikaszeretetét és túráit, Alíz néni (Somosiné Németh Alíz tanárnő) tanítási stílusát, Veress tanárnő korrektségét, Podányi tanár úr beszólásait. Mindent, mindent, ami a Pápai Kollégiumot jelenti. A reggeli áhítatokat, amit néha a diákság fele félálomban ül végig. A templomban a feliratot, miszerint „Nem azé, aki akarja, sem nem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené.” (Róma 9:16) A homlokzat feliratát, ami nem csak egy felirat, hanem egy elv, ami alapján nevelnek minket,

„Istennek, hazának, tudománynak”. Az idejárom diákokat mindig ezen elv alapján formálták.

Az iskola szellemisége közel száz év alatt sem változott. A tanári kar és a diákság kicserélődött, de az iskolában továbbra is emberségre nevelnek minket ebben az elidegenedő világban. Arra tanítanak, hogy szenvedélyesen szeressük Istent, a hazát és a tudományokat. Egy életre elkísér minket iskolánk öröksége, éppen úgy, ahogyan ez Lőrincze Lajos esetében is történt. Hiszen „aki egyszer pápai diák volt, örökké az marad.” (Lőrincze Lajos) Minden korban ajándék a Pápai Református Kollégium diákjának lenni, hiszen mind a tanárok, mind a diáktársak hétköznapi angyalok a maguk különleges módján.

Felhasznált irodalom

Csizmadia Károly: *Pápai kollégiumi történetek*. Széchenyi Nyomda, Győr, 1989.

A Pápai Református Kollégium ÉVKÖNYVE 1995-1997; 1997-1999; 1999-2001; 2003-2005; 2005-2007. Pápai Református Kollégium Gimnáziuma, Pápa

Horváth Kálmán (szerk.) *EMLÉKALBUM az 1949-ben végzett évfolyam ötvenedik érettségi találkozására*. 1999.

Lőrincze Lajos: *Tartozom a nemes vármegyének*. In: *Kollégiumi Lapok*, 1933/34. 5.sz.

Barangolás Tevel körül. In: *Kollégiumi Lapok*, 1933/34. 2. sz.

Ex libris. In: *Megnől az ember szíve*. Szerk. Balogh Ferencné–

Kolczonay Katalin–Raffai István. *Új Horizont*, Veszprém 1993. 29–37. o.

A kollégium és a magyar nyelv. u.o. 67–77. o.

Non numero horas, nisi serenas. u.o. 77–81. o.

Én tudom a tisztességet. u.o. 96–98. o.

Hittel és meggyőződéssel. u.o. 226–230. o.

Mit műveltem? In: Balogh Ferencné: Lőrincze Lajos. Emlékezés és bibliográfia. EKMK, Veszprém 1998. 33–47. o.

Pomogáts Béla: *Emlékezés Lőrincze Lajosra a pápai kollégiumban.*

In: Új Horizont, XXXI. 4. sz. 2003.

Raffai István: *A tevékeny iskola egy életre feltarisznyál.* (Interjú Lőrincze Lajossal) In: Veszprém megyei Napló, 1981. szept. 13., XLVII. évfolyam

A Pápai Református Kollégium Gimnáziumában kiírt Lőrincze-pályázat 1. helyezett esszéje (szerk.)

A pápai öregdiákok „osztályfőnöki órája”

DR. LŐRINCZE LAJOS

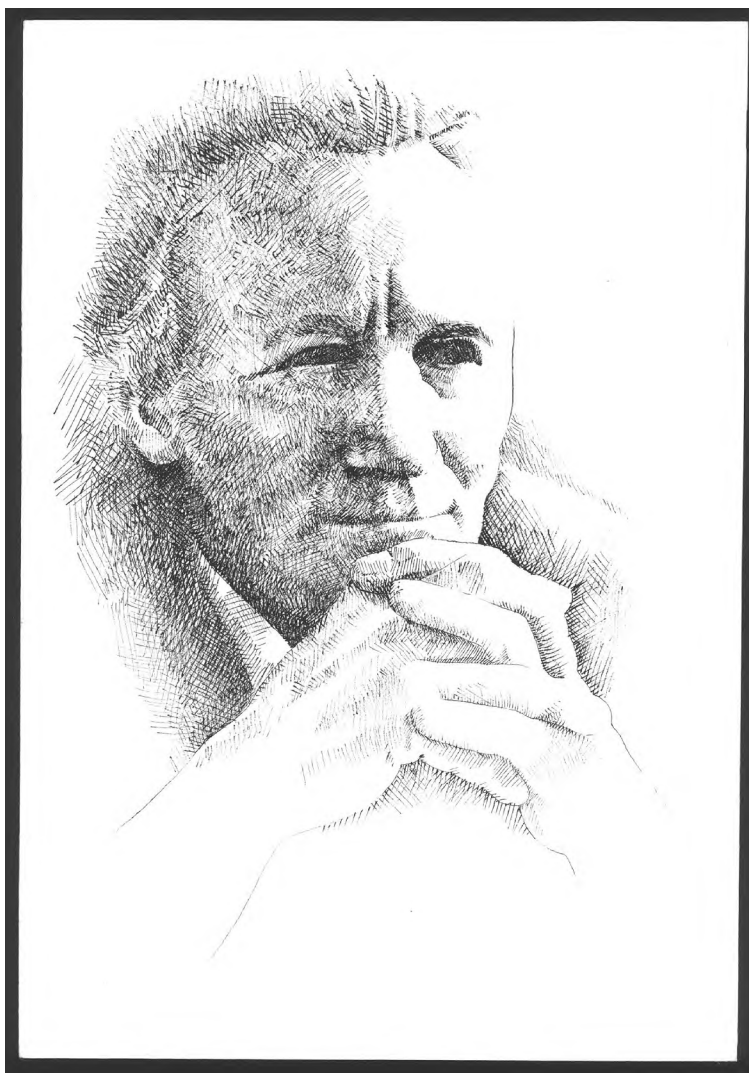
1915. Szentgál
A kollégisták tanára
Egyetemi diploma
MTA Nyelvtudományi Intézet,
tudományos tanácsadó, c. egyetemi tanár

Hu jó, emberformáló közösségre
gondolt, mindig a Petöfi Sándor
népi kollégium jut eszembe. Micsoda
nevelői bravúr volt: ezt a szűkebb indi-
tású, indulatú, beidagcsú ifjúságot
egyszerű, lelkes, de saját fejevel gon-
delvődő egyének is megmaradó közösség-
gé alakítani! Ennek a korunk a
csodái közé tartozik: hogyan nő
fel, hogyan értek meg szinte egy
napról a másikra ez a fiatalság,
hogyan bontkoztak ki képességeik, hogyan
mertek, tudtak vállalni országos gondolat.
Jó volt köztük lenni, s jó erre az
időre emlékezni.
1976. márc. 21. Lőrincze Lajos

Emléktábla a református gimnáziumban

Kiss László pápai művésztanár alkotása

Kiss Flóra pápai diáklány rajza.
A Lőrincze-pályázat első helyezettje

Kevély Klára

Az anyanyelv az én hazám

„Nekem áldott a bölcső, mely magyarrá ringatott.“
(Arany János)

Anyanyelvem a magyar. Hogy mit jelent ez számomra? Ez az a nyelv, melyre édesanyám tanított.

Mióta csak beszélni tudok, ezen a nyelven fejezem ki gondolataimat, érzéseimet. Magyarul olvasták nekem az első meséket szüleim, és magyarul mondtam ki első szavaimat. Mivel nem elég a nyelvet beszélni, a nyelvet ismerni is kell, ezért szüleim természetesen magyar iskolába írtak be. Itt megtanultam olvasni, a helyesírás szabályait, és hogy mik azok a szófajok. Olvasással bővítettem szókincsemet, és megismerkedtem irodalmunk, történelmünk nagyjaival, akik példaként lebegnek előttem. Büszkeség tölt el, és hálás vagyok, hogy magyarnak születtem, főleg mikor nagy költőink, íróink műveit olvasom, mikor igazi népzénet hallgatok, vagy magyar jelleget fedezek fel képzőművészeti, építészeti alkotásokban. Az anyanyelv nagyon fontos számomra, mert csakis ezen a nyelven tudom magam maradéktalanul kifejezni. Ezt az érzést Kosztolányi Dezső: *Erős várunk a nyelv* írásának egy részletével tudom a legjobban kifejezni: „Csak anyanyelvemen lehetek igazán én. Ennek mélységes mélyéből buzognak föl az öntudatlan sikolyok, a versek. Itt megfeledkezem arról, hogy beszélek, írok.“

Az anyanyelv ezen felül egy közösséghez való tartozást jelent. Lassan már csak ez marad kapocsként köztünk és a külföldön élő magyarság között. Mivel én Szlovákiában élek, nehezebb a dolgom, de szüleim és tanáraink megtanítottak okosan kezelni ezt a helyzetet. Büszke vagyok magyarságomra és anyanyelvemre. Addig vagyunk magyarok, amíg magyarul beszélünk, gondolkodunk és tanulunk.

Nem tudnám jobban megfogalmazni, mint azt Kosztolányi Dezső tette: „Az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkozom, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható.” Nem külsőséges valami, mint a kabátom, még olyan sem, mint a testem. Fontosabb annál is, hogy magas vagyok-e vagy alacsony, erős-e vagy gyöngé. Mélyen bennem van, a vérem csöppjeiben, idegeim dúcában, metafizikai rejtélyként. Ebben az egyedül való életben csak így nyilatkozhatom meg igazán. Naponta sokszor gondolok erre. Épp annyiszor, mint arra, hogy születtem, élek és meghalok.”

Jó érzés, hogy Magyarország nem feledkezik meg a szomszédos országokban rekedt magyarokról, hogy érezzük összetartozunk. Különbőféle szervezetek, iskolák versenyeket hirdetnek, emlékűnnepségeken vehetünk részt, ahol a határon kívül rekedt magyar testvéreinkkel ismerkedhetünk meg. A táborozások, azok a nagy élmények. Sokat beszélgetünk, tanulunk a másik kultúrájáról, szokásairól. Számomra a közös nyaralások fantasztikus élmények, megismerkedünk még több magyarral, és persze barátságot kötünk. Úgy érzem, mi, az anyaországon kívül rekedtek, elnyomásban élünk, de a nyelv iránti szeretetünk, a közös múltunk összehoz minket. Ha itthon a boltban, az utcán magyarul beszélő emberekkel futok össze, szinte akaratlanul elmosolyodom, és köszönök. Bár mindig többen lennénk!

Nekem és minden szlovákiai magyarnak a lehető legtöbbet el kell követnünk anyanyelvünk, kultúránk, hagyományaink megőrzéséért, magyarságunk megtartásáért. Ezerszer könnyebb ezt kimondani vagy leírni, mint megtenni. Nemes ügy ez. Nekem, mint tanulónak feladatom, minél jobban elsajátítani a magyar nyelvtant, irodalmat, történelmet. Később szülőként továbbadni gyermekeimnek ezt az örökséget. Ha mindenki azt cselekszi, ami tőle telik, biztos, hogy ez az érték fennmarad. Nekem várom, bátyám e nyelv, hiszen egyre többen veszítik el magyarságukat, és épülnek be az országon belül többséget alkotó nemzetekbe.

Rácz Olivér ezt eképpen fogalmazza meg: „Nem is a nyelvet féltém, a tudatot féltém. A tudat nevében fohászok a nyelvhez, ame-

lyet a mécsvilágnál görnyedő Bessenyei épített, Katona József lúdtollal szépített, a béklyókon győzedelmeskedő Kazinczy csiszolt, nyelv, amelyhez Berzsenyi fohászzkodott, amelynek szárnyán Kölcsey, Radnóti a szirtek és az iszonyatok fölél emelkedett – nyelv te megtartó és megőrző erő, ébredj, védd magad, szólalj meg” (In: A hűség nyelve. 270. o.).

A Palóc Társaság által kiírt Kárpát-medencei pályázatra érkezett írás,
a szlovákiai Léváról (szerk.)

Fotó: Székely Tamás

Sebő József

Találkozásom a híres professzorral

Lőrincze Lajos anno – a rádió hullámai révén – számos magyar család jó ismerőse volt. Kellemes, dunántúli hanglejtéssel zengő, nyugalmat árasztó mondatait rendszerint vasárnap ebédidőben hallhattuk. Egyszer személyesen is találkozhattam vele – nem akármilyen körülmények között.

Érettségi után, 1975 nyarán – a nagy szabadságot élvezendő – barátommal, Jánossal Ajkáról Győrbe indultunk – stoppal. A hetvenes években ennek nagy divatja volt Magyarországon. (Ily módon még Lengyelországot is végigjártuk.) Épp a Bakony közepén próbálkoztunk, amikor Farkasgyepű után megállt mellettünk egy piros Skoda, és gazdája beljebb invitált bennünket. Mi szívesen beszédbe elegyedtünk vele, kérdeztük, honnan jött.

– Pestről, – mondta.

A foglalkozását tudakoló kérdésre azt válaszolta: tanár. A hol? kérdésre az egyetemet mondta.

Ettől kicsit megszeppentünk, hiszen nemrégén érettségiztünk, és valóságos egyetemi tanárral még nemigen találkozhattunk. Hangja ugyan nagyon ismerős volt, de nem tudtuk, honnét.

Közben a Bakony fái Skoda-gyorsasággal száguldottak el mellettünk. Így rövidesen megérkeztünk Pápára, ahol a legnagyobb meglepetésünkre népes küldöttség várakozott rá.

– Isten hozta, professzor úr! – köszöntötték.

Mi a távolabb állóktól tudakoltuk, ki is hozott bennünket idáig.

– Nem ismerték meg a hangját?! Hát Lőrincze Lajos professzor úr! Ekkor értettem meg, miért volt oly ismerős az iménti hang...

Azóta is, ha tudósok közvetlensége, szerénysége kerül szóba, elsősorban ő jelenik meg lelki szemeim előtt. Magától értetődő természetes hangvétele üdítően hatott a pártállam zsargonjához szokott

fülünknek. Szavai valóban azt jelentették, amire hivatottak voltak: az alany nála alany volt, a jelző valódi jelző, s nem köntörfalazás vagy kincstári optimizmus. Ez volt az ő csendes forradalma – a szavak inflációja idején. Hiszen, mint tudjuk, a szavak tetten érhetők... Akkor az általa képviselt nyelvművelés egyike volt azon lehetőségeknek, réseknek, melyeken át a józan ész behatolhatott a pártállam kőkeménynek hitt dogmái közé.

Szülőföldjéről és annak nyelvéről szóló könyve, a *Megnől az ember szíve* azóta is kedvelt olvasmányaim között sorakozik a könyvespolcomon.

Anyanyelvünkről–anyanyelvünkért

Előadások, vers- és prózamondó versenyek

Balatonalmádiban

1995-ben a balatonalmádi Magyar-Angol Tannyelvű Gimnázium és a szentgáli Lőrincze Lajos Általános Iskola közösen tervezett, szervezett megemlékezést Lőrincze Lajos 80. születésnapja alkalmával. Esszéíró versenyt hirdettek Veszprém megye napilapjában, a Naplóban és az Édes anyanyelvünk folyóiratban diákoknak Lőrincze Lajos emlékezetére, melyre 8 pályázat érkezett. Az első díjat a szentgáli Tamás Krisztina kapta, akinek nagyanyja mesélt személyes ismeretségről Lőrincze Lajossal. A második helyezett, Horváth Boglárka váraplotai tanuló, ötletesen Wacha Imre nyelvészt kérdezte Lőrincze nyelvművelő tevékenységéről. Grétsy László, aki mindvégig lelkesen segítette és támogatta a két iskola elképzeléseit, azt javasolta, hogy a jövőben inkább vers- és prózamondó versenyt szervezzenek, mivel ez a műfaj közelebb áll a diákok életkorához.

1995. október 23-25-én került sor az első Lőrincze-napokra, „*Anyanyelvünkről–anyanyelvünkért*” címen, amelyet még tíz követett. A Farkasréti temetőben Lőrincze Lajos sírjának megkoszorúzásával kezdődött a program-sorozat. A következő napon Balatonalmádiban, a harmadikon pedig Szentgálon emlékeztek a résztvevők. Czuczor Sándor igazgató, Marekné Pintér Aranka tanárnő, majd igazgatónő, és Garai György szentgáli igazgató viselte gondját a színvonalas találkozónak. A szervezők között a két iskolán kívül ott találjuk az Anyanyelvápolók Szövetségét, a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtárat és a Petőfi Irodalmi Múzeumot is. Ízléses meghívó készült minden évben Lőrincze Lajos kedves, időskori fényképével, és hitvallásával: „*Mindannyian tudjuk, hogy életünk véges: de amikor nyelvünk és kultúránk egyetemes fennmaradásáért küzdünk, úgy cselekszünk – s kell cselekednünk – mintha örökké élnénk.*”

Grétsy László az első találkozón kiemelte az anyanyelv és a nemzeti kultúra ápolásának fontosságát. Célkitűzésként Lőrincze Lajost idézte: *„hogya ez a sokhúrú hangszer el ne némuljon, hanem egyre szebben, egyre tisztábban zengjen.”* Azt is fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy egy olyan iskola vállalta a házigazda szerepét, és ezt a Lőrincze Lajos emlékét őrző, anyanyelvünk szeretetére és megbecsülésére ösztönző versenyt, amelyben a tanítás nem csekély része angol nyelven folyik, angol anyanyelvű tanárokkal.

A balatonalmádi gimnázium

Egy-egy találkozón 80-130 résztvevő gyűlt össze. Mindig többen jöttek a szomszédos országok magyar-lakta területeiről, a Felvidékről, a Vajdaságból és Erdélyből. Galántáról nagy busszal érkeztek, de visszatérő résztvevők voltak Óbecséről, Bácsstopolyáról, Szabadkáról, Révkomáromból, Jókáról, Farkasdról, Peredről, Felsőszeliből, Inaktelkéről, Barótról, Tallórol. Ez azt bizonyítja, hogy ők még fontosabb feladatnak tartják az anyanyelv ápolását, mint a hazaiak, akiknek természetes a mindennapi használata.

Hazánkból a két szervező iskolán kívül jöttek Esztergomból, Győről, Zalaegerszegről, Veszprémből, Várpalotáról, Mohácsról, Ráckevéről. Csongrádról, Mosonmagyaróvárról.

A találkozókön kiváló nyelvészek tartottak előadásokat, részben a diákoknak, részben a kísérő tanároknak: Grétsy László, Szende Aladár, Graf Rezső, Wacha Imre, Pomogáts Béla, Maróti István és Praznovszky Mihály több alkalommal is. Előadásaik többsége utóbb nyelvészeti folyóiratokban meg is jelent.

Fontosnak tartom az előadók és a témák pontos megörökítését :

1995. november 23-25.

Grétsy László: Lőrincze Lajos nyelvművelő munkássága

Nagyné Markó Julianna: „Nincs olyan szó, ami valahol ne a legmegfelelőbb lenne...”

(Nyelvhasználat–stílus–történetiség)

Pomogáts Béla: Lőrincze Lajos és az anyanyelvi mozgalom

előadását kiegészítették Gál Sándor (Kassa) és Gálfalvi György

(Marosvásárhely), akik elmondták, mit jelentett nekik

a kisebbségi létben Lőrincze Lajos tevékenysége

1996. november 22-23.

Grétsy László: Anyanyelvünk, anyanyelvi kultúránk

Graf Rezső: Lőrincze tanár úr és az iskola

Pomogáts Béla: Az Anyanyelvi Konferencia szerepéről

Maróti István: Az Anyanyelvapolók Szövetségének lehetőségei, tennivalói

Szöllősy Árpáddal (Duna Tv-ért Alapítvány) Raffai István

(Veszprém, Új Horizont) beszélgetett

Szende Aladár: Lőrincze Lajos szelleme

1997. november 20-21.

Grétsy László köszöntője

Graf Rezső: Anyanyelvapolásunk gondjai

Szende Aladár: Lőrincze Lajos nyelvészeti öröksége

1998. november 20-21.

Grétsy László: Anyanyelvünk a harmadik évezredben

Szende Aladár: Lőrincze Lajos és az ifjúság

Praznovszky Mihály: Magyar írók és az anyanyelv

Könyvbemutatók: Balogh Ferencné: *Lőrincze Lajos.*

Emlékezés és bibliográfia, Graf Rezső: *Lőrincze-breviárium*

1999. október 15-16.

Megnyitó: Pomogáts Béla

Nyelvészeti előadások: Szende Aladár, Praznovszky Mihály

2000. október 13-14.

Grétsy László: Anyanyelvünk esélyei a 3. évezredben

Pomogáts Béla: Egység és különbözőség a mai magyar irodalomban

Szende Aladár: Esztétikai és etikai értékek érvényesítése az anyanyelvápolás szolgálatában

2001. október 13-14.

Grétsy László: Nemzet és anyanyelv

Praznovszky Mihály: Madách. Az ember tragédiája és az anyanyelv tetten érhető pontjai

Kovács László (Amerika, Bloomingtoni Egyetem):

Lőrincze Lajos, a hídépítő

2002. október 11.

Wacha Imre: Anyanyelv és magatartáskultúra

Eőry Vilma: Lőrincze Lajos az anyanyelvről

Praznovszky Mihály: Gondolatok Ady Endréről

2003. október 10.

Maróti István a tíz éve elhunyt Lőrincze Lajosra emlékezik.

(Részlet az 1992-ben készített utolsó interjúból)

Eőry Vilma: „Nemzetben él a nyelv”. Egy Lőrincze-szöveg elemzése

Wacha Imre: Két József Attila-vers

Praznovszky Mihály: XXI. századi olvasmány-élményünk:

Krúdy Gyula

2004. október 8.

Eőry Vilma: „Mit jelent nekem ez a nyelv?” Egy szöveg elemzése és hangoztatása

Kiss Gabriella: A színházi jelek rendszere

2005. október 7.

Eőry Vilma: Néhány szó a szavakról.

(Egy Pilinszky-szöveg elemzése)

Wacha Imre: *A fent és lent, a bent és kint*

József Attila költészetében

Kiss Gabriella: Kultúra-olvasat: a színház, mint

a kultúránk megismerésének egyik lehetséges eszköze

2006. október 20.

Nádasdy Ádám: „Meg van mondva”. Lőrinczére emlékezve a határozói igenév és határozói igenevek szerkezetéről

Varró Dániel költővel Újlaki Tibor beszélget

Több alkalommal üdvözölhettük körünkben Lőrincze Lajos özvegyét, Erzsébet asszonyt, aki itt jelentette be, hogy alapítványt tesz férje emlékére „*A kis települések iskoláinak megsegítéséért*”. Az első három alkalom másnapján a résztvevők Szentgálra utaztak, ahol megkoszorúzták az emléktáblát (melyet Véghely Vilmos kőfaragó készített) Lőrincze Lajos volt iskoláján, megtekintették a Tájházban az emlékszobát, és meghallgatták a helybeli diákok megemlékezését. Horváth Boglárka (Várpalota) szívszorítóan adta elő Ruffy Péter Lőrincze-hívogatóját, továbbá beszélgettek a résztvevők Juhász Istvánnal, Lőrincze Lajos egykori, akkor még élő iskolatársával. Végül a november végén rendszeresen visszatérő rossz idő, a hóviharak tették lehetetlenné a két településen az egyidejű, „átjárható” programokat. Szentgálon önállósodtak a rendezvények, és azóta is évente visszatérő, eseménydús Lőrincze-napokat tartanak Lőrincze Lajos születésnapja táján. (ld. Garai György és Kővári Zsanett írását. Szerk.)

A diákok a vers-és prózamondó versenyeken általuk (tanáraik segítségével) választott, anyanyelvi témájú szövegeket mondtak. Teljesítményüket zsűri értékelt, melynek az egymást követő években

Bánffy György színművész, az Anyanyelvápolók Szövetsége akkori elnöke, Hegyeshalmi László, a veszprémi Petőfi Színház volt igazgatója, Kolczonay Katalin az Anyanyelvápolók Szövetsége képviselőjében, Havas Judit előadóművész és Joós László színművész voltak. Értékeltek a bemutatott mű választását, az előadás módját, és közben szakmai tanácsokkal látták el az előadókat. Megható volt az a lelkesedés, ahogy a diákok a hosszú, néha nagyon nehéz verseket megtanulták, és gazdag, mély átéléssel előadták. Valamennyi résztvevő könyvjutalmat, a legjobbak értékes jutalmakat kaptak (részvételt egy anyanyelvi táborban, képzőművészeti alkotásokat, herendi és ajkai termékeket). Évek során a támogatók száma egyre nőtt: az Almádiért Alapítvány, a Veszprém Megye Kultúrájáért Alapítvány, Veszely Lajos festőművész, a Herendi Manufaktúra Rt, az Ajka Kristály kft., a Mestermű Galéria, a PIM, az Öböl TV, az Új Horizont, az ING Bank tették lehetővé a jutalmazásokat, a közlekedést a Balaton Volán segítette. A veszprémi *Napló* minden alkalommal, az *Édes anyanyelvünk* többször tudósított az eseményekről. Az itt elhangzott versválogatások is inspirálták Pomogáts Bélát a 2010-ben kiadott *Nyelvhaza* kötet összeállítására.

Az esti együttlétek szintén kínáltak kulturális csemegéket: videófilmet néztek Lőrincze Lajosról, az Orlandó énekegyüttest hallgathatták, Kiss T. István Ady verseket adott elő, a mátyusföldi néptáncgyüttes lépett fel, és a helyi gimnázium diákjai adtak elő irodalmi műsort. Egy alkalommal veszprémi idegenvezetésben is részesültek a vendégek.

A megmozdulás aztán a balatonalmádi gimnáziumban lassan átalakult: egy napra rövidült, témája eltolódott az irodalom felé. Bár továbbra is Lőrincze-nevében jöttek össze, de csak az almádi iskola tanulóinak szervezték a programot. Vendégük volt Kárpáti Péter drámaíró, Podmaniczky Szilárd, Darvasi László írók, Háy János és Grecsó Krisztián a nyelvről, mint irodalmi műalkotásról, Hegedűs Rita (Berlin, Humboldt Egyetem) a tanároknak a kognitív nyelvészetről, a diákoknak pedig a nyelvi humor lehetőségeiről tartott előadást. Sajnos ezeknek a rendezvényeknek sajtóvisszhangja nem volt.

Összeállította: Balogh Ferencné

Balogh Ferencné
„Hazajöttem Veszprémbe”
Emlékek a város és Lőrincze Lajos
kapcsolatáról

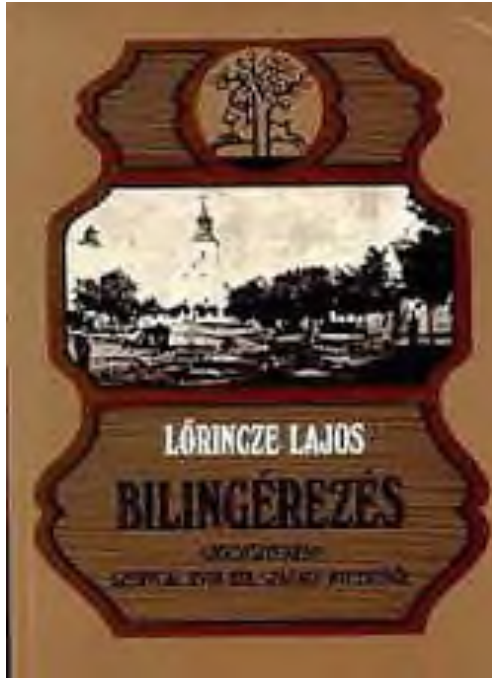
Így kezdte előadását 1963-ban Lőrincze Lajos, de kapcsolata Veszprémmel nagyon messze nyúlt vissza, egészen a gyermekkorába.

„Veszprém nekem mindig a nagy kulturális hely. A város. Gyermekkoromban felmenni a városba impozáns dolog volt, később is, amikor dolgozataimhoz jegyzeteltem a püspöki levéltárban”. (Raffai : A tevékeny iskola... Napló, 1981. szept. 13.)

„...Már korábban, egyetemista korom legjobb nyara volt, amelyet a veszprémi vármegyei és a püspöki, meg a káptalani levéltár fasciculusai között töltöttem el. Boldog voltam, hogy kiírhattam az egykori szentgáli helyneveket, terminálisokat, mígnem a sok cédulából egyszer csak egybeállt egy XVII.-XVIII. századi falu élete” – fogalmazta meg egy interjúban Nádor Tamásnak (Új Irás, 1980. 12.).

Szentgáli és veszprémi kutatásaiból szakdolgozat, majd publikáció lett a *Magyar Nyelvőr*-ben. Aztán, majd fél évszázad elteltével, az 1980-as évek második felében újra elővette a gyűjteményt és megfrissítette. Milyen szép kis könyvet lehetne belőle csinálni – mondogatta. Gondozásba vettem az anyagot, és néprajzi illusztrációkkal egészítettem ki a szöveget. Földije, a szintén szentgáli Szakál Erika, beszédes, bakonyi ihletésű címlapot tervezett hozzá. *Bilingérezés* címen adta ki az Eötvös Károly Megyei Könyvtár 1989-ben, ajándékuL Lőrincze Lajos közelgő 75. születésnapjára. Könyvei közül talán ebből került a legtöbb Szentgálra és Veszprémbe, melyet sokan őriznek névre szóló, kedves dedikációjával.

Lőrincze gondolkodása és tevékenysége mindig távlatos és nagy ívű volt. Következétesen építette a veszprémiek tudatába a nyelvészeti hagyományokat: Veszprémben Simonyi Zsigmond és Nagy J. Béla,

Felsőörsön Pápay Sámuel, Nemesvámoson és Tótvázsonyban Somogyi Gedeon, Zircen Reguly Antal emlékezetét. Simonyi Zsigmondról minden adandó alkalommal megemlékezett. Emléktábláját 1929-ben a Balatoni Társaság kezdeményezésére Simonyi tanítványai és barátai állították a Kossuth Lajos utca 7. számú házra: fehér márványon bronz portré emlékeztetett a veszprémi születésű nyelvészre, a *Magyar Nyelvőr* szerkesztőjére (ebben a minőségben is Lőrincze elődje). Viszontagságos sorsa volt az emléktáblának: többször levették a falról, a belváros-rombolás időszakában Lőrincze Budapestre menekítette a Nyelvtudományi Intézetbe. Időközben az emléktáblán a portré megrongálódott (eltűnt?), R. Kiss Lenke veszprémi szobrászművész pótolta. 1971-ben kerül újra a helyére, és Lőrincze megemlékező szavai után diákok gyűrűjében koszorúztuk meg. 1974-ben *A magyar*

Budapest, 1956. április 10. /13.

Nagy J. Béla
igazgató urnak
V e s z p r é m
Lenin liget 15.

Kedves Igazgató Ur!

A levonatok épségben s idejében visszaérkeztek, már javítják is őket. Második tördeltet nem küldök, majd én átnézem, maradt-e hiba? Remélem, sok nem lesz.

A Mikezsth tiszt-tartóját én is megpislogtam, de mindjárt gondoltam, hogy valami "sajtóhába" lesz.

Én is kérek Igazgató Urtól egy kis egzegézist: Nem egészen értem, mire vonatkozik a cikkemre tett megjegyzés: A cikk is jobb ugy, ha van benne egy kis "attikai" só. Különbzen az iznevek problémájával még többet szeretnék foglalkozni, ha erőm és időm lesz. De -- sajnos -- mindig más csinállok. Egyet minden esetre megfogadok: nyelvművelő könyvet néhány évig nem szerkesztek.

Visszatérve az Emlékkönyvre, itt is igen jól fogadták. Sok jó cikk van benne. Majd a Nyr.-ben is fogjuk ismertetni, Kniezsa vállalta. /Csak meg is csinálja./ Az is jó, hogy szinte mindenki irt bele. /Laziciust is felkérték, de ő nem küldött cikket. Valami régebbi nézeteltérés az oka./ Melichnek ez az első megszólalása 45 óta.

A karikatúra fedőlap megfejtése:

1. /balról jobbra/: Kázmér Miklós, Fekete Lajos, Czeglédy Károly, Molloy Károly, Benkő, Ligeti, Bóka, Pais, Kniezsa, Tamás, Zolnai;

2.: Lőrincze, Károly Sándor, Kálmán Béla, Gáldi, Deme László, Tompa, Szabó Dénes, Bárczi Géza, Eckhardt Sándor, ifj. Horváth János.

Van egy másik sorozat is, fényképekben, majd alkalom adtán megmutatom.

Tisztelettel és szeretettel köszönti:

Lőrincze Lajos
/Lőrincze Lajos/

A felsorolt nyelvészek a Pais-émlékkönyv borítójának szereplői,
lásd a 107. oldalon

A levél Sebő József tulajdona

1994-ben Grétsy László tartott előadást a Gizella napok keretében a Veszprémi Akadémiai Bizottságban. „*A nyelvművelés halhatatlanjainak városa: Veszprém*” címen értekezett a város három kiemelkedő nyelvészéről: Simonyi Zsigmondról, Nagy J. Béláról és Lőrincze Lajosról. Hangsúlyozta azt a folyamatosságot, amelyet munkásságuk jelentett a nyelvművelésben, s amelyre Veszprém méltán büszke lehet.

Szívének minden fontos és kedves rendezvényét elhozta Veszprémbe Lőrincze. Szívesen szervezett tudományos tanácskozásokat ide. Bízott bennünk, nyugodt lélekkel hagyta ránk a szervezést, és ajándéknak is szánta ezeket az alkalmakat. Mi pedig mindent elkövettünk, hogy megfeleljünk bizalmának. Így került sor 1974-ben *A magyar nyelv hetére*, 1985-ben az *V. Anyanyelvi Konferenciára* városunkban. 1974-ben *A magyar nyelv hete* országos megnyitójára színes, sokoldalú programot állítottunk össze, nemcsak Veszprémben, hanem a környék településein is. Előadást tartott Lőrincze Lajoson kívül Grétsy László, Szende Aladár, Wacha Imre, Gulya János, Molnár József és Nagy János. Este a Dimitrov (!) Megyei Művelődési Központban vették fel az *Édes anyanyelvünk* rádiós ötperc soron következő adását, majd ünnepi műsor következett. Ebben megszólalt Keresztury Dezső, közreműködött Benkő Gyula, Berek Kati és Tánczos Tibor. Sikerült is felkelteni az emberek érdeklődését az anyanyelv iránt, és a következő években a legkülönbözőbb intézmények, szervezetek vették programjukba Lőrincze vagy valamelyik másik neves nyelvész előadását.

„*Állandó, jó kapcsolatom van a megyével a TIT szervezet révén is... Örülök, ha találkozom Harmath Istvánnal, aki derék ápolója az irodalmi és nyelvi örökségnek, Balogh Marika pedig szakosztályunk lelkes titkára...*” Nem jöhetett annyiszor, ahányszor hívtuk, hiszen nagyon sokat dolgozott, és százfelé várták az országban és a határokon túlra is. Gyakran csodálkoztunk, hogy sosem panaszkodott fáradtságra, az utazás, az idegen helyen alvás kényelmetlenségére. Csak az étkezésére kellett nagyon odafigyelni a rossz gyomra miatt. Szívesen beszélgetett a találkozó után a résztvevők kisebb csoportjával. Színes, jó társalgó, közvetlen személyiség volt, humora soha nem hagyta cserben.

Grétsy László azt írta, hogy Lőrincze Lajosnak lételeme volt a humor... „Többnyire nem kitalált, hanem valós történeteket mondott el, amelyek vele vagy barátaival estek meg. Még a saját rovására is szívesen humorizált”. (Lőrincze Lajos és a humor. Magyar Nyelvőr, Lőrincze emlékszám 2005.) Egy alkalommal (1975) az alsóörsi találkozó után néhányan betértünk vacsorázni egy étterembe. Kérdezi a pincér: mit hozzon inni?

– Limonádét, – felelte szerényen Lajos bácsi. A pincér elmegy, majd jön vissza: nincs citromunk. Lajos bácsi kinyitja a táskáját és elővesz egyet: de vizük csak van, fiam! (Ez a történet akár anekdota is lehetne, mert hasonló esetekről mások is megemlékeztek, de én ennek szem- és fültanúja voltam.)

Esküszünk, hogy a fele sem igaz. Vagy pedig... remekül tartja magát Lőrincze Lajos.

(Az Ország Világból kivágta Zalczer István)

1972-ben a Magyar Nyelvőr volt száz éves,
ma már Lőrincze is ennyi lenne

Ahogy idősödött, egyre jobban húzta, hívta a szülőföld, és ő egyre gyakrabban jött is. A megye, a hivatalos szervek megbecsülése is láthatóbbá vált: 70. születésnapján (1985) Veszprém megye ünnepelte, a megyei pártbizottság, a megyei tanács és a Hazafias Népfront közösen. A Lovassy Gimnázium énekkara, majd Lackner Gizella szavalata után Gyuricza László, a Megyei Tanács elnöke köszöntötte, és Szekeres Károly Munkácsy-díjas keramikus bakonyi ihletésű padlóvázáját adta ajándékba (jelenleg a szentgáli emlékszobában látható). Utána nagy trakta, fogadás következett, természetesen a szűk-körű protokollnak. Később baráti beszélgetésben elmondta Lőrincze Lajos, hogy hálás a hivatalos szervek figyelmességért, de bizony belülről feszengve fogadta, hogy fehérkesztyűs személyzet szolgált fel a fogadáson. Neki (is), akinek gyermekkorában olykor alig futotta ebédre. Csodálkozott is kisgyerekként, hogy az asztali imádságban miért hívnak vendéget a szerény ebédhez: „Jövel Jézus, légy vendégünk...!”

Beszélgetés a veszprémi Marica kávéházban

Meghittebb, családias együttlétre került sor még mindig a születésnap vonzásában, decemberben a Marica kávéházban, ahol kötetlenül beszélgettünk mindennapi munkájáról, aktuális nyelvi gondokról, terveiről, irodalmi kapcsolatairól. Mint a program házias-szonya, az est előtt nagyon izgultam, a Tanár úr azonban néhány ötlettel oldotta feszültségemet: „lehet utalni arra, hogy itt volt az anyanyelvi konferencia, ez aktuálissá tesz bizonyos dolgokat. Talán arról is lehet beszélni, milyen a kapcsolatom az írókkal és az irodalommal. Meg ilyeneket! S aztán a közönség is kérdez...” Jól sikerült az est: a családi hangulatban sokan, sok mindent kérdeztek. Megkönnyebbültem. Nagyon meglepődtem viszont, amikor néhány nap múlva levelet kaptam tőle, melyben megköszöni közreműködésemet, és jó hangulatúnak ítéli meg az estet. Mondják, „a stílus maga az ember”. Lőrincze Lajos erre kiváló példa. Leveleiből mindig hiányzott a töltelék-szöveg, tárgyyszerű, udvarias, közvetlen volt: „Van egy függőben lévő ügyünk. Intézzük el...” kezdi egyik rövid levélkéjét. „Segítségemet kérem egy írásom lelőhelyével kapcsolatban...” „Köszönöm a szép népdalos könyvet...” (Bakonyi népdalok).

1990 novemberében a Magyar Könyvtárosok Egyesülete is meghívta Veszprémbe, 75. születésnapja táján. Faggattuk olvasási szokásairól, emlékezetes és meghatározó könyvélményeiről, kapcsolatáról az irodalommal: kedvenc költőiről, verseiről, kíváncsiak voltunk, hogy a nyelvész hogyan olvas. „*Bennem a nyelvész és az élménykereső olvasó egyensúlyban van*” nyilatkozta valahol. Lenyűgöző volt tájékozottsága a régi és a kortárs magyar irodalomban egyaránt. Beszért a Bibliáról, mint meghatározó szellemi és műveltségi kincsről. A két legkedvesebb, talán legtöbbet emlegetett költője Arany János és Áprily Lajos volt. Bármikor, kapásból tudott idézni megfelelő példamondatokat vagy hangulatú sorokat. Budapesten a nappali szobáját körbeölelő szépirodalmi könyvtára rendszeresen elázott a tavaszi esőzések idején a tető rossz állapota miatt. Egy ilyen eset után Pardiné Mórocz Magdolna kolléganőmmel két napig rendeztük helyére a könyveit. Közben azért bele-bele pillantottunk néhány belső címlapba, melyeken hol az anyanyelvért folyó harcostársnak, hol a nagy tiszteletnek örvendő tudósnek, hol a jó barát-

nak szóltak a dedikációk: Áprily Lajos, Illyés Gyula, Németh László, Keresztury Dezső, Déry Tibor, Veres Péter, Czine Mihály, Kányádi Sándor könyvei jutnak hirtelen az eszembe.

Könyvtárosok között a veszprémi megyei könyvtárban

Sokféle kapcsolata volt Veszprém megye településeivel: fiatal korában a *Magyar Nyelvatlasz*hoz Szentgálon, Ajkán, Tósokon, Bódén, Padragon, Csékúton, Somlóvásárhelyen, Orosziban, Noszlopon és Szentkirályszabadján gyűjtött anyagot. Balatonfüreden Déry Tibor szobrának avatásán mondott beszédet Illyés Gyulával és Keresztury Dezsővel együtt. Betegen is küldött írást a *Bakony-balatoni kalendárium*ba (1992), s a késésért kézírásos mentegetőzést írt Varga Béla szerkesztőnek. A nemesvámosiak arra kérték, írjon előszót a *Nemesvámos története* című könyvhöz. Már nagyon beteg volt, nem bírta el az íróeszközt. Mesélni kezdett vámosi emlékeiről: legációk élményeiről, a Szentgált és Vámost rokonító református és kismemesi hagyományokról, Somogyi Gedeon emlékéiről. Írd le, amit jónak látsz, kérte.

Megtettem, legközelebb felolvastam neki. Pontosította és szerényen, levélként küldte el Nemesvámosra, 1993. aug. 19-i dátummal. (Két hónap múlva távozott az élők sorából). A könyv szerkesztői előszóként illesztették a könyvbe, méltán.

Tudta, hogy nem tér már vissza a közéletbe, nem megy már sem Szentgálra, sem Veszprémbe többet. Nem áltatta magát. Egyszer azon töprengett: „tőlem mindenki azt várja, hogy Szentgálra „temetkezzem”. De én már olyan régen Budapesten élek, s itt él a családom is”. Egész életében hűséges volt Szentgálhoz, ugyanakkor már húsz évvel korábban úgy fogalmazott egy interjúban: „hivatalosan már évtizedek óta pesti vagyok. Életem nagyobb részét itt töltöttem. Szeretem és védem is ezt a várost, jó ide hazatérni. Nehezen is tudnám elképzelni, hogy máshol éljek.” (Otthonaim. In: Látóhatár, 1977. 11.)

Tiszteletünket és szeretetünket őrzi két, Veszprémbe szerkesztett és kiadott könyv, a *Megnől az ember szíve* és a *Lőrincze Lajos. Emlekezés és bibliográfia*.

Lőrincze évek óta készített jegyzeteket egy tervezett kötethez, melyben életútját akarta megírni. Voltak vázlatok a szerkezetre, volt elképzelése a fejezetekbe szánt írásokról, és a még megírandó témákról. Sajnos a napi feladatok, majd egyre romló egészsége miatt nem került sor rá. Raffai Istvánnak, az *Új Horizont* veszprémi kulturális folyóirat szerkesztőjének elévülhetetlen érdeme, hogy kézbevette az ügyet. Raffai korábban is jó érzékkel nyúlt az értékekhez, gyakran vállalt fontos kulturális missziókat. Már előbb is közölt az anyanyelvvvel kapcsolatos írásokat Lőrinczétől és más nyelvészekről is. Most felhasználta Balogné kéziratos bibliográfiáját, és Kolczonay Katalin segítségét is. Vitte a kórházba az elkészült fejezeteket megbeszélni, de már csak biztatásra futotta a betegtől. Még néhány sajtóhibát azért meglelt. Időben elkészült a szép könyv, melyet halványuló érdeklődéssel még gyenge kezébe vehetett. „Ezeket én írtam?” kérdezte tétován. Még beszámolhattunk neki sikeréről a budai Litea könyvszalomban, ő azonban már útban volt égi otthona felé.

Mindannyiunkkal együtt én is kimondhatatlan veszteségnek éreztem a halálát. Tisztában vagyok nemzeti értékével, és mindent elkövetek, hogy közreműködjem emlékének ápolásában.

Ebben az igyekezetben fejeztem be a *Lőrincze Lajos. Emlékezés és bibliográfia* című kiadványomat, melyet 1998-ban adott közre az Eötvös Károly Megyei Könyvtár. Sajnáltam, hogy nem élte meg az elkészülését, melyhez ő adta az alapanyagot, a rengeteg újságkivágatot, melyhez sok-sok délelőtt céduláztam dolgozószobájában. Még volt rá példa, hogy hasznát vehette a készülő anyagnak, rákérdezett, hol jelent meg és mikor egy-egy korábbi írása, még ő jelölte ki a bevezető megírására Margócsy József nyíregyházi barátját, egykor Eötvös-kollégista társát. Az elkötelezettség vonz évente Szentgálra a Lőrincze-napokra, ennek a szellemében ügyködtem 10 évig Balatonalmádiban az Anyanyelvünkről–anyanyelvünkért megmozdulásokon. Most pedig ezzel az emlékkönyvvel szeretnék hozzájárulni születésének 100. évfordulójához. Talán érthető, hogy gyakran felidézem a vele töltött időt: a találkozókat, a baráti beszélgetéseket, figyelmes sorait, kedves verseit, meleg humorát. Hálás vagyok barátságáért, a közelében és vele eltöltött időért.

Fotó: Siklós Péter

Emléksarok a veszprémi megyei könyvtárban

1993. október 11-én (ma 20 éve), életének 78. évében, hosszas betegeskedés után elhunyt Lőrincze Lajos nyelvész. November 4-én kétezer ember állt a ravatalánál: bakonyi népdalok és református zsoltárok kísérték utolsó útjára a Farkasréti temetőben. Gyászolták mindenütt, ahol magyarok élnek a világon. Szentgáltól Debrecenig, Hegyeshalomtól Sárospatakig, Erdélytől Amerikáig egyaránt szíven ütötte az embereket halálhíre.

A búcsúztatókban, és a hamarosan napvilágot látott megemlékezésekben kirajzolódtak Lőrincze Lajos sokszínű életművének, gazdag munkásságának színterei. A szülőföld (Tamás Márta polgármester) „Magyarország első emberétől” búcsúzott, (akit egy bukovinai fiatal pásztor nevezett így, mert hiszen őt mindenhol, mindenki hallgatta), attól, aki a szegénysorról küzdötte fel magát szakmája és a társadalom legmagasabb fokára, miközben egy percre sem feledte, honnan jött és mit köszönhet szülőföldjének. Hálából beemelte Szentgált a magyar emberek tudatába. A pályatárs Grétsy László azt elemezte, hogy a nyelvjáráskutatás és névtan jeles alkotó egyéniségéből miként vált az anyanyelv védelmezőjévé. Mátyás István újságíró „örökös nyelvőrségen” látta mesterét. Valóban: kitartóan, fél évszázadon keresztül, nappal és álmatlan éjszakáin gyűjtötte a köznyelvi fordulatokat, a sajtóban elkövetett vétségeket, a költők, írók szép nyelvi találatait. Minden érdekességet, különlegességet, hibát fel- és megjegyzett. Szürke dobozaiban gyűltek a „fél-cédulák”, hogy aztán megszülessenek belőlük a nyelvművelő öt-percek, majd előadásai és könyvei. Sokan a „nemzet tanáráként” írtak és beszéltek róla. Mind a két szónak hangsúlyos jelentése van Lőrinczével kapcsolatban. A tanárság nemcsak végzettsége volt, hanem szívéből fakadt, és lenyűgöző tudással párosult. Soha nem oktató hangnemben beszélt, írt, hanem komoly, szép szóval. Tárgyilagosan mutatott rá a hibákra, és célja az elgondolkodtatás volt. Maga mondta: „a mai nyelvművelés ostromozás helyett inkább tapintatosan nevelni óhajt, sértegetések helyett inkább magyarázza a hibát.”

Megszámlálhatatlan sok levelet kapott, melyekre csaknem mindig válaszolt, és mindig türelmesen meghallgatta azokat is, akik nem értettek egyet vele bizonyos kérdésekben. Ezért lehetett eredményes pedagógus. *Édes anyanyelvünk* rádiós öt-perceivel négy évtizeden keresztül folyamatosan ébren tudta tartani az emberek érdeklődését az anyanyelv iránt. Sokáig és sokan éreztük úgy, hogy a déli harangzó és Lőrincze Lajos összetartoznak. Iskolázottságra és földrajzi határokra való tekintet nélkül sok-sok magyar emberben ébresztette fel a nyelvi lelkiismeret-furdalást. Igen sokan „lőrinczéztek” abban az időben, beszéltek és vitatkoztak a helyes nyelvhasználatról, beszédről. „Erősen hiányzik nekünk vasárnaponként Lőrincze tanár úr prédikációja” (Benkő Samu). Jelenség volt, ő volt A LŐRINCZE. Szelíd, kedves hangja ma is fülünkben cseng: ízes, dunántúli kiejtését szülőföldjéről Szentgálról hozta, és mindvégig megőrizte. A nyelvi ismeretterjesztés visszatérő alkalmi voltak számára *A magyar nyelv hetei*, de könyvei: a *Nyelv és élet*, az *Édes anyanyelvünk*, a *Nyelvőrségen*, az *Emberközpontú nyelvművelés* szintén ezt a tevékenységet szolgálták. Keveseknek és ritkán adatik meg olyan előadó, szervező és kapcsolatteremtő képesség, mint az övé volt, és olyan természetes otthonosság a falusi művelődési házakban, a tudományos akadémián, az amerikai vasárnapi iskolákban és az erdélyi falvakban egyaránt. Népszerűségét szerénységgel, emberi és tudósi visszafogottsággal élte meg. Bár a határidőkkel gyakran meggyűlt a baja, könnyen, élvezettel, és nagyon tudatosan dolgozott. Így vallott erről: „Öröm, élvezet egy-egy nyelvi jelenséget bogozni, sorsának alakulását felderíteni, értelmét, értékét meghatározni, jövődjét megjósolni. Az alkotás örömét érzi néha az ember egy-egy kis öt-perc megírásakor is, hiszen mindegyik téma új kérdéseket vet fel. Az meg külön öröm, hogyan is kezdje az ember, aztán hogyan építse fel mondandóját, védő- vagy vádbeszédét, s végül: mivel fejezze be, hogy valami kis kedves, elgondolkodtató emléket kapjon a hallgató. Maga a felolvasás is gond és öröm. Különösen akkor, ha irodalmi idézet is kerül a fejtegetésbe. Bevallom, igen szívesen fejezem be öt-perceimet egy-egy szép verssorral.” (A betű megöl, a lélek megelevenít). Csodálatos memóriájában mindig készen álltak az irodalmi idézetek, példák. Különösen közel állt szívéhez

Arany János és Áprily Lajos, de a kortárs irodalomban is naprakész volt. Hatalmas irodalmi műveltséget szerzett, és számtalan kötetet dedikáltak neki a szerzők, mint eszme- és harcostársuknak. Ő maga is könnyed, természetes íráskészséggel, szépírói vénával rendelkezett. Csodáltuk szellemes, finom humorát is.

Sokan (talán Pomogáts Béla és Czine Mihály a leggyakrabban) azt a hatalmas és eredményes munkát hangsúlyozták, melyet a külföldön élő magyarok felvilágosításáért, összefogásáért, a magyar hazához, és az anyanyelvhez kötéséért tett. Népből, nemzetből gondolkodott. Illyés Gyulával együtt vallotta, hogy létezik egy „haza a magasban” (ma úgy mondanánk: virtuális haza). Czine Mihály írta róla, hogy *„ő jelentette évtizedeken keresztül a kisebbségben és a szétszórtságban élőknek az együvé-tartozás tudatát és a számontartottság reményét. A nemzettudat ápolásában, a nyelvi ízlés nemesítésében történelmi jelentőségű a munkássága”*. Számtalan előadást, farsztó utazásokat, komoly diplomáciai egyeztetéseket igényelt ez a munka. Írókkal, nyelvészekkel, egyházi személyekkel közösen teremtették meg a Magyarok Világszövetségében az Anyanyelvi Konferenciákat, mint a kapcsolattartás visszatérő keretét és lehetőségét. Akkoriban külföldön és idehaza sem tetszett ez mindenkinek, mégis, ezekben a nehéz politikai időkben is tudott eredményeket elérni. Ma – amikor szabadon lehet utazni, a külföldön élő magyarok állampolgárságot és szavazati jogot kaptak – ennek jelentőségét a fiatalabb generációk fel sem tudják fogni. Nyelvművelése „emberközpontú” volt – ezt a fogalmat is ő hozta be a köztudatba – a korábbi nyelvközpontú nyelvművelés helyett. Azt hangsúlyozta, hogy a beszélő ember és mondandója az elsődleges, ehhez kell a helyes és hatásos nyelvi formákat megtalálni. Tudta, hogy „a nyelvi kultúra egy általánosabb kultúra és magatartásmód szerves eleme” (Kováts Dániel). Jogosan emlegetik az elmúlt fél évszázadot a nyelvészetben Lőrincze-korszaknak. Halála után az Anyanyelvápolók Szövetsége Lőrincze-díjat alapított azok munkájának elismerésére, akik az ő szellemében tevékenykednek. Graf Rezső pedig *Lőrincze-breviáriumot* állított össze, hogy fontosabb írásait újra olvashassuk.

Nem tisztem, és nem vagyok hivatva arra, hogy itt és most

Lőrincze teljes életművét felvázoljam, a Lőrincze-jelenséget értékeljem. A nyelvésztársaknak sem sikerült még egészen megbirkózni a feladattal. Mint ahogy a nyelvművelés méltó helyét sem találták meg eddig a nyelvtudományban. Én úgy érzem, hogy az anyanyelvápolás ügye ma rosszabbul áll, mint Lőrincze idejében, pedig nyelvünk állapota komoly aggodalomra ad okot.

Balogh Ferencné megnyitja az Eötvös Károly Megyei Könyvtárban az emléksarkot

Mi ehhez képest ez a mi kis kiállításunk, enteriőrünk? Emlékezés, emlékeztetés, a figyelem felkeltése? Készülődés a 100. születésnapra? Talán mindegyik. Mert ahogy a családnak, úgy a szülőföldnek a legfájdalmasabb a veszteség, hiszen a tudós, a nyelvápoló, a közéleti ember ráadásul a szívünkhöz oly közel álló személy volt.

Egyenes tartása, kicsit félrehajtott feje, halk, de határozott, meleg hangja emlékezetünkben él. Hiszen „*ha az ember valakit nagyon becsül, tisztel és szeret, annak arcában, szemében, mozgásában is felfedez valami kedveset, vonzót*”, mint ahogy ő mondta Keresztury Dezsővel kapcsolatban. De a veszteség mellett a büszkeségünk is nagyobb, erősebb a másokénál, hogy a miénknek mondhatjuk.

Vessünk egy pillantást a kiállítás tárgyaira: íróasztala mellett állt ez a kis kerek asztal a karosszékkal: itt fogadta vendégeit, beszélgetőtársait. A fogason orkáncabátja lóg, a vállfa Eötvös-kollégista korából való. Háta mögött, keze ügyében a teljes nyelvészeti szakirodalom, könyvek, bekötött folyóiratok, dossziék. Csak meg kellett forgatni ezt a könyves állványt, hogy a legfontosabbakat kézbe vehesse. Komoly Biblia-gyűjteménye volt, itt azt az Új-testamentumot állítottuk ki, melyet konfirmációjára kapott Pápán. A Biblia nemcsak református hitének mindennapi kísérője, hanem kiapadhatatlan nyelvi példáinak forrása is volt. A bicska: mert falusi legény hogyan lehetne bicska nélkül! De nyelvjárásgyűjtő útjainak is nélkülözhetetlen társa volt. Szépen tudott faragni vele, és a rendszeresen fogyasztott almákat is ezzel darabolta fel. Sokan tudták, hogy gyűjti őket, ezért gyakran kapott ajándékba is egyet-egyet. Itt csak jelzésszerűen érzékeltethettük óriási szépirodalmi könyvgyűjteményét, amely egy egész szobát megtöltött. Képek és szobrok, faragások vették körül, köztük az itt látható Erzsébet-díj és az a padlóváza, melyet 1985-ben, 70. születésnapján Veszprém megyétől kapott. Diplomatauskája sok érdekes utazásról tudna mesélni. Könyvek, fényképek, oklevelek, a diákkori kockás füzetecskék, gyakran gyorsírással, szentgáli, almádi, veszprémi találkozások meghívói, programjai – mind utalnak sokszínű kapcsolataira, kapcsolatainkra.

Lőrincze Péter családjával

Mert, mint a föl-föl dobott kő, ő is mindig visszahullott a szülőföldre (Ady). Szentgálról vette példáit, innen eredeztette egyéniségét, emberi tartását. Megismert egy érdekes közösségi életformát, s az emberi magatartás szabályait, törvényeit, vonzó példákat, egész életére kiható érvénnyel. „Szülőföldem nyelvét ízlelgetem ma is” írta, és arra figyelmeztetett Pápára visszatekintve, hogy „a tevékeny iskola egy életre fel-tarisznyál”. Gyakran emlegette „hú nevelőit, a dunántúli dombokat”. Egész életében úgy érezte, hogy „tartozik a nemes vármegyének”. Amikor csak tehetett, hazajött. Velünk volt *A magyar nyelv heteiben*, az *V. Anyanyelvi Konferencián*, és amikor híres megyei nyelvészeinkre (Somogyi Gedeonra, Simonyi Zsigmondra, Nagy J. Bélára) emlékeztünk. Gyakran hívtuk, mindig vártuk és szívesen fogadtuk. A fiatal korában Szentgálon összegyűjtött 18-19. századi szavakat idős korában újra elővette, kiegészítette, és a gyűjteményt *Bilingérezés* címen adta ki a megyei könyvtár 70. születésnapjára. *Megnől az ember szíve* című utolsó könyvét Veszprémben szerkesztettük, és az Új Horizont (és szerkesztője, Raffai István) pásztorolta. Magam *Emlékezés és bibliográfia* címen gyűjtöttem össze írásait. Tevékenységét és tudását számos országos kitüntetéssel, díjjal ismerték el, szülőmgyéje 1983-ban a Veszprém megyéért kitüntetés arany fokozatát, 1993-ban pedig Veszprém megyéért emlékérmeket adományozott hú fiának (ez utóbbit már csak felesége vehette át a temetés napján). Három általános iskola (Szentgál, Hegyeshalom és Mikóháza) viseli a nevét, és ápolja rendszeresen emlékét a fiatalok körében.

Én osztozom Szende Aladár bizakodásában, aki Arany János szavait hívta segítségül, amikor Lőrincze Lajos emlékezetéről írt, hogy „*nőttön nő tiszta fénye, amint időben, térben távozik*”. Megérdemli. Mi pedig féltő szeretettel ápoljuk emlékét és hálásak vagyunk, hogy kortársai lehettünk.

(Befejezésül varázsoljuk közénk a technika segítségével Lőrincze Lajost, szeretett Lajos bácsinkat, nézzünk meg egy videó-részletet, melyben kedves arcával, meleg hangjával, megfontolt, okos szavaival szembesülünk.)

Balogh Ferencné ny. igazgatóhelyettes
Eötvös Károly Megyei Könyvtár

(Elhangzott 2013. okt. 11-én Veszprémben, az Eötvös Károly Megyei Könyvtárban a Lőrincze-emléksarok megnyitásán)

Kapcsándy Sándor, ifj.
„Megnől az ember szíve”
(Lőrincze Tanár Úr sírjánál)

Látom törékeny, intő kezét.
– Oly sokan megsimogatták. –
Az ujjait, mi távolba „lát”,
az egyre növekvő szívét.

Hiszen „megnől az ember szíve”,
kinyílik, mint az orgona.
Méz ízű örökre már szava.
Itt csak elpihent a teste.

De szelleme nem törpe-óriás,
árad, mint májusban az akác
illata – és zenél e láz

türelem, zsong: – tündérröptű-vágy
édesen csendül a mélyről,
vall most is hitről, szeretetről.

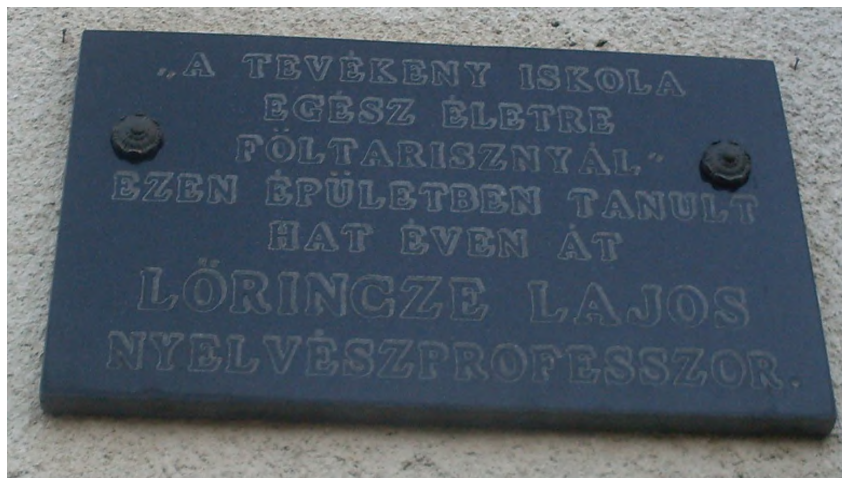

1994. április 30-án felolvastam a Farkasréti temetőben,
Erzsébet asszony, a Tanár úr felesége jelenlétében

A szentgáli református templom és a régi iskola

Emléktábla a régi iskola falán

Martonné Sándor Éva

A bibliai ismeretek jelentősége Lőrincze Lajos életében és munkájában

Írásomban a Szentgálról induló közismert nyelvész, a református Lőrincze Lajos életútját és munkásságát próbálom áttekinteni abban a vonatkozásban, hogy a bibliai, illetve hittani ismeretek, – melyeket ő már a szentgáli iskolában és Pápán szerzett – hogyan segítették emberi kibontakozását és nyelvművelői munkáját.

1. Szentgál és a gyermeki hit

A reformáció idején a szentgáliak száz százalékban reformátusok lettek, és az önállóságára büszke falu, Istennek, valamint nemesi előjogainak köszönhetően a restaurációs időkben is meg tudott maradni hitvallásában. Reformátusságát és hangsúlyozott magyarságát akkor is megőrizte, amikor a környékre Mária Terézia német ajkú, katolikus bányászokat, iparosokat, kereskedőket telepített (Márkó, Herend, Városlód). Ideális környezet volt ez a háromezer fős község akár egy református lelkipásztor, akár egy „magyarságtudós” (nyelvész) indulására. Lőrincze Lajos tehetsége mindkét lehetőséget magában hordozta. Miért játszott az elemi iskola olyan fontos szerepet a gyermek Lőrincze életében? Ő, aki a társadalmi ranglétrán csak a legalsó fokra állhatott, a tanórákon biztonságot és egyenlőséget élhetett át. Sőt lassan kiderült, hogy itt nemcsak egyenjogú társa a többieknek, de a tanulásban ő az első. A nagyon szegény családnál újság vagy könyv nemigen fordult elő. Szentírásuk sem volt, az ismerősöknél azonban látta, hogy az asztalon ott fekszik a nagy alakú, öreg Károli-biblia. Ezt bármikor elvehette és beleolvashatott. De otthon is akadt valami: *„Matattam egyszor a padláson, s a kezembe akadt egy barna, fűzött kis kötet.*

*A Fülöp-Harák szerzőpár Fohászok és imák című könyve. Ezt aztán addig-addig forgattam, míg meg nem tanultam, mikor, mit kell imádkozni...*¹

E könyvnek volt egy Függelék című záradéka, melyben bölcs életvezetési és illemszabályok voltak rímbe szedve. Ezek szerint a korabeli hittan- és imádságos könyvek egyben illemtankönyvek, népnevelő írásművek is voltak.

Tanulása lehet Lőrincze Lajos iskolai tapasztalatainak, hogy a tanulást szolgáló helyiségek falán (gyülekezeti terem, klubhelyiségek, hittanterem, folyosó) hasznos és áldásos bibliai idézeteket, szentírási igerészleteket tartalmazó feliratokat elhelyezni, mert az érdekes mondásokra fogékony gyermeki agy az állandó ismétlés során egész életre szólóan rögzíti, bevési ezeket. A bibliai figyelmeztetések, igék, reményeink szerint életük végéig elkísérik a diákokat.

Ám a kis Lőrincze Lajosban nemcsak a könyvekben, vagy az iskolában olvasott életvezetési tanácsok hagytak maradandó nyomot, hanem a templomban látott feliratok is:

„'Az én lábomnak szövéténeke a Te Igéd...' – olvastam mindennap templomunk szószékén. Mi lehet az a 'szövétének', még csak nem is sejtettem. Valamivel közelebb hozott a 'világosságához' az ének: 'Uram a te igéd nekem a sötétben szövéténekem...' Sokat énekeltük a 23. zsoltárt: Az Úr énnékem őriző pásztorom...Ebben van az is, hogy 'Gyönyörű szép mezőn engemet éltet, és szép kies folyóvízre legeltet'. Nemegyszer elszabadult ilyenkor a képzeletem, odatelepedtem gondolatban a Séd, a Malomfolyó partjára... Ez volt az én szép 'kies' (szentgáliasan küjes, azaz köves, kavicsos) folyóvizem...'”

Visszaemlékezéseiben olykor humorosan nyilatkozik az archaikus nyelvi formákról, a szokatlan egyházi vagy szentírási kifejezésekkel való találkozásról: *„De mindezek ellenére - s ezt nemcsak most, utólag gondolom - a hittanóra, a templom, a Biblia világában szinte*

---

¹ Megnől az ember szíve, 31.o.

² Uo. 57. o.

természetesnek vettem a különleges, a miénktől eltérő, kissé homályos, ünnepélyes nyelvi formákat. Az Úr: 'öriz', Ő az 'öriző pásztor'. Az örzőgyerekek viszont 'öröz'...

A régies igealakok a mi nyelvjárásunkban már nem éltek, de hamar megszoktam az ilyeneket, mint: 'látá', 'mondá', 'mondta vala', megmondottad volt stb. S a régiek különleges beszédeként fogadtam el és tanultam meg az ilyen terjengős, ünnepélyes fordulatosakat is: 'élt abban az időben; szóla nékie, mondván; megharaguvék az ő szívében; a tegnapnak ő elmúlása'...Csak eleinte nehéz volt megtanulni, s az is gond volt, mit mondjunk a magunk szavaival, mit a bibliai történet szövegével, amikor felelünk. Hogy az iskolában mi volt erről a hivatalos álláspont, mi volt a gyakorlat, arra már – engem is meglep – nem nagyon emlékszem.³

Egy másik írásában, mely már a pápai diákévekbe kalauzol bennünket, arról beszél, hogyan hagytak benne maradandó emléket azok a latinórákból 'lopott', utolsó nyolc-tíz percek, mikor tanári segítséggel 'folytatásos regényként' olvasták a Biblia egy-egy könyvét, megvitatta annak régies kifejezéseit: „S természetesen megbeszéltük, megvitatuk a soron lévő fejezeteket. Tartalmában is, nyelvében is. Megjegyeztük a régies szavakat, a mi beszédünktől eltérő igeragozást, szórendet; s hamarosan megbarátkoztunk ezzel a kissé ünnepi, helyenként szokatlanságával is tiszteletet parancsoló, régi idők hangulatát árasztó – idéző, erőt sugárzó, szép magyar nyelvvel. Én olyan mértékben, hogy ma is igen gyakran utalok rá, ha egy-egy nyelvi forma eredetiségét, régi voltát kell bizonyítani.”⁴

A nyelvész tehát nem kárhoztatja a gyermek számára olykor ismeretlennek tűnő, régies, egyházi szóhasználatot. Későbbi nyilatkozataiban például beszél Károli Gáspár bibliafordításának fejlesztő, elgondolkodtató és tanító jellegéről, ezáltal felnövekvő ifjúként hitében és kifejezés-kincsében is több lett. Habár gyermekként olykor

---

³ Megnől az ember szíve, 57-58. o.

⁴ Uo. 73 – 74. o.

érthetetlennek, ismeretlennek tartott bizonyos nyelvi fordulatokat (az énekeskönyvi, bibliai kifejezéseket nemegyszer félreértette), mégsem ítéli el a manapság olykor „kánaáni”-nak nevezett egyházi szóhasználatot, sokkal inkább érdekes és fejlesztő feladatnak érzi ennek megismerését.

2. Eszmélődés Pápán, teológiai indulás

A „Pápai kollégium nekem meghatározó, maradandó és pozitív útravalót adott. Ez a legfontosabb, erről beszélek szívesen. A szellem szabad volt, nem akarták összetörni, nem kényszerítettek rá vakfegyelmet. Önálló véleményformálásra, vitatkozásra neveltek bennünket.”

Az eszmecsere polgári kultúrájának elsajátítására a kollégium biztosította a szervezeti formákat is. Ilyen volt az önképzőkör, melyet Pápán hagyományosan – Petőfi és Jókai idejében is – „képzőtársaságnak” neveztek. Ebben a teológiai akadémiával közös ifjúsági körben előadásokat tartottak, irodalmi és társadalmi kérdésekről szerveztek vitákat a fiatalok. Az üléseiket minden vasárnap az istentisztelet után tartották ebédig.

A gimnázium után Lőrincze jelentkezett a Pápai Református Teológiai Akadémiára. *„Szentgálon még tanító akartam lenni, Pápán már emelkedett az igényem”* papnak készült.

Ez a körülményeimből is adódott, ez látszott a legjárhatóbb útnak. De mint hivatást is igen nekem valónak láttam. Komolyan készültem is rá. Mire azonban eljött az ideje, hogy a pápai teológiára beiratkozzam, nem voltam olyan határozott a dologban.”⁵

Vallásánára, Nagy Gábor ezért azt tanácsolta, hogy iratkozzon be a budapesti bölcsészkarra. Így aztán csupán egy szemesztert végzett el a teológián. Lőrincze teológiai tanárai közül voltak olyanok, akik nem helyeselték, sőt kifejezetten rosszalották, hogy a kitűnő tehetségű

---

⁵ Lőrincze: Mit műveltem? In: Balogh, 39. o.

fiatalember, akit a református egyház kollégistaként és teológusként is támogatott anyagilag, 1937-ben mégis úgy döntött, hogy inkább bölcsészeti tanulmányokat folytat. Később, nyelvészként – tudatosan vagy nem tudatosan – igyekezett leróni a „tartozását” a Pápán kapott sok segítségért.

3. A Biblia és a nyelvész

Lőrincze nyelvi tudatosságának alakulásában már a szentgáli gyermekévekben is nagy szerepet játszott a Szentírás, Szenci Molnár zsoldárfordításaival együtt. „...Ezek életem, emberi magatartásom – anyanyelvem – alakulásának sorsdöntő eseményei voltak.”⁶

A pápai kollégiumban eltöltött évek alatt bibliai érdeklődése fejlődött, formálódott. Bár a papi pályától való elkanyarodással egy ideig kevesebb figyelmet fordított a bibliaolvasásra, de később erős köteléké vált. Már tudós emberként így vall erről: „...hamarosan átnyergeltem a bölcsészetre... Néhány évig lazultak a kapcsolataim a Bibliával, majd azután – több szálon is – megerősödtek, állandóvá lettek.”⁷

Bibliaismeretéről – korának politikai korlátait és lehetőségeit figyelembe véve – gyakran tett bizonyosságot a rádió mikrofonja előtt, az újságok hasábjain, és a tengeren túli magyar gyülekezetekben tett látogatások alkalmával.

A nyelvtudományokban jártas emberként elengedhetetlennek tartotta a Szentírás beható tanulmányozását: „A szakma, a magyar nyelvtudomány már eleve feltételez bizonyos fokú bibliaismeretet, illetőleg megköveteli a Biblia forgatását, hiszen a nyelvtörténet kutatójának, a régi nyelvállapot magyarázójának a régi bibliafordítások szövegei adják a legtöbb segítséget. De a mai magyar nyelvhasználat sok kérdését is csak ezzel tudjuk tisztázni, megfejtetni. Természetes hát, hogy az Édes anyanyelvünk rádiós sorozat adásaiban a kezdetektől fogva állandóan jelen van a Biblia.”⁸

---

⁶ Megnől az ember szíve 12. o.

⁷ Uo. 83. o.

⁸ Uo. 83. o.

A rádióhallgató és újságolvasó felvilágosítást kaphatott Lőrinczétől a bibliai eredetű kifejezések, szókapcsolatok, szállóigék, szólások és közmondások jelentéséről, melyek észrevétlenül simulnak bele a köznyelv szókincsébe. Így kaptak helyet előadásában sok egyéb mellett a következő bibliai szavak: *Júdás, tamáskodik, sáfárkodik, talentum*, valamint a Szentírás alapján magyarázható kifejezések: *oldalbor-da, tiltott gyümölcs, hét szűk esztendő, pusztába kiáltott szó, szaladgál Ponciustól Pilátusig, a kaján Káin*, stb.

Lőrincze hosszabb nyelvi írásainak is előszeretettel választott címül Bibliából vett idézeteket Pl. „*Nem halt meg, csak aluszik*”; *A forrásoknál; A betű megöl, a lélek megelevenít; Legyen világosság; Ismét legyen világosság*. Ezenkívül írt kifejezetten bibliai témájú fejtegetéseket is, mint például: *Bibliai történet - „mai” nyelven; Bibliai szólások; Találkozásom a Bibliával; Böngészés a Biblia „tájszavai” között; A Biblia és édes anyanyelvünk; Aztán Jézus; „Mindenkihez a maga nyelvén”*.

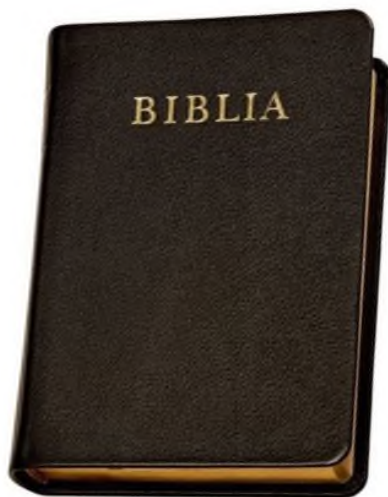
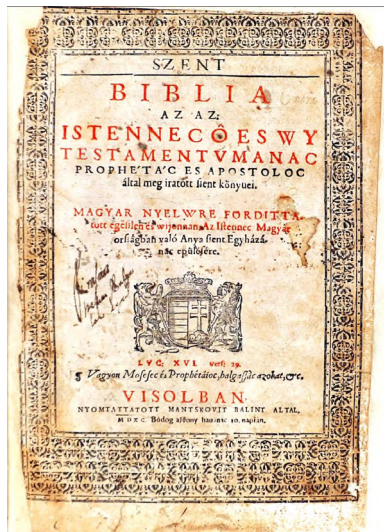
Reformátusként fontosnak tartom megemlíteni, hogy az 1970-es évek közepén Lőrincze Lajos részt vett a Szentírás új fordítása körüli munkálatokban. Az új fordítású Biblia 1975-ben jelent meg a Magyar Bibliatársulat gondozásában. A fordítás során az egyház az MTA Nyelvtudományi Intézetének szaklektorát is felkérte véleményezésre. Ő Lőrincze Lajos volt.

4. Bibliás műveltség és a külföldi magyarok

Lőrincze Lajos munkájának fontos területe volt az Anyanyelvi Konferenciák szervezése.

Már az 1970-es években kapott útlevelet, hogy Amerikába utazhasson, és az ottani magyarság képviselőivel találkozhasson. E találkozások alkalmával a nyelvőri és a hitéleti szempontok ugyancsak összekapcsolódtak, hiszen a magyar közösségek megszervezése külföldön sokszor a református egyházhoz kötődött. Emiatt Lőrincze többször nem csupán a külföldi magyar szervezetek, hanem az ottani református egyházak vendége is volt. A kezdetben olykor gyanakodva fogadott nyelvész körül nemcsak tárgyi tudása és embersége, de bibliai tájékozottsága is rombolta a bizalmatlanság falát.

Egy református magyar közösségben mi kelthetett volna nagyobb bizalmat és érdeklődést egy anyaországi kultúrkövet iránt, mint az, ha bibliai igékkel próbálja illusztrálni mondanivalóját. A Confessio 1990./3. számában a nyelvész így mesél egy tanulságos esetről: „Ha jól emlékszem, 1978-ban történt. Hamza András jeles református lelkésznek, az anyanyelvi mozgalom lelkes támogatójának vendége voltam néhány napra Manvilleben, Amerikában. A vasárnapi istentisztelet kezdetén köszöntött, majd felkért, hogy az igehirdetés után én is szóljak a gyülekezethez, mondjam el, mi járatban vagyok itt. ... Eléggé tanácstalan voltam, hogyan is kezdjek hozzá. S akkor eszembe jutott a korinthusi levél, s már kerestem is ki a padon lévő Bibliából, amit a nyelv jó ismeretének fontosságáról olvastam. Meg is találtam, a 14. részben: 'Mert ha a trombita bizonytalan zengést téssen, kicsoda készül a harcra? Azonképpen ti is, ha érthető nyelven nem beszéltek, mimódon értik meg, amit szóltok? Csak a levegőbe fogtok beszélni. Hogyha azért nem tudom a szónak értelmét, a beszélőnek idegen leszek, és a beszélő is idegen előttem.'

Ez lett a 'textus', amelynek alapján vázoltam otthoni munkám lényegét s amerikai utam célját.”⁹

⁹ Megnól az ember szíve, 82-83. o.

Lecturis salutem in Domino !

Nos praeses synodalis Ecclesiae Reformatae in Hungaria et decanus Academiae Theologicae
Budapestiensis eiusdem ecclesiae

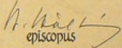
cum vir doctissimus

Ludovicus Lőrincze
qui in pago Szentgál anno Domini MCMXXV natus est,
eximiam famam apud multas orbis terrarum gentes sibi consecutus esset,
et de studiis grammaticae et historiae humani cultus civilisque colendis et promovendis etiam in ecclesia
reformata optime meruisset, supradictam virum doctissimum

doctorem theologiae honoris causa

pronuntiamus et declaramus, deferentes et concedentes ei omnia iura, privilegia et praerogativas,
quibus uti fruique doctoribus honoris causa de lege aut de consuetudine mos est. In quorum
fidem hoc diploma academiae nostrae sigillo nostro munitum et nominibus nostris subscriptis roboratum
et dari curavimus.

Datum Budapestini, die 2 mensis Octobris anno Domini MCMXXC

episcopus
praeses commissarius synodalis

professor ordinarius
h.t. decanus

A Magyar Református Egyház és a Budapesti Teológiai Akadémia díszdoktori oklevele

Forrás: PIM Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom

5. „Végzi a futást”

Kommentár nélkül idézem a szentgáli Sófalviné Tamás Márta 1994-ből származó szavait, melyek szerint Lőrincze Lajos egyik utolsó beszélgetésük során a következő megható történetet mesélte el neki egy kórházi kezelésre emlékezve:

„Járókéval sétáltam a folyosón. Jött az egyik orvos, ki eléggé tájékozott volt a Bibliában, és kérdezte: Végzi a futást? Hát mondom, kedves főorvos úr, még nem végeztem el a futásomat. Nem értette, hát mondtam: ez a Biblia, Pál apostol szavaira emlékezve: Futásomat elvégeztem, a hitemet megtartottam, add meg nekem, Uram, az élet koronáját.”

Felhasznált irodalom:

- Balogh Ferencné: *Lőrincze Lajos. Emlékezés és bibliográfia.* Veszprém, 1998.
- Bálint B. András: *Emberléptékű nyelvművelést.* In.: Magyar Hírlap 1985.
III. 16. Képes melléklet
- Barta András: *Emlékezés az alma materre.* Beszélgetés Lőrincze Lajossal.
In: Magyar Nemzet, 1976. április 18. 11.o.
- Bibliával a kezünkben.* A Biblia világa. Amszterdam
- Lőrincze Lajos: *Emberközpontú nyelvművelés.* Budapest, 1980.
Megnől az ember szíve. Barátok – emlékek – találkozások.
Veszprém, 1993.
- A forrásoknál.* In: Képes Kálvin Kalendárium az 1977. évre. Bp.
Református Sajtóosztály, 1976. 59-62. o.
- Legyen világosabb /Hozzászólás Páskándi Géza: A templom rom-
jainál című cikkéhez.* In: Új Tükör, 1977. 52. sz. 28. o.
- A Biblia és édes anyanyelvünk.* In: Confessio, 1979. 1. sz. 80-81. o.
- Bibliai történet – „mai nyelven”.* In: Édes Anyanyelvünk, 1984.
2. sz. 15. o.
- Bibliai szólások.* In: M. Hírek, 1990. 3. sz. 42. o. (Édes anyanyelvünk)
- Találkozásom a Bibliával. / Lőrincze Lajos, Kányádi Sándor, Fodor
András és mások./* In: Confessio, 1990. 3. sz. 46-48. o.
- Böngészés a Biblia „tájszavai” között.* In: Jó Hír (19)91. 2. sz.
139–142. o. Magyar Bibliatársulat Alapítvány. Budapest, 2003.
- Nyelvünk és Kultúránk: Az egyházak szerepe a magyar nyelv és kultúra
ápolásában.* V. Anyanyelvi Konferencia, Veszprém, 1985.
- Papp Kálmán: *Pápai diákok temetünk.* In: Új Horizont, (Veszprém)
1994. 1. sz. 64. o.
- Raffai István: *A tevékeny iskola egész életre föltarisznyál.* Látogatóban
Lőrincze Lajosnál. In.: Napló, (Veszprém) 1981. szept.13. 5.o.
- Szathmári István: *Lőrincze Lajosra emlékezve.* In: Confessio 1994.
1. szám 62-67. o
- Tamás Márta: *Búcsú Lőrincze Lajostól.* In: Új Horizont, (Veszprém)
1994. 1. szám 63-64. o.
- Toldi Éva: *Utazás nyelvben és népben.* In: Napló, (Veszprém)
1997. december 15. 8. o.

A szentgáli általános iskola alsó tagozatos diákjainak közös alkotása

**Kortársak,
Lőrincze-díjas nyelvészek**

Dóra Zoltán

Nyelvszokás és nyelvi norma

Lőrincze Lajos életműve a mai magyar nyelv művelésnek is iránymutatója maradt. Akik anyanyelvünket szeretjük, fennmaradását, ápolását fontosnak tartjuk, vele együtt valljuk, hogy a nyelv művelés nem a nyelvért, hanem az emberért van. Ezt a szemléletet nevezte Lőrincze tanár úr „emberközpontú nyelv művelés”-nek.

Már az 1950-es években megfogalmazta legfontosabb téziseit a pozitív nyelv művelésről. Azok a mai nyelvészek, akik a nyelv művelést nem tekintik tudománynak, többek között azt is a szemére vetik, hogy 1951-ben Sztálin nyelvészeti cikkeiből idézett, nézeteinek mintegy igazolásául. Úgy beszélnek, mintha ebben az időben mások nem hivatkoztak volna a „bölcsh vezér”-re. Ezek a nyelvészek azt vallják, hogy a nyelv művelés áltudomány, legjobb lenne, ha nem is létezne. Szerintük a nyelvi folyamatokba, változásokba való beavatkozás ugyanis nemcsak fölösleges, hanem káros is. Ők azok, akikhez valószínűleg nem jutott el az áldott emlékű Deme professzor úr megállapítása, mely szerint „Aki a nyelvet csupán vizsgálati nyersanyagként látja, mint a rovar tanos a poloskát, annak számára valóban pusztán „újításként” hat minden, ami a nyelvhasználatban megjelenik. Az nem tud — honnan is tudna — disztintíválni, hogy mi gazdagít, és mi terhel.”

Lőrinczével már életében is vitáztak. Többek között Bárczi Géza sem értett mindenben egyet vele. Kettőjük vitája azonban szigorúan tudományos elvi alapon folyt, mindketten tiszteletben tartották a másik fél véleményét. (Lásd Bárczi Géza: A magyar nyelv múltja és jelene 443-452, illetve Lőrincze Lajos: Emberközpontú nyelv művelés 15-28.). Az emberközpontúság kérdése is a vita tárgya volt.

Lássuk, mit is értünk az emberközpontú nyelv művelésen! Lőrincze szerint a – központúság „nem kizárólagosságot jelent, hanem arányváltást, súlyponteltolódást, kisebb vagy nagyobb szemléleti

különbséget.” Úgy véli, hogy a nyelvművelés hely és idő függvénye. Feladatai tehát koronként változtak. Volt, amikor a nyelvbővítés, később a nyelvtisztítás került előtérbe. Ma pedig: „*A nyelvművelés feladata az, hogy elősegítse, biztosítsa a kommunikáció zavartalanságát, pontosságát, felfedje a zavar okát, s gondoskodik a hiba kiküszöböléséről, megszüntetéséről*” – írja.

Az idegen szavak használatával kapcsolatos állásfoglalása is megszívlelendő. Mint tudjuk, régebben a nyelvvédelem legfontosabb feladatának az idegen szavak elleni harcot tekintette. Valljuk be, nem is indokolatlanul, hiszen az idegen szavak, elsősorban a német eredetűek, szinte elárasztották nyelvünket.

Mindannyian tapasztalhatjuk, hogy a globalizáció következtében napjainkban pedig az angol szavak tömege áramlik be a magyar szókészletbe. Az angol szinte olyan szerepet játszik a nemzetek közötti kapcsolattartásban, mint a középkorban a latin. Íme néhány angol eredetű közhasználatban lévő szó, illetve kifejezés: *fájl, holding, light, shop, shopping center, sprint, szupermarket*. Ezek nemzetközi szavakká váltak.

Az angol mellett újra divatba jöttek a latin eredetű szavak is: *konzekvens, konzorcium, pregnáns, restancia, szegmens, revitalizáció*. Egyesek ma is az idegen szavak elleni hadjáratra buzdítanak. Lőrincze Lajos felfogásával egyetértve mi, mai nyelvművelők azt valljuk, hogy nem rosszak az idegen szavak, csak akkor, ha a megértést nehezítik. A nyelvészek egy másik csoportja azt vallja, hogy az idegen szavak átvétele a szókincs bővítésének fontos eszköze. Ebben is van igazság. Ám az is igaz, hogy a jövevények nagy mértékű elszaporodása nemkívánatos, mert kiszorítják a magyar szavakat, illetve gátolják a belső szóalkotást. A túlzásba vitt idegenszerűség használata tehát zavarja a megértést.

Fentebb említettem, hogy Lőrincze tanár úrnak életében voltak elvi ellenfelei. A szigorúan tudományos alapon folyó vitát ő maga is szívesen vállalta. Érdeemes újra felhívni a figyelmet a Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványa 175. számában megjelent *Hogyan vitázunk, hogyan vitázzunk?* című írására.

Mivel azt vallotta, hogy „nagy úr” a nyelvszokás, ezért sokan engedékenynek tekintették. Az *Emberközpontú nyelvművelés* című kötetének egyik írásában (Mekkora úr a nyelvszokás?) kifejti, hogy mit értünk nyelvszokáson. Idézzük: „A nyelvszokás egy kisebb vagy nagyobb közösség nyelvhasználatának megszokott, szokásos közhasználatú módja, amely a szavak hangalakjában, kiejtésében, írásában, megválasztásában, egymáshoz való kapcsolásuk formájában nyilvánul meg.” Hogy a nyelvszokás a nyelvi norma dolgában döntő, ezt már a rómaiak is tudták. Ennek bizonyítékeként hivatkozik Horatiusra, „aki poétikájában az úzus (usus), a nyelvszokás hatalmáról is ír.” Jeles nyelvészeket, írókat idéz, akik szintén a nyelvszokást tekintik mérvadónak a nyelvvellyesség tekintetében.

A nyelvszokás azonban koronként változik. Ami korábban szabály volt, lehet, hogy ma már nem az. És ennek az ellenkezője is igaz. Lőrincze megemlíti például, hogy a nyelvújítás „magyartalanságait” sokan támadták. Szarvas Gábor három évtizedig harcolt a szabálytalanul képzett szavak ellen, de a nyelvszokás szentesítette őket.

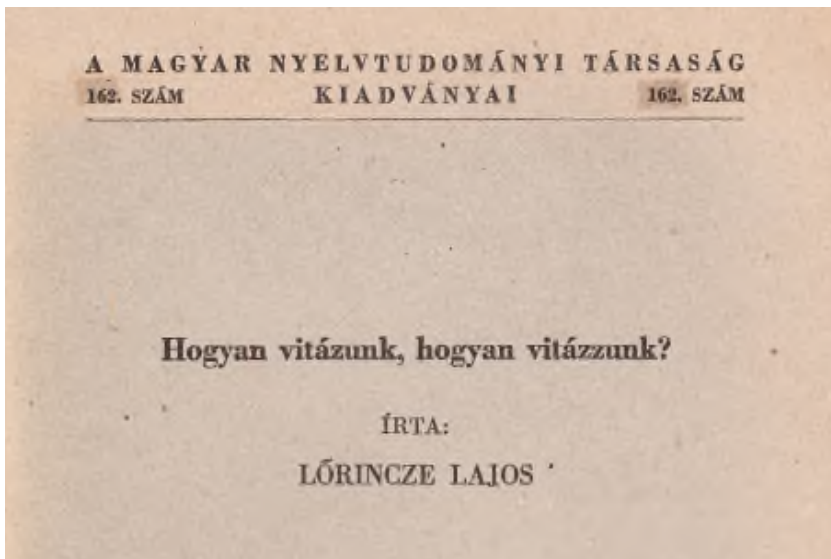
És itt felvetődik az a kérdés: mi az „irányadó nyelvszokás”. Erre is választ kapunk a cikkből. „A normául szolgáló nyelvszokás tehát a köznyelven beszélőknek (illetőleg többségüknek) nyelvhasználat.” Nem arról van szó, hogy a *süksükölés*, a *nákolás*, a *nem-e tudjuk* elfogadhatók lennének. Ezeket a nyelvjárások használják, a köznyelvben azonban hibának tekintjük. Azt is hangsúlyozza ez az írás, hogy: „Az irányadó nyelvszokás megállapításában azonban nem okvetlenül a beszélők számaránya, abszolút többsége a döntő.” Ezek a szabálytalan nyelvi formák ugyanis általában a kevésbé iskolázottak nyelvhasználatában fordulnak elő, akiknek a száma egy adott időpontban lehet, hogy nagyobb. Nyelvhasználatuk azonban nem válhat normává.

Természetesen a nyelvi változás lassú folyamat. Gyökeres, nagymértékű változás csak mesterséges beavatkozás révén jön létre. Ilyen volt a nyelvújítás. Mint fentebb láthattuk, ennek következményeit sem fogadta el azonnal a nyelvészek egy része. De győzött a nyelvszokás. Ám a nyelvújítási szavak közül sem mindegyik honosodott meg. Hiába magyarították például a *ceruzát* meg az *iskolát*, nem lett belőlük *írón*, illetve *tanoda*. Legfeljebb az archaikus stílus él ezekkel a szavakkal. Ezzel szemben a *-da*, *-de* végű szavaknak egész sorát használjuk. Szinte

nem is vesszük észre azoknak a szabálytalan képzésű módját. Itt megint csak a nyelvszokás győzött. Megjegyzem, hogy efféle szavak (*faloda, turkállda, virágda* stb.) újabban is keletkeznek, használatukat azonban a *Nyelvművelő kéziszótár* nem tanácsolja.

A szigorú nyelvvédőkkel szemben kialakult egy másik tábor is. Ennek tagjai azt vallják, hogy a nyelvhasználat teljes szabadságot élvez. Mindenki úgy beszélhet (talán még írhat is), ahogy akar. Jeles nyelvészek szállnak szembe az úgynevezett preskriptív (előíró) nyelvfelfogással. Úgy vélekednek, hogy az sérti, megbélyegzi a normától eltérőket. Természetesen erről szó sincs. Egyetlen nyelvművelőről sem tudok, aki megbélyegzett volna valakit hibás nyelvhasználata miatt. Azt viszont elismerem, hogy a hibákat szóvá tesszük, a helyes és szép nyelvi alakokat szépirodalmi példákkal is igyekszünk szemléltetni, és törekszünk felmutatni azt – ismét Deme Lászlót idézem –, „hogy mi gazdagít, és mi terhel.”

Mi, akik Lőrincze Lajos hagyatékát magunkénak tekintjük, azt valljuk, hogy a nyelvművelőnek nem feladata a hibák vadászása. A pozitív nyelvművelés inkább az értékre, mintsem az értéktelenségre mutat rá. Ez a hagyaték nemcsak a nyelvművelőké, hanem mindazoké, akik szeretik anyanyelvüket, akik nemzeti kultúránk eme nagyszerű értékét meg akarják őrizni, és utódainknak is szeretnék továbbadni.

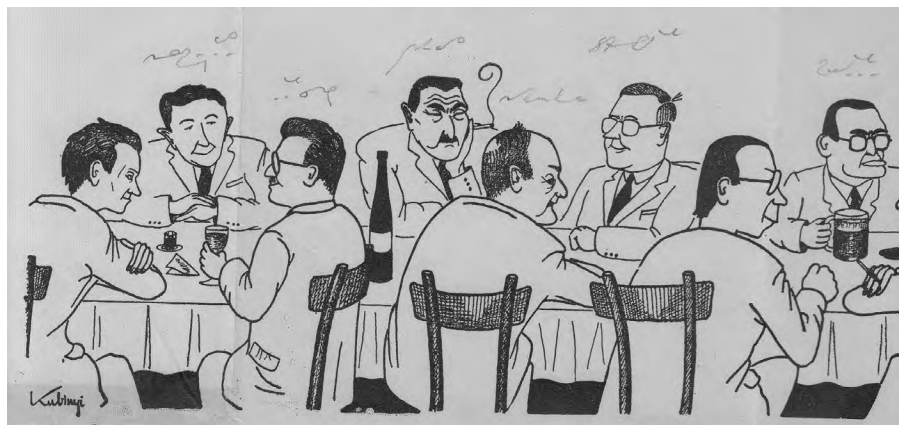
A szentgáli iskola névadó ünnepségén

Grétsy László

Emlékforgácsok Lőrincze Lajosról

Nem is tudom, hol kezdjem el, s azt sem, hogy mit fogok majd ebben a pár ezer karakterbe sűrített emlékezésben elmondani, hiszen különböző alkalmakkor s különböző helyeken sokszor és sok mindent elmondtam vagy leírtam már, amióta elvesztettük őt. Azzal kezdjem, hogy amikor végzett aspiránsként (a szovjet mintájú tudósképzésben részt vevőket nevezték így) 1958-ban a Nyelvtudományi Intézetbe, s ott éppen az ő osztályára kerültem, milyen érzések töltöttek el?

Felemelő érzés volt; szinte a fellegekben, sőt azokon túl, a mennyekben éreztem magamat, hiszen a nyelvészek közül, mint egyébként majdnem mindenki ebben az országban, őt ismertem s tiszteltem a legjobban. Vagy azzal az időszakkal kezdjem, amikor – még aspiránskorom elején, sőt ez előtt, egyetemistaként – bontogatni kezdtem szárnyaimat, s megjelentek első tudományos (vagy legalábbis általam annak szánt) írásaim? Akkor még álomban sem gondoltam, hogy nyelvművelő, anyanyelvünk ápolója leszek. Első megjelent tanulmányom irodalomtörténeti tárgyú volt (*Ady versmondatai*. Irodalomtörténet 1954. 3: 302–19.), utána pedig jobbára nyelvtörténeti, etimológiai cikkek, tanulmányok jöttek (*Guggol, gúnyol*. Magyar Nyelv 1955. 318–23.; *Topánka*. Magyar Nyelv 1956. 74–6.; Antal a fejed. *Pais-émlékkönyv*. Akadémiai Kiadó, 1956. 279–84.; stb.), érthetően, hiszen aspiránsvezetőmként kijelölt mesterem Pais Dezső, az akkori évek első számú, nagy tekintélyű nyelvtörténésze volt. Lőrinczét már akkor is ismertem, nagyra becsültem, sőt, mivel a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, a legendás TIT égisze alatt már nemegyszer találkoztunk is, valamilyen elfoglaltsága miatt kérésére készséggel megtartottam helyette egy, ha jól emlékszem, a magyar szókészlet kérdéseiről szóló szabadegyetemi ismeretterjesztő előadást. Bezzeg, akkor még nem tudtam, hogy évekkel, évtizedekkel később még jó néhány alkalommal tartunk majd egyazon rendezvényen vagy akár közösen is előadást.

Nyelvészek a Pais-émlékkönyv borítóján (részlet)

***

Nem, ez az út így nem járható! Nem érdemes tovább töprengem azon, honnan induljak el, hiszen minden magamnak hasonló módon fölített kérdésre buzgárként törnek fel belőlem az emlékek, s íme, a tervezett válaszokra rendelkezésemre álló hely negyedeötöde már ellillant, eltűnt. Ezért a továbbiakban, mellőzve minden rendszerszerűséget, egy-két, belőlem akaratlanul, véletlenül előtörő olyan témát, kérdést hozok szóba, amely száz éve született mesteremmel kapcsolatos, sőt, amelynek ő a főszereplője.

***

Elsőnek egy televíziós élményemet elevenítem fel, amely nem is egyszeri élmény, hanem egy csaknem öt éven át tartó élménysorozat. A magyar televízió művelődési vagy talán ifjúsági osztálya a múlt század hatvanas éveinek elején arra vette rá Lőrincze Lajost, akit a rádióból már mindenki ismert, hogy vezessen a televízióban is egy nyelvi műsort, még hozzá olyat, amelyet ma „interaktív”-nak szokás nevezni, vagyis hogy a nézők is tevékenyen részt vehessenek benne. Az agitáció eredményes volt, a műsor 1964-ben *„Tessék kérdezni – a nyelvész válaszol!”* címmel meg is indult, s bő négy éven át, 1968-ig havi rendszerességgel jelentkezett. Ennek igazolásául íme két adat a Balogh Ferencné által szorgos munkával összeállított Lőrincze-bibliográfiából (*Lőrincze Lajos. Emlékezés és bibliográfia*. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém, 1998. 207, 212): Lőrincze Lajos 1964-ben a Sajtó Napja alkalmával nívódíjat kapott „elsősorban az *Édes anyanyelvünk* és a *Tessék kérdezni!* sorozatokért”. A másik adat a Nép-szabadság 1968. június 15-i számából való. A cikk, amely erre vonatkozik: J. Gy.: TÉVÉ előzetes. Tessék kérdezni, a nyelvész válaszol! Maga a műsor pedig, bátran mondhatom, újdonság volt a magyar televízió történetében, ugyanis ez volt az első olyan élő műsor, amelyben a nézők kérdéseket tehettek fel, s a jelen levő nyelvészek rögtön válaszoltak is. Minden adásban három nyelvész vett részt. Középen ült Lőrincze Lajos, mindkét oldalán egy-egy intézeti munkatársával, többnyire Ferenczy Gézával, Kovalovszky Miklóssal, Tompa Józseffel és velem, azaz mindig közülünk kettővel. Bátran állíthatom, hogy a „melléklakok” közül én voltam ott a legsűrűbben; csaknem mindig.

A majd egyórás műsorba időről időre bejött egy ún. ügyelő, s minden bejövetelekor átnyújtotta Lőrinczének a telefonon addig beérkezett kérdéseket. (Az ügyelő egyébként az akkor még hamvasan ifjú Kudlik Júlia volt. Nem sejtettük, hogy négy évtizeddel később, 2004-ben az MTV örökös tagja lesz.) Lőrincze az alkalmanként 8–10, egy adásban összesen kb. 30 beérkezett kérdést sebtében átfutotta, s a legtöbbet átadta annak, akiről úgy érezte, hogy megfelelően tud válaszolni. A legjobban hozzá illő kérdéseket magánál tartotta, s azokra ő válaszolt, szellemesen, kedvesen, amilyen ő maga is volt. A műsor sikeres volt a nézők körében, s maga a tv is jónak találta, de Lőrincze – talán azért, mert ez bizonyos lekötöttséget jelentett – 1968-ban úgy érezte, nem kívánja folytatni.

***

Tanultuk, tudjuk, hogy az írók közül sokan jegyzetfüzettel a kezükben járnak a világban, s amint megírásra való eseményre, természeti jelenségre, bármire bukkannak, azt azon nyomban feljegyzik, nehogy az ötlet elszálljon, s a téma elvesszen. Kosztolányiról mondták, hogy még egy-egy érdekes álmát is lefirkantotta egy cédulára felébredésekor, amikor még jól emlékezett rá. Magától Lőrinczétől tudom, hogy ő is követte ezt a példát, de hogy ne csupán emlékeimre hagyatkozva említsem ezt, idézek egy kérdést és egy arra adott választ abból a kétoldalas interjúból, amely a „Film Színház Muzsika” című rangos kulturális hetilapban jelent meg 1975. november 22-én, Lőrincze 60. születésnapja alkalmából. A „17 kérdés Lőrincze Lajoshoz” című írás szerzője, azaz a kérdések föltevője Gách Marianne, a lap neves munkatársa, a válaszadó pedig ünnepeltünk volt.

– *Lőrincze Lajos legendás cédulagyűjteményének aligha akad párja. Temérdek elfoglaltsága közben mikor jut ideje-alkalma ahhoz, hogy feljegyezze témáit, ötleteit? „– Mindig akad írószer a kezem ügyében, még az ágyamra is ceruzát kötöttem, hogy ha elalvás előtt olvasmányaimban érdekességre bukkanak, azt papírra vessem. Mostanában Krúdyt olvasok megint: s csaknem minden oldalon fel-felvillan egy-egy különleges szóhasználata, mondatfűzése.”* Mit tagadjam, én is hódolok ennek a szokásnak, de mivel ma már keveset töltök otthonomon kívül, inkább csak olvasmányaimra vonatkoztatva élek vele.

Életem úgy hozta, hogy a Nyelvtudományi Intézetben töltött éveimben – egy 1987-ben kapott felkérés miatt ugyanis akkor az ELTE-hez „igazoltam át” – mindvégig Lőrincze Lajos közelében, társaságában lehettem. Tízegynéhány évig közvetlen felettesem volt, majd amikor én lettem a magyar nyelvi osztály vezetője, ő tudományos tanácsadóként vett részt az osztály munkájában. Én voltam a „főnök”, a hivatalos és adminisztrációs ügyek intézése rám hárult, de valójában mindnyájan őt tekintettük főnöknek. Elmondhatom, hogy kiváló főnök volt: kedves, közvetlen, szeretetre méltó. Nekem, nem túlzok, valóban atyai jó barátom volt. Nem csoda. Csaknem három évtizedet töltöttünk el ugyanazon a munkahelyen, hol ugyanabban a szobában, hol egymás szomszédságában. Rendszeresen együtt ebédeltünk. Éveken át mindennap kaptam tőle egy gerezd almát, ugyanis ő ezt az almaevést gyermekkorából hozta magával. Számtalanszor hallottam tőle a mondókát: „*Mindennap egy alma, az egészség oltalma.*” Ezzel együtt járt másik szenvedélye, a bicskagyűjtés is, de mivel ezzel ő „*Megnől az ember szíve*” (Új Horizont, Veszprém, 1993) című, személyes hangú megrendítő könyvében maga is foglalkozott, mégpedig sokkal érzékletesebben és részletesebben, mint én itt tehetném, erről inkább nem szólok.

***

Mindig megültük a névnapokat, természetesen az övét, a Lajos-napot is, sőt neki olykor a születésnapját is. Köszöntöttük 50 éves korában; akkor még tréfás verset is írtunk neki, de ezt, sajnos, már nem találom. 60 évesként is felköszöntöttük. Mivel tudtuk, sőt, tapasztaltuk, hogy vidéki előadásai előtt vagy után meghívói nemegyszer koccintani szeretnének vele, márpedig ő nemigen ivott/ihatott semmi töményet, vettünk neki egy trükkös poharat, amely egyenes állásban tele volt valamilyen szép piros színű nedűvel, de ha szájához emelte, s látszólag ivott a pohárból, az itóka teljesen eltűnt belőle. Nagyon örült ennek a szellemes bűvészpohárnak, s őrizte is jó ideig. Volt, hogy fel is használta, de utólag elárulva a csínyt. Na és ünnepeltük 70 éves korában is! Akkor – úgy emlékszem, Bíró Ágnes jóvoltából – 70 gyertya volt a háromszintes tortán. Próbálta elfújni a gyertyákat, de ilyen sokat nem volt könnyű elfújni, s a még égő keskeny karácsonyfagyertyák egyre inkább kornyadozni kezdtek. Innen a szólás, amely Szűts László leleménye, s amelyet éveken át emlegettünk is: *lekonyult, mint a Lőrincze gyertyája*. De, bár a gyertyái az ünnepségen csakugyan lekókadtak, lekonyultak, ő nagyon is fiatalos, daliás volt még 70 évesen is.

***

Végül – lehet, hogy egy kicsit vissza is élve olvasóim türelmével – felidézek Lőrincze Lajosról egy olyan megkapóan kedves eseményt, amelynek még történeti értéke is van. Tudvalevő, hogy A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány, amely 1991-ben jött létre az MTA Anyanyelvi Bizottsága, az Anyanyelvápolók Szövetsége, a Nyelvtudományi Társaság, a Magyar Sajtó Alapítvány és egy magánszemély közös akaratából, Lőrincze Lajos halálakor úgy döntött, hogy egyéb feladatai mellé a jeles nyelvész tiszteletére létrehozza, megalapítja a Lőrincze Lajos-díjat, s ezzel olyan személyeket jutalmaz, akik hosszú ideig szolgálták, képviselték az anyanyelvi kultúra ügyét kutatói, ismeretterjesztői, illetve mozgósító erejű szervezői tevékenységükkel. (Erről, valamint a díj eddigi elnyerőiről a könyvben máshol is van szó. Szerk.) E díj 1993 végén jött létre, akkor köszönthettünk először Lőrincze Lajos-díjasokat. Nos, én csak jóval e díj létrejötte után értesültem egy veszprémi levélírómtól, Tóth Vilmostól – egyébként a város egyik vezető jogászatól, egyúttal pedig buzgó TIT-előadótól – arról a különleges

eseményről, hogy ő már évekkel e díj hivatalos megalapítása előtt kapott Lőrincze-díjat, mégpedig magától Lőrincze Lajostól. Levélben kértem, hogy írja meg ezt a különös történetet, s ő ezt készséggel meg is tette. Az Édes Anyanyelvünk folyóirat 1994. februári számának szerkesztői rovatában bolhabetűkkel ugyan, de meg is jelentettem a levélnek azt a részét, amely e rendkívüli Lőrincze-díj megértéséhez szükséges, s így most módom van a szöveget ide is átmásolni.

***

„E sokirányú munkám eredményeként mehettem fel 1977-ben Pestre, a TIT VII. kongresszusára. Veszprém megye képviseletében én szoltam hozzá a beszámolóhoz. Önt [Ezt nekem írja. G. L.] nem láttam a teremben, de azt tudom a dokumentumokból, hogy Önt a nyelvészeti országos választmány tagjának választották. Én pedig a jogi országos választmány tagja lettem, mint a megyei jogi választmány vezetője.

Ez a bevezetés. A lényeg: Lőrincze tanár úrral a teremben egy sorban ültem. Ő is Veszprém megyei küldött volt Szentgál és Pápa jogán. Mint említettem, nekem kellett hozzászólnom az anyaghoz a veszprémiek nevében. Úgy tűnt, sikeres volt a hozzászólásom, őszinte, nagy tapsot kaptam, s azt követően Lőrincze tanár úr külön odajött hozzám és melegen gratulált, amint mondta, hogy ilyen szép, tiszta, fordulatós, magyaros beszédet már régen hallott. Este sétahajózáztunk.

Mi, veszprémiek egy kupacban élveztük a nyári estét a Dunán, velem szemben épp Lőrincze tanár úr ült. Beszédbe elegyedtünk, kikérdezett, ki vagyok, mit csinálok, néhány veszprémi ismerőséről is hallani akart, s aztán visszatért a délelőtti hozzászólásomra. Már szégyelltem, annyira dicsért. Egy Lőrincze! De ha már így esett, tréfásan megkérdeztem: »Adna ezért nékem egy Lőrincze-díjat?« A válasz: »Adnék bizony, kiskomám!« Ezt az elismerést örömmel vettem tudomásul.

S aztán évek múlva kaptam egy meghívót, melyben az állt, hogy Lőrincze tanár úr lejön Veszprémbe, és ott el lehet vele beszélgetni. Természetesen elmentem a rendezvény színhelyére, s miután ő tartott egy rövid bevezetőt, lehetett tőle kérdezni. Én néhány kérdést tettem fel neki Szentgálról, Pápáról, nyelvészeti munkájáról, ő pedig kedvesen válaszolgatott, mint ahogy a mások által feltett kérdésekre is. A rendezvény befejeztével láttam, hogy többen dedikációt kérnek tőle.

Nálam nem volt könyv, csak a meghívó. Gondoltam, ez is megteszi. Odamentem hozzá, és elébe tettem a meghívó hátlapját. Elkezdte írni: »Ismételt elismeréssel Lőrincze Lajos, 1985. dec. 10.« Emlékezve az együttes hajókázásra, megkérdeztem tőle, megismer-e engem. »Hát hogyné!« – mondta ő mosolyogva. Ezen felbuzdulva újból szóba hoztam az akkori hozzászólásomat, az akkori dicséretét, s azt, hogy megígérte nekem ott a hajón a Lőrincze-díjat.

Ha lehet, kérem írásban... »Igen, emlékszem, komám, meg is kapod, ha oly fontos neked... « S azzal ráírta a meghívóra, hogy »Lőrincze-díj, egyelőre pénz nélkül.« Megköszöntem, kezet fogtunk, s elmentem, mert sokan vártak dedikációra. Én pedig örömmel vittem haza a Lőrincze-díjat – pénz nélkül. Persze nem is azért mentem, tudtam, hogy úgy sincs Lőrincze-díj, de az a lényegében tudományosan és emberileg is elismerő néhány sor boldoggá tett. Különben érdemes lett volna azt a hamiskás mosolyát, amikor leírta – egyelőre pénz nélkül – lefényképezni.”

Ismételt elismeréssel:
Lőrincze Lajos
1985. dec. 10.
"Lőrincze-díj"
"egelőre pénz nélkül."

Íme, eddig a kissé hosszúra nyúlt, de a 100 éve született Lőrincze Lajosra – habitusára, közvetlenségére, emberszeretetére – rendkívül jellemző történet. És noha már a jellegzetes, hamiskás Lőrincze-mosolyt nem tudjuk megörökíteni, továbbá a levélben említett »díjalapító« szövegecskét sincs módunk eredetiben bemutatni, mégis megmelegszik a szívünk, ha arra gondolunk, hogy három évtizede már van Lőrincze-díjunk, és bár csak aránylag szerény összeg jár vele, már nem is „pénz nélkül”...

Holczer József

Neve fogalommá nemesült

Két évtizede is elmúlt, hogy nincs közöttünk Lőrincze Lajos. Mindannyiunké volt: a mi Lőrinczénk. Jellegzetes, ízes dunántúli hanghordozása, nyelv-és emberszerető lénye a rádió, majd a tévé jóvoltából köztünk élő, velünk maradó kincsünk, ajándékunk, rokonunk, családtagunk tette. Ötven, ha lehetett, amikor egy korabeli rádió-újság-szám azt írta róla: számosan úgy nevezik (mert hangjáról úgy ítélik): a „kisöreg”. Közkedvelt, köztiszteletnek örvendő kortársunk volt ő, mégse lett belőle „per” Lajos, netán Lajos bácsi, Lajos bátyánk. Fogalommá a szimpla vezetékneve nemesült, és ekképp örökölt meg. Igen, a *mi Lőrinczénk*. Olykor mégis: *az én Lőrinczém*.

Személyesen sosem találkoztunk. Viszont kis-és nagyobb iskolás éveimben már kézbe vehettem, lapozgathattam olyan könyveket, melyeket egészében vagy legalább(is) részleteiben ő írt (szerkesztett). A rádiós ötperccel azonos című könyve, az *Édes anyanyelvünk* abban a legvárosszélibb Nyomási Iskolában is megvolt, ahová nyolc éven át jártam. Becses beszerzés volt ez jó 50 éve! Az iroda előszobájában egy szekrényben őrizték a magyartanárok: nagy kitüntetés volt számomra, hogy kézbe vehettem, bele-beleolvashattam!

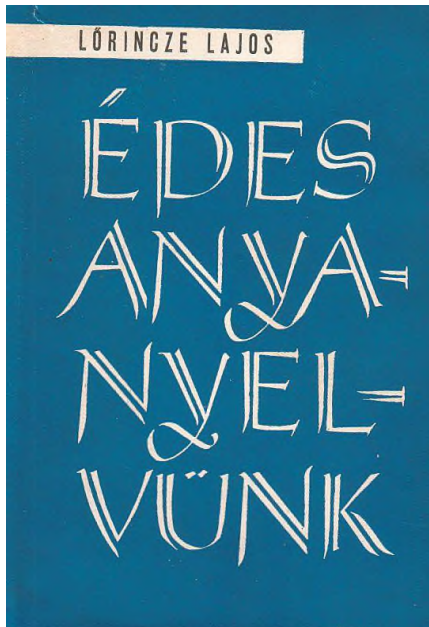
Nemcsak tőle, róla olvasnom is öröm volt. Az öröm és a derű összetartoztak. Békés István *Legújabb magyar anekdotakincsében* pár oldal eleve Lőrinczéről szól. Megírta ezt is: valamelyik közlekedési dolgozó imígyen szövegezte meg az útelterelő táblát még a 60-as években a fővárosban: „Rákóczi út és a Kiskőrút keresztezésénél a forgalom lezárva”. Az ismeretlen pesti nyelvművelő arra járt, és a hosszú ő-t rövid ö-re kaparta vissza. A nagyobb hitel kedvéért azt is odaírta „Javította Lőrincze Lajos”. Fölért mindez a klasszikus „Itt járt Mátyás király”-lyal is! Nem véletlen utaltam erre. Pár éve a megyeszékhelyet (Kecskemét) telirakták egy harcművészeti bemutatóra invitáló plakáttal. Azt is közölték rajta, hogy „este hat órákor”(!) lesz. Hamarosan

több hirdeteményen örömmel láttam, hogy amúgy jó tanárosan két, sőt három aláhúzással illették a dupla mássalhangzót. A javító(k) személye ismeretlen maradt. De: hátha diákember volt! A bemutatóra ugyanis egy iskolában került sor....Bárki volt is az elkövető: lőrinczés, bátor és biztos tett volt tőle. Köszönet érte!

2005. december 10-e óta birtokolhatom a jeles érdi szobrászművész, Domonkos Béla készítette emléklakettet: velem együtt nagyjából negyvenen dicsekedhetnek ilyennel. 65 évesen örökéletűen néz ránk, rám Lőrincze Lajos. Ösztönöz, hálára kötelez, biztat, bátorít az én Lőrincze-díjam. Az én Lőrinczém.

Köszönjük, köszönöm századfordító és nyelvművelő Mesterünk, Mesterem...

Kálmán Attila

Gesztenyefa-sor vagy Gesztenye fasor?

Fiatal koromban Lőrincze Lajos számomra szinte „intézmény” volt. Szívesen hallgattam röpké rádiós adásait, amelyek jellegzetes, ízes nyelvén és hanghordozásával hívták fel a figyelmet egy-egy szó helyes használatára. Olykor kezembe került némelyik írása is. Ezeket nem mindig olvastam végig, mert hosszabbak voltak, s bár a tőle megszokottan közérthetők, hiányzott mögülük az ő kedves, szerény, mégis meggyőző hangja.

1965-től 1968-ig Budapesten tanítottam, s a Pápai Református Kollégium egykori diákjánál, dr. Barna Péter fizikusnál laktunk. Vele gyakorta eljártunk a pápai öregdiákok találkozóira, valamint a Kosuth Klub rendezvényeire. Ezeken több alkalommal jelen volt Lőrincze Lajos is. Üdvözöltük egymást, néhány szót váltottunk, de jobban tiszteltem őt annál, hogy lekössem. Inkább csak figyeltem, füleltem. Szívtam magamba a sok viccelődés és kedves történetek közül elővillanó bölcsességet.

1968-ban kerültem Tatára. Az Eötvös József Gimnáziumban tanítottam, s a Gesztenye fasorban laktunk. Az utca neve két különböző helyesírással szerepelt a sarkokon, négyféleképpen a nekünk címzett leveleken. Ez adta az ötletet arra, hogy küldjek egy szép tatai képeslapot az „abszolút tekintélynek”, Lőrincze Lajosnak. Csupán ennyit írtam rá: „Szeretettel és tisztelettel küldöm üdvözlétemet: Kálmán Attila Tata, Gesztenyefasor/Gesztényefa-sor/Geszténye-fasor/Geszténye fasor 37/C. Néhány hét múlva az éteren keresztül válaszolt. Említette, hogy nagyon tetszett neki a szokatlanul megfogalmazott kérdés. Az utolsó változatot tartja helyesnek, mert a fasor ugyanolyan szerepet tölt be, mint az út, utca vagy a tér elnevezés.

Később, amikor a *Confessio* című folyóirat szerkesztőbizottságának tagja lett, majd a Budapesti Református Teológia díszdoktora, magam pedig a Dunántúli Református Egyházkerület főgondnoka, több egyházi alkalmon is „összefutottunk”.

1990 után, országgyűlési képviselőként és kultuszállamtitkárként „hivatalból” sokszor kellett volna találkoznom vele könyvtárosok, nyelvészek tanácskozásain, Kazinczy-versenyek eredményhirdetésein, stb., de ő – nyugdíjasként, túl a 75. évén – ilyen alkalmakra már csak ritkán ment el.

1991 nyarán az Egyesült Államok oktatási minisztere meghívta a volt szocialista országok oktatási minisztereit. Andrásfalvy Bertalan miniszter úr engem kért a helyettesítésére. Így nekem jutott az a megtisztelő feladat is, hogy aláírhattam a Rutgers Egyetemen (New Brunswick, N. J.) a magyar intézet alapító oklevelét. Ott Szépe György professzor úr (és sokan mások) nagy elismeréssel szóltak Lőrincze Lajos amerikai körútjairól, az Anyanyelvi Konferenciák emigrációra tett hatásáról. Nélkülük ez a magyar intézet sem jöhetett volna létre.

Amikor 1993-ban megtudtam, hogy súlyos betegen fekszik a Kútvolgyi-úti kórházban, igyekeztem mielőbb meglátogatni. Nagy örömmel fogadott. Órákig beszélgettünk. Minden érdekelte, ami oktatással, kultúrával kapcsolatos. Szívesen mesélt saját életéről is. Különösen a gyermekkoráról. Megható volt számomra, hogy milyen rajongással beszélt szentgáli elemista éveiről. Rajongásig szerette a szép és szigorú Karika tanító „kisasszony”-t. Ő kedveltette meg vele az olvasást. Olyan érdekesen tudott magyarul, hogy a nebulók szinte maguk előtt látták mindazt, amiről „mesélt” nekik.

Hálásan emlékezett szülőfalujának református lelkipásztorára is, aki ajánlotta őt a Pápai Református Kollégiumba „feltételes terítő”-nek. A konyhai kisegítő munkáért és a mindvégig színjeles bizonyítványért ingyenességet, és az egész közösségtől elismerést, tiszteletet kapott a „szolgadiák”. Meglepett, hogy milyen részletekbe menően emlékezett a több, mint fél évszázaddal azelőtt történt eseményekre (ugyanakkor a közben megérkező feleségének nem tudta fölidézni a főorvos aznap délelőtti vizitén elmondott szavait).

Amikor hallgattam Lajos bátyám lelkes beszámolóját, kedves anekdotáit a pápai diák (1928-36) majd tanár (1943-45) éveiről, még nem tudtam, hogy egy év múlva (megbukván az 1994. évi parlamenti választásokon) én leszek a Pápai Református Gimnázium igazgatója.

Ezért csak évek múlva elevenedtek meg azok a nagy tanáregyéniségek a számomra, akik hatással voltak Lőrincze Lajos jellemére, szemléletére: Fejes Zsigmond, az elesettekről gondoskodó igazgató, Pongrácz József, a nagyműveltségű könyvtáros-levéltáros, Kovács Lajos „Szakúr”, a katonás fegyelmet követelő, látványos tornavizsgákat tartó testnevelő, A. Tóth Sándor, a Párizsból magával hozott pezsgést sugárzó festő- és bábművész, valamint a képzőtársaság, a szavalóversenyek, az írói próbálkozások, a cserkészet, a népfőiskola. A kollégium jelmondata „Szabadon tenyészik” nem csupán a címerében szereplő eperfára, hanem minden tanárra és diákra egyaránt vonatkozott. Önállóságra, felelősségre, öntevékenységre neveltek.

Úgy éreztem, hogy a hosszú beszélgetések alatt emberileg közel kerültünk egymáshoz. Ezért is sajnáltam, hogy néhány hét múlva a temetésére nem tudtam elmenni. A szervezőktől kaptam is neheztelést. Csak az igazságot tudtam válaszul írni: egy államtitkár nem oda megy, ahová szeretne, hanem oda, ahová hónapokkal előre és percre beosztott kötelezettségei kényszerítik.

Próbáltam valamit törleszteni ebből az adósságból, amikor egy évvel később a szentgáli általános iskola névadó ünnepségén szólhattam pápai kötődéséről és utolsó találkozásunkról. Évek múlva Lajos bátyám özvegye, Erzsike néni – férje emlékére – létrehozta „*A kis települések iskoláinak megsegítéséért*” alapítványt. Ezzel kapcsolatban többször járt Pápán. Próbáltam segíteni neki a szervezésben. Megtisztezt azzal is, hogy a kuratórium tagja lehettem. Lehetőségeink korlátozottak voltak, de néhány még pislákoló lámpa kihunyását sikerült elodáznunk.

Kiss Gábor

Emlékmorzsák Lőrincze Lajosról, a retró (?) emberről

Emlékszem, hogy az 1960-as évek közepén – úgy tízéves koromban – éppen hallgatom Lőrincze Lajos ötperces műsorát, az *Édes Anyanyelvünket*. Hányszor hallottam, hányszor ültem a rádió mellett egy kis széken figyelve a nyelvjárási beszédben hozzám (is) szóló adást – nem tudom. Két műsorra azonban még ma is emlékszem. Az egyikben Lőrincze tanár úr a *csinos* és a *csintalan* szavak közti kapcsolatot mesélte el. A másikban a *takaros* szó volt a téma. Az első adásemlék tartalma már elmosódott bennem, de a *takaros* szó magyarázata vagy legalábbis egy része itt motoszkál ma is a fejemben: a *takaros* szó eredete összefügghet a *betakarítás* szóval, a betakarított széna gondos, tetszetős elrendezésével, a jól felrakott boglya, kazal készítésével.

***

Aztán egy jóval későbbi emlékkép. Apósommal, Temesi Gyulával beszélgetve erről-arról, sokszor a magyar nyelvre terelődött a szó. Ő mint nyomdász különösen érdeklődött a nyelvi kérdések iránt. Egy vasárnap délutáni csevegés közben így szólt:

– Képzeld, Gábor, a fürdőben két úr vitatkozott mellettem egy nyelvi kérdés megítéléséről. A vita közben az egyik megkérdezte a másikat: „No és tudod, hogy Lőrincze Lajos mit mondott erről?” Én ekkor gyorsan közbeszóltam – mondta apósom –, „Én tudom!” „No, csak nem nyelvész Ön is, vagy tán hallotta az adást?” – kérdezte az egyik vitakozó. „Nem vagyok nyelvész, és nem is hallottam az adást – mondtam –, de Lőrincze tanár úr biztos azt mondta: »Így sem rossz, úgy sem helyteleníthető!«” „Pont így volt!” – nyugtázta helyeslően a választ a vitakozók egyike.

***

A rendszerváltás hajnalán Ungváron, a Magyar Nyelvi Intézetben üzembe helyeztek egy személyi számítógépet. Balogh Lajos

kollégámat elkísérve egy hétre, az ottani munkatársaknak gyorstalpaló számítógép-tanfolyamot tartottam. Közben kirándulásokat is tettünk – az akkor még igen romos munkácsi várba –, figyeltük és kipróbáltuk az éppen újonnan nyílt magánvendéglőket, sörözőket, és eközben sokat és sok mindenről beszélgettem ungvári kollégáimmal. Aztán feltűnt, hogy Lőrincze Lajos neve ismét és ismét előkerül. Lassan vált világossá nekem, hogy az ungváriak számára a II. világháborút követő, évekig tartó kényszerű csöndet az anyaországgal a nyelvészek, a nyelvjárás-kutatók, élükön Lőrincze Lajos törte meg. Hevesen, egymás szavába vágva mesélték a környező dombokra, mezőkre tett kis kirándulás emlékét, amelyen a tavaszi nap már szépen sütött, s a tanár úr, minden résztvevőnek kis fűzfa füttyülőt készített, amelyet aztán lelkesen fújtak a kirándulók. [Hogy igaz vagy sem, hogy a valóság vagy a legenda világába tartozik, már sosem tudjuk meg, de állítólag a fűzfa sípok készítője ezt látva, azt mondta: „Most minden hölgynek az én füttyülőm van a szájában.”]

***

Az MTA Nyelvtudományi Intézetében Lőrincze Lajos hosszú évekig kollégám volt. Azonban az intézeti hivatalos nagy értekezleteket és a kötelező állami ünnepeket (április 4., május 1., november 7.) nem számítva nem találkoztam vele, hiszen nem volt közvetlen munkakapcsolatunk, sőt másik épületben is volt elhelyezve az akkori munkahelyem, a Fonetikai Osztály. De mégis van egy szép emberi emlékem. Az 1990-es évek legelején történt, egy karácsony előtti utolsó munkanap délutánján. Már félretettük a munkát, kávézhattunk, beszélgettünk a Nyelvművelő Osztály munkatársaival. Belépett a szobába Lőrincze Lajos, aki akkor már nyugdíjas volt, és ezért ritkán fordult meg az Intézetben. A kedves látogatót felpattanva köszöntötték kollégáim. Kérdezték, mi járatban most itt. Elmondta, hogy a közelgő ünnep kapcsán néhány karácsonyi vers szövegét ellenőrizte a könyvtárban.

***

A TINTA Könyvkiadónak a Kádár-kort bemutató *Retró szótárának* a megjelenésekor zajos, nagy könyvbemutatót tartottunk Budapesten a Kosztolányi Dezső tér mellett, egy igazi retró hangulatú buszpálya-

udvaron. Voltak úttörődalok, volt minikiállítás retró tárgyakkól, voltak az 1960-as éveket felidéző villámtréfák. Tarján Tamás professzor méltatta és mutatta be a nagyszámú jelenlévőnek az újszerű szótárt. A sok dicséret mellett egy dolgot hiányolt az új kiadványból: Lőrincze Lajost. „Hogy lehet, hogy az 1960-as, 70-es éveknek ez az emblemikus alakja hiányzik a *Retró szótárból*?” – tette fel korholóan a kérdést.

Azóta is keresem a választ. Miért is maradhatott ki? Végül arra jutottam, tán azért, mert annak ellenére, hogy majd mindenki ismerte Lőrincze Lajost, mégsem az adott Kádár-korral, hanem egy egyetemesebb, összmagyar léttel azonosította őt mindenki a szívében.

***

Nemrég jelent meg Sándor Klára *Határtalan nyelv* című könyve a Szak Kiadónál. A széles körű szakismeretekkel rendelkező szerző a 15 fejezetből álló könyv állításait gazdagon támasztja alá a nemzetközi és a hazai irodalomból vett idézetekkel. Egyedül a 15. fejezetben, amely az *Intézményes nyelvirtás* címet viseli, nincs irodalmi hivatkozás. Ez a fejezet a magyar nyelvművelés elmúlt évtizedeivel és jelenével foglalkozik. A szerző nem kevesebbet állít, mint hogy a Kádár-kor ideológusai, kultúrpolitikusai a központosítás, a diktatúra kiépítésének eszközeként tekintettek a nyelvművelésre is. Törekedtek egy központi homogén nyelv kialakítására, irtották, támadták a nyelvjárásokat, minden nyelvi formát üldöztek, ami eltért a budapesti nyelvhasználattól. A rádióban, a tv-ben, a színházban, a mozivásznon nem engedtek népies ízű beszélőt megszólalni. A szerző állításain el lehet töprengeni, hiszen tény, hogy épp az 1960-as, 70-es években szorultak jelentősen vissza a magyar nyelvjárások, tény, hogy ezt a kort, a központilag erősen támogatott nyelvművelés aranykorának tarthatjuk. De hogy Lőrincze Lajos tanár úr a maga teljes nyelvészeti munkásságával – benne *A magyar nyelvjárások atlasza* elkészítésében végzett roppant munkájával –, az élete utolsó percéig vállalt ízes, nyelvjárásias beszédével, a fenn már idézett „így sem rossz, úgy sem helyteleníthető” nézetével a nyelvi központosítást, illetve diktatúrát támogatta volna, vagy hogy a mindenkori hatalom eszköze lett volna, erősen kétlem.

Minya Károly

A népnyelvművelő nyelvész

Örömteli a felkérés számomra, hogy írással tisztelegjek Lőrincze Lajos munkássága előtt. Emlékkötet a tanár úr 100. születésnapjára – nagyszerű kezdeményezés. Mivel csak egyszer találkoztam vele, ezért írásomban inkább arról szólok, hogy mint tudományos ismeretterjesztő, nyelvész, anyanyelvápoló miként viszem tovább az örökségét. Erre talán az is feljogosít, hogy az íróasztalom fölé pillantva a róla készült réz dombormű nap mint nap eszembe juttathatja személyét, ugyanis 2003-ban én is elnyertem a Lőrincze-díjat.

Egy másik emlék vele kapcsolatosan: gyermekkoromban sokszor nagyszüleimnél nyaraltam, s jól emlékszem, hogy a rádióban a déli harangszó után mindig hallottam és meghallgattam: *Édes anyanyelvünk*. Lőrincze Lajos műsora. Talán nem elcsépelt a szóhasználat: ő tényleg a nép fia volt, népnyelvművelő.

Nyelvi írásaimmal talán Lőrincze Lajos is elégedett lenne, ezekből következzenek az alábbiakban egy válogatás.

Repülős Gizi

Kopátsy Sándor közgazdász professzor nyilatkozta bő húsz évvel ezelőtt a televízióban: „Van egy megfigyelésem: sokkal tovább élnek azok, akik a nyugdíj után is dolgoznak, mint akik nyugdíj után semmittevésre vannak kárhóztatva egy bérlakásban. Akinek nincs életcélja, feladata, sikerélménye, az hamar meghal. Ha nincs mit dolgozni: itt fáj, ott fáj.” Egy picit csipkelődő leszek: Repülős Gizi tud valamit. Mint talán közismert, a besurranó tolvaj még nyolcvannégy évesen is „úzi az ipart”. Igazából a rendőrök sem tudnak rá haragudni (biztos kellene), főleg az olyan megnyilatkozása után, hogy nem kedveli a rendőrségi osztályvezetőket, mert mindig kérdésekkel zaklatják. Ragadványneve onnan ered, hogy az 1950-es évek elején, amikor Magyarország nagyvárosaiba még közlekedtek belföldi repülőjáratok, reggel Budapesten felszállt egy gépre, néhány óra alatt Miskolcon, Debrecenben,

Pécsett, Szegeden vagy Szombathelyen lopott, és az esti járattal visszatért a fővárosba. Repülős ragadványneve is hozzásegítette, hogy kétes népszerűsége szárnyaljon az éterben.

Hajdú Mihály meghatározása szerint ragadványneveknek azokat a neveket tekintjük, amelyeket a hivatalos kereszt- és családniveken, valamint a beceneveken kívül az emberek adnak egymásnak valamilyen megkülönböztetésül. Ezeknek a keletkezéséhez mindig valamilyen közösség kell, amelyben személyesen ismerik egymást az elnevezettek és az elnevezők. Az önkormányzati választások előtt a következő hírt olvashattuk az újság hírei között: „*Fika Fia, Csudi, Ferde, Kakas, Postás, Hájás és Pacal ragadványnévvel indulnak, és Mága Izidor Bunyó Fia, Mága Dezső Kopasz Ödön, Mága Csaba Marcsa Fia, Mága István Veres Fia, Mága Gyula Pipás Gyuszi Fia* is megmérte magát az önkormányzati választáson, hogy a képviselő-testületbe bekerüljön. A helyi választási iroda névjegyzéke ki is verte a biztosítékot az Országos Választási Bizottságnál, ám a romák etnikai sajátossága a felvett név.” Erre azért van szükség, mert a sokszor egyező családnivek miatt a választópolgárt csak a felvett név segíti abban, hogy arra adja a voksát, akit támogatni kíván.

S vajon lehet-e ragadványneve egy üzletnek, márkának? Úgy vélem, ha ritkán is, de előfordul. Régóta ismert a *madaras Tesco* elnevezés az *Auchanra*, míg a gyíkos póló a *Lacoste* márkájú termékekre, például pulóverre. Ez utóbbi azért került „közforgalomba”, mert a tömeggyilkos, norvég Anders Breivik rendszeresen ebben fotóztatja magát, s ezt a divatcég rosszallja. Ez utóbbi két esetben a ragadványnevet a kiejtési nehézség szülte, hisz mindkettőt másképpen ejtjük, mint ahogy írjuk. Ahogy mondani szokás: leírják, hogy Konstantinápoly, és úgy ejtik, hogy London.

Amikor a nyelvhasználat „beteszi az ajtót”

Kezdjük az alapközhellyel: a gyerekneveléshez, a focihoz és a nyelvműveléshez mindenki ért. Jómagam most természetesen ez utóbbit kívánom árnyalni. A nyelvműveléshez értés elsősorban abban ölt testet, hogy a másik beszédét valaki kritizálja. Ha élesen, már azzal sem értek egyet, de ha még ennek az újságban is hangot, akarom mondani nyomdafestéket ad éppen megtűrhető éllel, akkor már különösképpen

nem örülök. Ha pedig még a bírálónak nincs is igaza, akkor ez már a szuperlatívusz. Az egyik napilapban a tollat ragadó lelkes és heves olvasó azt kifogásolta igen kritikus hangon, hogy egy politikus és egy újságíró is az amortizáció szót 'leértékelődik, lemorzsolódik, elgyengül' értelemben használja, holott épp az ellenkezőjét jelenti: kölcsöntörlesztést, megtérülést. Nos, erre válaszolt joggal a lap szerkesztője akképpen, hogy néha a nyelvhasználók nem szakemberként igen magasról osztják a dörgedelmeiket, mint a fent említett bíráló. A kioktatás, ledorongolás, fensőbbeséges magabiztosság akkor különösen bántó, amikor tévedés az alapja, mint ebben az esetben. Mint oly gyakran, most is az okozta a „gondot”, hogy a szavak legtöbbször többjelentésűek, így az amortizáció is mindkét, a fent említett jelentésben helyes. Sokan úgy érzik, hogy ők aztán mindent tudnak a helyes nyelvhasználatról, nyelvtanból is ötösük volt mindig. Bizony időnként több tolerancia, önmérséklet szükségeltetik a nyelvhelyességi kérdésekben.

Íme, egy másik „eset”, ugyancsak egy napilapban jelent meg az olvasói levél: „Sokszor hallottam már a hétköznapi beszédben, de az iskolai feleletekben (is) ezt a kifejezést: felöltöztetjük a karácsonyfát. Nyelvtanár lévén ilyenkor kisebb-nagyobb hidegrázás vett rajtam erőt, de gyakran hagytam szó nélkül. Az »tette be az ajtót«, amikor ezt idegen nyelven – esetemben németül – láttam-hallottam. Iszonyú! Erre olvasom a lap egyik számában is, amikor egy megkérdezett használta így a kifejezést: »öltöztetjük le a karácsonyfát«! Így sok baj van azzal, hogy mi, magyarok nagyon keveset és rosszul beszélünk idegen nyelveket. Próbáljunk már egy kicsit odafigyelni! Ez még pénzbe sem kerül!”

Természetesen a levélírónak alapvetően igaza van, az *öltöztet* első jelentése, hogy ruhát ad valakire. (Azzal semmi gond, hogy a karácsonyfát képletesen „díszruhával” látjuk el.) Ladányi Mária megfogalmazása szerint főként a gyermeknyelvben az *öltöztet* szó jelentése nagyon általános, magában foglalja az öltöztetést és a vetköztetést egyaránt, és a kettő közötti különbséget csak az igekötő-használat mutatja: *felöltöztet*, illetve a *leöltöztet* levetköztet jelentésben.

Mindettől függetlenül csak nyugalom, türelem még hibázáskor is!

Szophoklész kardja

Azt nem tudnám megmondani, hogy Szophoklésznak volt-e kardja (drámája igen, nem is egy), abban azonban biztos vagyok, hogy a következő mondatban Damoklész kardjára gondolt a mondat leírója: „*Itt lebegett a fejünk fölött a megszorítások Szophoklész-kardja, amikor mégis befutott a hatalmas summa.*” Damoklész kardja valóban lebeg valaki vagy valami feje felett a fenyegető veszély jelképeként. A szólás eredetét megtudhatjuk a *Magyar szólások és közmondások szótárából*. Eszerint II. Dionüszosz, Szürakoza zsarnoka súlyos, meztelen kardot függesztett lószőrszálra kegyeltjének, Damoklésznak a feje fölé, amíg az uránál lakmározott, hogy emlékeztesse arra, hogy jólét, hatalom, pompa közepette is állandóan veszélyben élünk.

A következő mondatban, amely a Ghymes együttesről szól, egy szólás hibás használatával találkozhatunk, igaz, ennek a háttérismerete is a régebbi időkre nyúlik vissza: „*Tavaly ilyenkor félreverték a vészharangot, alig egy év alatt újra lendületbe jöttek, az idén már a jövőre kacsintva ünnepelnek.*” Nos, a vészharang félreverésére a legnagyobb fenyegetettségben sem volt sohasem szükség. A vészharang ugyanis régi várak vagy városok őrtornyában elhelyezett, jól megkülönböztethető kongású harang volt, amelyet ellenséges támadás, tűzvész, árvíz vagy más veszély közeledtekor húztak meg, szabályos ritmusban. Ott viszont, ahol hiányzott a külön e célra rendszeresített jelzőeszköz, más megoldást választottak: a meglévő s egyéb alkalmakkor is használatos harangot veszély esetén a megszokottól eltérő módon kondították meg, félreverték, hogy az érintettek kihallják belőle a figyelmeztetést. Tehát aki valódi vagy képzelt veszedelemre figyelmezteti a nyilvánosságot, az vagy meghúzza a vészharangot, vagy félreveri a harangot.

S végül egy olyan mondat következik, amit az újságíró aligha gondolt végig. Egy megyei program beharangozójából következik egy részlet: „*A programok egészen vasárnapig tartanak, s minden korosztálynak kínálnak látnivalót. A vigalmi negyedben vidámpark, mobil mászófal, lovaglás, íjászbemutató várja az érdeklődőket.*” Nos, az esti vagy éjszakai pillangók, akik bájaikat árulják a kijelölt helyen, azaz a vigalmi negyedben, aligha vágnak mászófalra, a vigalmi negyed pedig a gyerekeknek még túl korai lenne.

Válságkarácsonytól bizniszkarácsonyig

Karácsonykor több időnk van olvasni. Magam is így vagyok ezzel. Szakmai ártalom: az olvasmányélményeket (új) szavakhoz kötöm. Lássunk egy csokorra valót!

Az újságok válságkarácsonyról szólnak. Azaz szolid, olcsó ajándékok karácsonyáról. Így például fillérékért lehet mobilt venni a nagyinak. Laczkfi János pedig a bizniszkarácsonyról elmélkedik az egyik lap hasábján, miközben megosztja velünk dilemmáját. Vajon ki hiteles és elfogadható? Az, aki könnybe lábadt szemű énekesnőt hallgat ilyenkor, és minden árva gyereknek eljuttatja érzelmes cédéjét, az, aki-nek bővli anygalka csüng a fenyőágán? Vagy az, aki ezt kiábrándítóan találja, s egyébként is tudja, hogy mennyit kaszálnak az áruházak, és karácsonyszkeptikusként (ez sem rossz szó!) karácsonykor elutazik? Az ajándékokat pedig az ünnepek utáni leárazáskor vásárolja meg. Esetleg borítékot cserél, ajándékutalványosat. Hm... Nem döntött, mi se tegyük!

Lánczi András bizonyos szempontból már nyelvi gondolatait osztotta meg az olvasókkal. Úgy véli, érdemes megfigyelni a nyelv közönségessé válásának folyamatát a demokráciában. Ahogy Magyarországon kialakult a demokrácia, hétköznapi nyelvünk egyre közönségesebbé vált. Egy másik gondolata nem nyelvi, de nagyon tanulságos: nem az a cél, hogy a saját egónkat növeljük, hogy magunk akarjunk nagyobbá válni, hanem inkább valami nagyobb részesévé tenni magunkat. Messzemenőig egyetérthetünk.

Vissza a szavakhoz! A homo digitális karácsonyra valószínűleg robosapienst kapott, azaz interaktív, hightech (csúcsmínőségű) robotot, amely több mint tízezer mozgásfolyamatra képes. A robosapiens kifinomult keveréke a technológiának és a személyiségnek.

Garaczi László: *Prédales* című drámáját a következő három szóért is érdemes volt elolvasni. Ezek a kifejezések: gerillagardens, azaz gerillakertész, más szóval biodiverzáns, harmadszóval ökopunk. Olyan személy, aki egy erőszakmentes civil kezdeményezés részese, amelynek során a közterület-felügyelet vagy a városvezetés hivatalos engedélye nélkül virágokat, fákat helyez ki vagy ültet el különböző nyilvános helyeken.

A legújabb változata, hogy kátyúkba ültetik a virágot. Az egyik gerillakertész autójában mindig van néhány tő friss virág. S ha kátyút talál, ülteti.

Nyelvészanekdoták

Nyelvészkörökben gyakran hallani anekdotákat, történeteket régi nagy nyelvészekről. Az egyik legismertebb talán az, amelyik Bugát Pálról, a nagy nyelvújítóról szól, hiszen olvasható volt a *Magyar Nyelv* folyóiratban.

A nyelvújítás korában volt viszonylag gyakori az úgynevezett szóösszerántás mint szóalkotási mód, ami azt jelenti, hogy két szónak csonkítva csak egy-egy része kapcsolódik össze. Például a cső és orr szóból a csőr, a levegő és ég szóból a lég jött létre. Egyébként a 19. század első felében minden héten nyelvészkedő ülés volt a Magyar Tudós Társaságban. Bugát Pál mint aktív tag itt hangoztatta azt az elvét, hogy egységes dolgot egységes szóval, ne összetétellel fejezzünk ki. Így például a dióhéj tulajdonképpen a diónak az inge, így az egység kedvéért mondhatnánk azt, hogy ding. Báró Eötvös József is jelen volt ezen az ülésen, s amint ezt a furcsaságot meghallotta, kérdéssel fordult Bugáthoz: – Ha ezt a módszert elfogadjuk, tehát a dióing legyen ding, akkor mi lesz a fiúingből?

Ha már szóba került a *Magyar Nyelv* folyóirat, említsük meg azt, hogy egykoron Pais Dezső volt a főszerkesztője. Az egyik alkalommal, ha igaz, a szerkesztőbizottságnak büszkén mutatta a legfrissebb számát a folyóiratnak, mondván, íme, uraim, ez egy helyesírásilag és minden szempontból hibátlan szám. Nincs benne egyetlen hiba sem. A csattanó előtt el kell mondani, hogy Pais Dezső vezetékneve hagyományos írásmódú, tehát úgy írjuk, hogy Pais. Az ominózus bejelentés után az egyik szerkesztőbizottsági tag hamiskás mosollyal mutatott a címlapra, s bizony a főszerkesztő neve hibásan volt írva: nem Pais, hanem Pasi Dezsőnek.

A harmadik anekdota Lőrincze Lajoshoz fűződik, aki már életében annyira népszerű volt, hogy szólás is alakult a nevével: „Csókoltassa Lőrincze.” Ez akkor hangzott el, amikor valaki hibásan, vagy még pontosabban: nem a helyzethez illő kommunikációs fordulattal, kifejezéssel élt.

Egyébként tanulságos kérdés, hogy vajon ismerik-e a nevét, emlékeznek-e rá a mai fiatalok? Nos, be kell látni, és tudomásul kell venni, hogy egyre kevésbé. Ezt az is igazolja, hogy egy dolgozatban a főiskolai hallgatók még ekképp is leírták a nevét: *Lőrinc-e Lajos*. Nem volt kérdőjel a végén. Sőt volt, aki „csúsztatott”, és *Lőrincz L. Lászlónak* aposztrófálta... Egyik kollégám mesélte, hogy a „mester” egy alkalommal a Húsipari Vállalatnál tartott előadást Nyíregyházán. Ez volt az ismeretterjesztés (h)őskora! Jól emlékszem, igazi diszpécserirodává alakult át a Magyar Nyelvészeti Tanszék, hiszen több mint száz előadást tartottak a kollégák, s bizony nagyon kellett figyelni, hogy mindenki oda és akkor menjen, ahová és amikorra hívták. Visszatérve az anekdotához, tehát Lőrincze Lajos a Húsipari Vállalatnál tartott előadást. Néhány diák azonban elkésett, és lihegve kérdezte a portástól: – Itt van már Lőrincze Lajos? Mire a kapuőr így kérdezett vissza: – A csontozóban vagy a füstölőben dolgozik?

Murádin László „Kedves hallgatóim!”

Ha Lőrincze Lajos születési évének már a 100. évfordulójára emlékezünk, akkor is felrémlik bennem az *Édes anyanyelvünk* című rádiós előadássorozatának soha nem utánozható mély csengésű, meleg hangja: „Kedves hallgatóim!” Én ugyan nemcsak „hallgatója” voltam, hanem elveinek szorgos követője is. Tőle tanultam, hogy a nyelvművelésnek, a „nyelvörködésnek” ma már nem „egyetlen célja az idegen hatások, főleg az idegen szavak elleni küzdelem”, de rossz „az a szemlélet is, amely a nyelvi jelenségeket csak a jó és a rossz kategóriájába tudja beosztani”. A mai nyelvművelés – írja – „a nyelvi valóság feltárására, a nyelv életének megismertetésére, a nyelvi változások törvényeinek kifürkészésére, megértésére törekszik”. E felfogás szerint „A nyelvi jelenségeket nem önmagukban, hanem felhasználásukban, funkciójukban szemléljük: a régi helyes–helytelen osztályozás helyett szükség szerint azt kérdezzük, mikor, milyen körülmények között, minek a kifejezésére, milyen stílusárnyalatban jó vagy nem jó egyik vagy másik szavunk, kifejezésünk” (lásd Lőrincze Lajos: *Nyelvőrségen*. Bp., 1968. 6. l.).

Régtől fogva az erdélyi napilapokban megjelenő nyelvművelő cikkeimben, a válogatott cikkekből összeálló köteteimben (pl. *Babér és borostyán*, 2012; *Hókuszpókusz*, 2014) az ő elveit követtem. E cikkek, kötetek elvi, elméleti társszerzője akár Lőrincze Lajos is lehetne.

Személyes ismeretségünk 1956-ban kezdődött. Amikor is a Magyar Tudományos Akadémia és a Román Akadémia között kötött szerződés következtében lehetővé vált, hogy a *Magyar Nyelvatlasz* kutatópontjait erdélyi magyar lakosságú falvakkal gyarapítsák. Az erdélyi települések gyűjtői Benkő Loránd és Lőrincze Lajos voltak. Kísérőjük 1956 és 1958 között a Román Akadémia részéről a *Romániai Magyar Nyelvjárások Atlasza* munkálatainak egyik főmunkatársa, Nagy Jenő volt. Első erdélyi kutatópontként Torockószentgyörgyöt jelölték ki.

Én, mint a Bolyai Tudományegyetem Nyelvészeti Tanszékének akkori tanársegéde, megismerkedve az anyaországi gyűjtőkkel, köztük Lőrincze Lajossal, tapasztalatszerzés céljából magam is elkísértem őket Torockószentgyörgyre. A faluban adatközlőket nem kellett „keresgél-
ni”, a fél falu népe a házak előtti padon várta, hogy valamelyik anyaországi kutató éppen őket kérdezze. Lőrincze kapcsolata a falu népével csaknem lenyűgöző, megható volt. A fonetikai lejegyzés technikáján túl megint tanultam: így kell adatközlőkre szert tenni; igaz persze, kisebbségi körülmények között egy anyaországi kutatónak külön varázsa volt. Ezt a csodálatos fogadtatást az 1958. évi kászoni gyűjtés során Lőrincze – *Kászon felé* címen – maga is megírta (Benkő Eml. 415–9). Miként írja: „... a szomszédos államok esetében” a munka „megkezdését, végzését államközi megegyezés, kulturális egyezmény” tette lehetővé (i. m. 415). Zágonban 1958. nyarán – írja a szerző – „Sepsiszentgyörgyről vitt ki egy autó Zágonba”. Hogy milyen volt a fogadtatás, erről Lőrincze így vall: „A tanácsház előtt hatalmas tömeg volt, lányok, asszonyok magyaros öltözetben, férfiak sötét ruhában. S a tanácsház homlokán a magyar zászlót csapkodta a szél. Az ünnepi fogadtatás – nekünk szólt. Mint később kiderült: jövetelünk hírére valakik valahonnan előkerítettek egy eldugott magyar zászlót, kitűzték, s tulajdonképpen a tanács tudta nélkül megszervezték fogadtatásunkat.” A továbbiakban is így emlékezik: „Szálláshelyünkön is folytatódott az ünnep. Tele volt minden – ágyak, asztal, székek – virággal, de a virághordás még másnap sem szűnt meg. Be-benézett valaki, s egy-két szóval vagy szótlanul letett szobánkban néhány szál virágot.” A továbbiakban Lőrincze megjegyzi: „Ma sem tudom igazán, volt-e a zágoni eseményeknek szerepe abban, hogy a következő évben utoljára végezhattünk anyaggyűjtést Romániában a Magyar Nyelvatlasz számára.”

Az azonban bizonyos, hogy a gyűjtők és a lakosság között ez a szívélyes ünnepi együttműködés a következő évben, 1959-ben is folytatódott, bár már voltak jelek ennek szigorítására. Ugyanis 1958-ban elkezdődött az 1956-os magyarországi forradalom erdélyi szimpatizánsainak letartóztatása, mellyel együtt járt az ideológiai beszűkülés.

Áldozata volt a Román Akadémia Nyelvtudományi Intézetének főmunkatársa, Nagy Jenő is, akinek iskolai nyelvtana helyesírási szótárában, felülről lefelé olvasva, négy ilyen típusú „összefüggést” fedezett fel az államvédelmi szervezet: „*Gorkij, gorilla*”. Ezért a figyelmetlenségért – ítélet nélkül – több mint egy éves börtön, vizsgálati fogság járt. Ennek az elképesztő esetnek a következtében én lettem – 1988 őszétől már mint akadémiai főmunkatárs – a két magyarországi gyűjtő nyelvjárási útjain – Benkő Loránd és Lőrincze Lajos hivatalos kísérője. Talán életem legszebb szakasza volt a két hónapot itt töltő anyaországi gyűjtők társaságában a nyelvjárási felmérés módjának elsajátítása, megfigyelése.

Két hónapon át, kényelmesen, csupán 9 kutatóponton – két-három napos megszakításokkal – végzett gyűjtés nem volt túlságosan megerőltető. Kutatópont volt a szilágysági Désháza és Szilágybagos, a Felső-Szamos menti Magyarnemegye, a mezősegi Vajdakamarás, a Nagy-Küküllő menti Kiskapus, Hétfalu egyik települése, Csernátfalva, a Nyárád mentén Nyárádremete, a Szeben melletti nyelvsziget: Oltszakadát.

A következő évre tervezett gyűjtőútra sohasem került sor, noha Benkő Loránd és Lőrincze Lajos helyett a gyűjtés munkáját a tervek szerint Kálmán Béla és Kázmér Miklós vette volna át. Ennek okát talán sohasem fogjuk megtudni. Közrejátszhatott a már említett, a gyűjtés rendjén a hatóságoktól rossz néven vett „ünnepély”, de talán az is, hogy közben megindultak a Romániai Magyar Nyelvjárások Atlaszának munkálatai, s akkor – vélték – mi szükség van a Magyar Nyelvatlasz erdélyi kutatópontjainak gyarapítására?

Az 1959-es gyűjtőútnak, a már említett falvakban végzett nyelvjárási gyűjtésnek is megvolt – a szervezés rendjén – a maga gyakorlati, olykor humoros története. Hármunk közül ennek történetét senki sem írta meg. Élőszóiban azonban máig fennmaradt. Legalábbis azokban a beszélgetésekben, amelyet a kétévenként kapott útlevel lehetősége következtében a Lőrincze Lajossal való találkozásaimkor felidézünk. Ez volt a mindenkori „Emlékszel” műsor. – „Emlékszel” – kérdezte –, hogy Désházán Loránddal együtt, mi hárman, egy tából ettünk „cseresznyét”?

A cseréptáiban, persze, nem cseresznye volt, hanem tíz tojásból készült rántotta, beleszúrva három villa, hogy egyenek a vendégek. Fel sem merült, hogy a rántottát (a szilágysági étkezési szokások ellenében) három tányérban „illett” volna felszolgálni. – „Emlékszel”, hogy Kiskapuson a világ legrosszabb kávéját ittuk? Ihattuk volna a Küküllő mente legjobb borát is, amelyet az ebédhez kétliteres kancsóban tettek az asztal közepére. Egyikünk sem ivott, s minden délben a „drága ital” otthagytuk az asztalon. Nem csoda, hogy a sofőr, aki visszavitt Marosvásárhelyre, méltatlankodott. Hogy tehattünk ilyet? „Emlékszel?” – kérdezte Lőrincze –, miután Csikrákoson befejeztük a gyűjtést, három napra vendégként elszállásoltak Tusnádfürdőn a pártszállóban, veled kettesben felmentünk a Sólyomkő nevű sziklacsúcsra, míg Loránd a szállóban nagydoktorijának bevezetőjét fogalmazta? Ám – mondom – sikerült vele elérnünk, hogy a szombati nap estéjén mindannyian elmenjünk a turisták báljára. Neked pedig sikerült rávenned a minket étkezéskor kiszolgáló „szépecske” székely leányt, hogy velünk tartson. Igen, Lorándot pedig sikerült összehoznunk egy magyarul nem tudó, kissé molett, de tetszetős bukaresti nővel, akivel végigtáncolta az estét. – „Emlékszel” – mondta – a Hétfaluban tartott gyűjtés előtt a brassói „Aro” nevű négycsillagos hotelben szálltunk meg, délután hármásban felmentünk szerpentes úton (akkor még nem volt drótkötélpálya) a Cenkre, a Brassót közvetlenül övező hegycsúcsra. Hogyne, mondom, Loránd erősködött, hogy veled megbirkózik. Engem kértetek fel bírónak. Azóta is hibáztatom magam: nem kellett volna jóváhagynom a „mérkőzést”, hiszen te pehelysúlyú, Benkő Loránd legalábbis félnehéz súlyú „versenyző” volt. Ez is lett az eredmény. Három perc után Loránd bevágott a bozótba. Igen, de félórába tellett, míg kivettétek ruhámból a bogáncs tüskéit...

Szép idők voltak. Ma már a történeteket nincs kivel megosztanom.

A MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG
90. SZÁM   KIADVÁNYAI   90. SZÁM

A
MAGYAR NYELVATLASZ
ANYAGGYŰJTÉSÉNEK
MÓDSZERE

ÍRTA
LŐRINCZE LAJOS

1955

Pálfy G. István

A magyar nép nyelvésze

Épp a napokban gyermekkoruk világáról beszélgettem egy somogyi kisfalu paraszti életben megfáradt embereivel, s amikor nem jutott az eszükbe valaminek a régi megnevezése, egyikük közbevetette: – Lőrinczét kellene megkérdezni, ő biztosan tudná. – Aztán bevillant neki: – Él még egyáltalán? – Sajnos nem – válaszoltam. – Az idén lenne száz éves, de ezt nem várta ki.

Azóta tűnődöm ezen a jeleneten: van-e, volt-e rajta kívül valaki, akit ilyen környezetben és ilyen bizalommal segítségül hívnának, s úgy gondolnának rá, mint akinek nyilván élnie kell, hiszen – ezek szerint – hosszú időn át a mindennapi életük része volt. És ez az ember nyelvész! Nem csodadoktor, nem életmódmágus, hanem a magyar nyelv mindennapi történéseinek figyelője, a folyamatok értő gondozója és számon tartója, aki aztán ebből valóban önálló műfajt teremt. Olyat, amely kiállja a tudományosság próbáját, és mégis népszerű, holott látszólag kevésbé vonzó az anyaga, mint az irodalom- vagy a zenetörténeté. Ennek a műfajnak az alaptartalma az anyanyelv, de legalább ilyen fontos része maga Lőrincze Lajos. Ebbe beletartoznak célirányos kutatásai, a nyelv hétköznapi működéséről kialakított egyéni gondolatai, az ő szerényen visszafogott, mégis erőteljesen jellegzetes hangja, dunántúli tájszólása, a mindenkit megszólító kedvesség és kedély. Anyanyelvünk közismerten *édessé* attól kezdve vált, amikortól Kodály Zoltán javaslatára az ő rádióműsora ezt a költői fogalmazást bevitte a köznyelvi használatba. Ez a műfajja nemesedett nyelvészeti megjelenés nem létezhetett volna Lőrincze Lajos műfajteremtő hatása nélkül.

Ezért ha valaki most ellenvetné, hogy rajta kívül is sokan lettek ismertek és sikeresek az anyanyelv gondozásában, valamelyest igaza lenne, de a teljes igazság kedvéért hozzá kellene tennie, hogy mindenki később kezdte. És bevallva vagy sem, mindenki az ő nyomában. Ez a tudósi szolgálatuk a rádióban és aztán a televízióban sokfelé terebélyesedett, de az indíttatás nagyon is Lőrincze-gyökerű.

A Magyar Rádiózásért-díj

Forrás: PIM a Magyar Nyelv Múzeuma,
Széphalom

Minél távolabb kerülünk attól az időtől, amikor a hetvenedik születésnap ünnepléseiből kiszakítva őt televíziós portréfilmet készítettünk róla, annál szorongatóbb számomra a kérdés, hogy amit akkor megtudtunk és fontosnak tartottunk, vajon érthető-e ma. Érthető-e az a szinte mesei elemekkel átszőtt tragikus szegénység, ami meghatározta a gyermekkorát, s amely a lelkisége által mégsem hasonlítható a mai nyomorfajtákhoz? Érthető-e, ami végbement benne? Például az, hogy Lőrincze Lajosnak előbb önmagával kellett csodát tennie azzal, hogy megalkotta önmagát, hiszen a másik csoda csak ezután következhetett. És ezt nem kizárólag az egyéni üdvözülésért tette, hanem a második csodáért. Azért, hogy szerény szolgálója lehessen az egyetemes magyar közösségnek. Honnan érezte meg ezt egy nagyon alul lévő szentgáli kisfiú?

Milyen jó lenne, ha megmaradhatna ennek az életútnak a jelképszerűsége! Beszélgetésem a somogyi kisaluban azt hiteti el velem, hogy itt-ott akadnak még, akik sejtenek erről valamit. De ők már kifelé menőben vannak. Viszik a pakkot, amiben benne van az ilyen szolgálatos utaknak a megbecsülése. Nem mondtam el nekik, pedig ők talán még készek lettek volna befogadni, hogy annyira megfoltosított gyermekkorra, mint Lőrincze Lajosé, akkoriban is keveseknek volt. Most sem részletezem. Nem is ezt mondom én jelképi jelentőségűnek, hanem a kiemelkedést, a megmentő nagymamák, tanítók, lelkészek nagyszerűségét. *Emberek a nemzet alatt* – Németh László azokat nevezte meg így, akik Illyés, Tamási Áron, Veres Péter műveiben jelentek meg felfedező erővel, a Puszták népében, a Jégtörő Mátyásban, Az Alföld parasztságában. Helyzete révén a gyermek Lőrincze Lajos tökéletesen beleillett volna a nemzet alatti mértékbe. A kiemelkedése, ilyen szempontból, a huszadik század népi felemelkedéseinek sorába tartozik. Abban pedig talán kivétel is, hogy Pápa után a magyar tudományosság legkiválóbb helyeit és személyiségeit kapta fejlődési lehetőségül: az Eötvös Kollégiumot, 1941-től a Magyarságtudományi Intézetet, 1946-tól a Kelet-európai Tudományos Intézetet, s még 1949-ben is az a szerencse érte, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének munkatársa lehetett.

A második világháború alatt az akkori magyar tudományosság legtisztességesebb és legtudományosabb helyein fordult meg, s ez a háború utáni fordulatokban is sikerült neki. Mindezt leginkább az aktuális életkora magyarázhatja. Ő még el tudta érni ezeknek az intézeteknek és műhelyeknek a jobb világát, a később születetteknek már csak az Eötvös Kollégium vagy az Akadémia egy-két dughelye maradhatott. Úgy, ahogy. Bár voltak néhányan az amerikai magyarok között, akik ottani útján Kádár küldöttének tartották a hetvenes-nyolcvanas években, azt egyáltalán nem vették számba, hogy 1949 után végig a Nyelvtudományi Intézetben maradt, s előmenetelei mind az ottani munkájához kötődtek. Az igaz, hogy rádiós szereplése az *Édes anyanyelvünkkel* a legnehezebb időkben, 1952-ben kezdődött, s mint már utaltam rá, Kodály kezdeményezésére, nem élhetett volna évtizedeken át a műsor, ha azt bármiféle politikai szándék hatotta volna át. Épp, hogy a rádió volt a maga semlegesítésének a legbiztonságosabb terepe. Tudta, mit tesz. Apró részecskékből, előre szinte észrevehetetlenül nagy egészet alkotni. A tudományos karrierből sok mindent feladott ezért. De megnyerte hallgatói döntő többségének a szeretetét.

Lőrincze Lajos a magyar közösség számára igazán a rádió által létezett. Ha valaki személyesen vagy a képernyőn találkozott vele, ösztönösen is azt kereste, hogy annak a hangszóróból ismert kedves, ízes és emberi hangnak vajon mennyire felel meg a valóságos, a testi-lelki ember. És ő hibátlanul megfelelt. Azonos volt vele. A valóságos, a kézfogás közeli Lőrincze Lajos éppen olyan volt, mint amilyenek a rádióban hallatszott, és éppen olyan, amilyenek a televízióban látszott. Nem mindenkiről mondható ez el, aki életének meghatározó részét a nyilvánosság valamilyen fórumán éli. Minden szereplőben van bizonyos felfokozottság, hiszen nem mindegy, hogy mennyire érzi fontosnak a saját szereplését. De ez nagyon rossz utakra vezethet, egészen az önhittségig. Felelősségtudó emberekben ott van a legyőzhetetlen izgalom, mert személyesen is nagy a tét. És a felelősségérzés arányában a jobbakban munkálni kezd valamelyes önkorlátozás, hiszen nem csak ők vannak jelen, hanem az a tárgy is, amelyről beszélnek, s annak is megvannak a törvényei. Ebben a sokrétűségben leginkább azokat szeretjük, akik önmagukat adják, és megérezzük róluk, hogy nekünk

éppen erre, éppen őrájuk van szükségünk. Azt különösen megérik az érintettek, ha valaki a saját népének beszél, s ehhez nem kell álságos szerepformákat keresnie.

Lőrincze Lajos ilyen volt.

Nekem erről viszonylag koránról gyűltek a tapasztalataim, s ahogy kulturális rovatvezetőként a Magyar Ifjúsághoz kerültem, Lőrincze Lajos volt az egyike azoknak, akik megszólíthatóságukkal részt vettek ennek a lapnak a nemzeti áthangolásában. *Nem reménytelen* címmel beszélgettem vele, mint az Anyanyelvi Konferencia védnökségének elnökével. Akkor az ilyesmi tettértékű volt (Magyar Ifjúság, 1985. 30. sz. 25-26. l.). Aztán a hetvenedik születésnap kapcsán ott jelent meg másik írásom, *A szó hitele* (1985. 47. sz. 26-27. l.), sok képpel a szentgáli rokonság körében. Ez már a film készítésének egyik állomása volt.

Egy portréfilm forgatása a maga soha nem ideális körülményeivel elég jól kihozza, hogy melyik szereplője milyen ember. *A Hű nevelőim, dunántúli dombok* című film főszereplője minden pillanatban ugyanannak mutatkozott, amilyennek más fellépéseiben bárki megismerhette. Nem sokkal előbb készült róla másik televíziós alkotás is. A rádiós Liptay Katalin kiváló kérdésekkel faggatta Lőrincze Lajost íróasztali meghittségben (*Látogatóban Lőrincze Lajosnál*). A mi filmünk rendezője és lelke, Orbán Ágnes, azonban azt gondolta, hogy el kell vinnünk őt élete kulcshelyszínére, Szentgálra. Ott majd magától kibomlik minden. Sikerei, a küzdelmei hiába kötődnek máshová, a gyökerek majd olyat mutatnak, amit érdemes lesz „lefilmezni”. Így is volt. Orbán Ági ráadásul minden apróságot kikutatott, ami izgalmassá tehetett egy életindulás bemutatását, izgalmasabbá, mint amilyennek a főszereplő képzelte. Ahhoz képest pedig különösen izgalmassá, amilyen nyugalmasan élte az egészét az élet megélője.

Lőrincze Lajosból nem volt könnyű váratlan fordulatokkal látványos érzelmeket előcsalogatni. Tanúja voltam én többször is találkozásoknak, ahol kebelbéli tudóstársakkal vigadoztak, s míg a többiek vidáman koccintgattak, ő épp olyan vidámsággal és szorgalommal kortyolgatta a pohár tejét. Nem lehetett kizökkenteni a szokásaiból. Az életére is úgy gondolt mindig, ahogy azt akkurátusan végigelemezte

magának. Háttérbe tolta mindazt, amit a kisgyermek megaláztatásként élt meg, de ezzel kissé árnyékba borította a szeretet élményeit is. Ebből végül egy olyan felfogás született, amely szerint komoly ember legutoljára beszél önmagáról. Minden egyéb előrébbvaló. És tette ezt mindenki iránti nyitottsággal, mindenkinek a bajait végighallgatva, barátságosan és biztatóan mosolyogva. Szentgálon is mindenkiről tudott mindent, Budapestről is benn volt a falu életében. Orbán Ágnes, a rendező jóvoltából mégis volt egy régi-új pillanat. Ági rajongója ennek az életútnak, tehát minden érdekelte, az is, ami más esetekben talán nem is olyan fontos. Felkutatta, hogy van Szentgálon egy Erzsi néni, aki az elemi iskolában az első gyengéd érzelmek társa volt. Évtizedek óta nem találkoztak, s most a film egy köszöntő ünneplés során újra összehozta őket. Meghatónak éreztük, olyan „lőrinczésnek”.

Láttam én az Alföldön, Tiszán innen és Tiszán túl, a Bükk alján és másutt a két világháború közti idő falusi szegénységének sokféle emberi és tárgyi jelenvalóságát, de ez a szentgáli külön szíven ütött a mélységével. Akinek van szeme a nézésre, füle a hallásra, sok mindent „kiláthat” ebből a filmből. A szentgáli dombok között Lőrincze Lajos valódi valóságként idézte fel Illyés verssorait: *„Hű nevelőim, dunántúli dombok, / ti úgy karoltok, hogy nem korlátoltok / nem fogtok rabul, amikor öleltek, / ti úgy öveztek, hogy édig emeltek!”* De én még hozzáteszem Illyésnek a kötetben soron következő versét, mert ez már nem köszönet, hanem hitvallásként igaz erre a magatartásra: *„Dolgozz, munkálj. A szép, a jó, a hasznos, / mihelyt elkészül, az élethez áll. / Minden jó mű egy-egy szabadságharcos. / Légy hű magadhoz, olyanokat alkoss, / ne fogja a halál.”*

Lőrincze ezt érte el a maga változatában. Mint látjuk, teljességgel nem fogta a halál. Pedig oly korban élünk, amikor óriások hullanak az átmeneti semmibe. Erre csak példának mondom: Illyés a magyar nép tudósának nevezte Győrffy Istvánt, a magyar néprajz atyját. Nem tudom, mikor hallottam róla utoljára. Mégis bennem van a kérdés: vajon nem épp Lőrincze Lajosról mondható el leginkább, hogy mindenféle tudományos transzformáción át, mindennapi életünkben ő lett a magyar nép nyelvésze?

Azt hiszem, igen. Csak épp nem nekem kellene ezt felismerni.

Péntek János Hangja az idő távolából

Hangjára emlékszem a rádióból, mint szinte mindenki az én nemzedékemből, szövegeit ismerem, a legfontosabbakat utólag újra elolvastam, közvetlen találkozásom viszont alig volt vele. Két alkalommal mégis: 1965 nyarán a debreceni Nyári Egyetemen – amikor először mehettem el „külföldre” – hallgattuk az előadását, aztán ketten Kolozsvárról a strandra mentünk Vele. Mivel mindenkivel közvetlen volt, nekünk sem kellett föltétlenül úgy éreznünk, még ha úgy is volt, hogy a neves Lőrincze tanár úr bennünket, kezdő nyelvészeket erdélyiként kitüntet a közvetlenségével, érdeklődésével. Aztán később 1977 októberében találkoztunk, amikor kéthetes látogatáson volt Kolozsváron, a magyar nyelvi tanszéken is, és a *Visszhang* diákrádió gálaműsorán is részt vett. Annak a dolgozatának, amelyben ennek a találkozásnak a szakmai élményeit és tanulságait foglalta össze, jellemzően az *Egy magyar nyelv van!* címet adta. Amikor 1990 után az általa vezetett Anyanyelvi Konferencia keletre is kinyithatta kapuját,

és mi is jelentkeztünk Esztergomba, ő már súlyos beteg volt, nem lehetett közöttünk.

Később, a 90-es évek közepén, második felében, amikor a korábbi korszak nyelvművelésének szigorú, néha indulatos kritikáját olvastam vagy éppen hallgattam, zavarban voltam: Lőrincze Lajos kétségtelenül vezető nyelvművelő volt évtizedeken át, Ő volt „a nyelvművelő”, de a nyelvművelés kritikája rá alig illett, rá aligha volt vonatkozatható. Az semmiképpen nem, hogy korábbi nyelvhelyességi babonákat vitt volna tovább, hogy durván megbélyegezte volna bárkinek a nyelvhasználatát, hogy oktalanul kárhoztatta volna az idegen szavakat. Őt ilyesmivel nem lehet vádolni. Róla inkább mindennek az ellenkezőjét lehet elmondani. Nem nyugodt békeidőben, hanem már 1951-ben, pályája elején, az osztályharcos időszakban fogalmazza meg, és ajánlja követendőként ezeket az elveket: „A nyelvművelés célja nem az önmagáért való nyelvtisztaság...”; „El kell ismernünk a nyelv fejlődését nemcsak a múltra, hanem a jelenre nézve is ...” (a nyelv fejlődése a korabeli nyelvhasználatban a nyelvi változást jelentette); „El kell távolítanunk ... a hamis tilalomfákat, ... áltörvényeket...”; „Nyelvművelésünk legfontosabb része nem a tiltó szabályok megtanítása, hanem a nyelvben rejlő lehetőségek ... kiaknázása ...”; „Nem a szavak irtogatása vagy nem irtogatása a legfőbb kérdés.” (55-6)¹

Valamikor, évtizedekkel ezelőtt, ezzel a kétkedő címmel írtam recenziót egy erdélyi nyelvművelő könyvről: *Lehet-e művelni a nyelvet?* Évszázadokkal korábban híres erdélyi elődeink (sőt még később Brassai is) hasonló kétkedéssel, sőt néha ellenkezéssel írtak a nyelvújításról. A kétkedések fő oka mindig az volt, az én esetemben is, hogy a nyelvművelés tulajdonképpeni tárgya nem is a nyelv, hanem a beszélő ember, a nyelvet használó közösség. Miatta és érte kell foglalkozni a nyelvvel. A nyelv maga is csak eszköz, még ha szent eszköz, akkor is. Hasonló meggondolás vezette Lőrincze Lajost, amikor

---

¹ A Lőrincze-idézetek lapszámai az *Anyanyelv és nemzet. Lőrincze-breviárium* című kötetre vonatkoznak (szerk. Graf Rezső, kiadta a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, 1999).

emberközpontúként jellemezte saját nyelvűvelő munkásságát. Ez nem szlogen volt számára, és semmiképpen nem utólag kitalált szlogen, hiszen azt bizonyára legszigorúbb bírálói sem vonhatják kétségbe, hogy nagyon emberi volt: közvetlen, személyes, megértő és érthető.

Valószínűleg nem csupán az idő, az emlékezés tudatosítja bennem azt, hogy ritkán tapasztalható, kivételes összhang volt Lőrincze Lajos személyiségében. Összhang volt emberi hangja és írásainak hangneme, stílusa között. Ha az ember a szövegeit olvassa, mintha hangját is hallaná: a stílus és a hangnem maga az ember, tükröződik benne a vele született alkat és a neveltetés. A paraszti neveltetés a maga próbáival, gondjaival és az iskolázottság, a tanulás alázata, szívósan lentről fölfelé, nyelvileg és tudásban is megtenni az utat Szentgáltól az Eötvös Kollégiumig. És miután megjelent a nyilvánosság előtt, már sem a hang, sem a hangnem, sem a stílus nem változott az évtizedek során, megmaradt ugyanolyannak: természetesnek, közvetlennek, emberinek. Így a rövid ötpercesek a rádióban az adások rendszerességével ritmikus folyamatossággá álltak össze. Ahogy én érzékelem, az alapvető kérdésekben nem változott az elvi álláspontja az évtizedek folyamán. A magyarországi nyelvhasználatra figyelt elsősorban, a hallgatók visszajelzéseit is innen kapta, de amikor lehetővé vált a kitekintés, a nyugati magyar diaszpóra nyelvi helyzetéről is írt, Erdéllyel pedig mindig megvolt a kapcsolata (elsősorban Szabó T. Attilával). Tisztában volt vele, hogy ezekben a környezetekben egészen más az anyanyelvét használó ember, közösség helyzete, mások a gondok. És hogy itt kockázatosabb a felületes ítélkezés, az anyaországínál is fontosabb viszont a megértő bátorítás.

Személyiségének belső összhangja teljesen más volt, mint a külső világ. Lőrincze tanár úr nyugalma, türelme, rendszeressége merőben más volt, mint az ő életében is változó, de többé-kevésbé mindig durva, agresszív, paranoiás, kiszámíthatatlan történelmi, társadalmi valóság. Nem tudhatom, hogy voltak-e konfliktusai, vagy éppen az jelentette számára a védettséget, hogy fontos dolgokat mondhatott el, anélkül, hogy a szakmában vagy a nyilvánosságban bárki agresszívnek,

provokatívnak érezhette volna. Utólag megítélve már önmagában az is rendkívüli volt, hogy egy nemzetietlen korban a magyar nyelvről beszélt, az anyanyelv szeretetéről, a nyelvi tudatosságról és közvetve a nyelvi hűségről. Békés és békülékeny volt, nem harcolt, hanem végezte a dolgát, mondta, amit mondania kellett. Szelíd természetét az a két jelző jellemzi leginkább, amelyet leggyakrabban használt: az anyanyelvvél összeforrt *édes* és a hallgatókat megszólító *kedves*.

Érezhetően belső feszültségekkel élte meg annak az ideológiai parancsnak a „teljesítését”, amely a nyelv esetében is megkívánta a folyamatos, sőt gyors fejlődést, és ezt elsősorban az egységesítésben kívánta megvalósítani. Kissé orwelli hangulata volt ennek az eszmének: a központi normának, az egyetlen normatív változatnak, annak, hogy a nyelvjárások ilyen értelemben akadályai a fejlődésnek, és siettetni kell az eltűnésüket. A szépirodalomban is zavaróvá váltak a fölösleges díszletnek tekintett regionális nyelvi elemek. Lőrincze tanár úrnak minden nyelvi élménye, tudása ezzel ellentétes volt, és ebben Kodály tekintélyére hivatkozhatott, támaszkodhatott. A teljesen uniformizált nyelv víziójával szemben így vigasztalja magát a kolozsvári látogatásáról beszámoló dolgozatában: „*És ha egyszer valóban bekövetkezik a teljes egyformaság? Azt hiszem, azonnal megindul bizonyos fokú elkülönülés is ...*” (66). Igen, mert a „teljes egyformaság” ellenkezik a nyelv természetével. A kompromisszum végül az volt a nyelvművelés gyakorlatában, hogy – mint a nyelvújítás korában – mérlegelték, maga Lőrincze is mérlegelte a nyelvjárási jelenségeket: melyek, milyen mértékben szalonképesek „a norma” szempontjából.

Ez a mérlegelés éppen a legjellemzőbb nyelvjárási jelenség, a kétféle e hang megítélésében bukott meg, abban, hogy szalonképes-e a zárt *ë*. Volt, aki szélsőséges álláspontnak tekintette az *ë* köznyelvisége melletti érvelést. Lőrincze tanár urat közvetlenül, személyesen is érintette ez a vita, hiszen az *ë* saját beszédének is jellemző színe volt, ő is olyan környezetben született – a magyar anyanyelvűek többségéhez hasonlóan –, ahol a nyelv csak ezzel a hanggal volt igazán érthető.

Most mégis arról kellett volna határozott véleményt mondani, melyik a helyes, melyik a helytelen, melyik felel meg a köznyelvi normának, mi a norma ebben a tekintetben. A norma azonban itt megbicsaklott: ha az *ë* köznyelvi, megfelel a normának, akkor az *ezt* nem használók helytelenül beszélnek, és fordítva: az *ë* használata helytelen. Ezt így senki nem merete kimondani, és miközben attól félték, hogy megbélyegzik az egy *e*-vel beszélőket, ennek az ellenkezője történt. Az *ë*-t az írott köznyelvi kötelező, megtanítandó elemeként reménytelen volt elfogadtatni, csak a beszélt köznyelv ideig-óráig megtűrt elemeként maradhatott meg. Nemhogy kötelezőként nem sikerült elfogadtatni, de még annak sem sikerült gátat vetni, hogy ne nézzék le, ne tekintsék provinciálisnak. A nyilvánosság mintaadó nyelvhasználatából, a hivatásos beszélők (bemondók, színészek) nyelvéből szinte teljesen kiszorult. Kiszorították.

Noha, mint maga írja, a nyelvszokásra való hivatkozásnak a rómaiakig visszanyúló múltja van, nem váltott ki nagy elismerést azzal, hogy a nyelvi helyesség, a nyelvi norma tekintetében maga is ezt tekintette mércének. Ennek a demokratikus szemléletnek semmi köze sem volt a korabeli ideológiához, de ahhoz igen, amit Mario Pei úgy fogalmazott meg, hogy a nyelv eleve demokratikus, az irodalom arisztokratikus. (Kazinczy túlzásaiban ezt az írói arisztokratizmust állította szembe szabállyal, szokással, azon az alapon, hogy az írók urai a nyelvnek: „*Sőt az író parancsolja, hogy úgy legyen, s úgy lesz; sőt az író usussá csinálja, ami usus nem volt.*”). Lőrincze Lajosnak volt kire hivatkoznia a *Mekkora úr a nyelvszokás?* című tanulmányában. A régebbi nyelvészek közül Verseghyre, Simonyira, Szily Kálmánra, Gomboczra, az írók közül Aranyra, Kosztolányira. Tudta, hogy a nyelvhasználat már bevett, elterjedt változatai, jelenségei ellen fölösleges hadakozni, hogy „*minden kor számára a saját élő nyelvszokása a nyelvi helyesség, az irányadó ... nyelvi norma alapja*” (75). Sőt az egészen új és új voltukban kirívó jelenségekről sem szabad elhamarkodottan ítélni: „*A kezdődő változás, a nyelvi új nemcsak rossz, hanem szükségszerűen jó is lehet, a későbbi „nyelvszokás” csírája.*” (82) Aki a nyelvet félti, általában az újtól félti, a „szabálytalan”-tól félti, pedig mindez benne van a folyamatos nyelvi változás dinamikájában. Mint ahogy a nyelvvel való törődésben annak is benne kell lennie,

a szakmaiban is, hogy gondoskodják „a szabályok” változtatásáról, az explicit nyelvi norma időnkénti módosításáról, szükség esetén az új jelenségek, nyelvi elemek kodifikálásáról.

A nyelvszokás és a nyelvhelyesség megítélésében két régi (erdélyi) szerzőre is hivatkozni lehet, apára és fiúra, Teleki Lászlóra és Teleki Józsefre. Teleki László 1816-ban levélben válaszolt Kazinczy előbb idézett kijelentésére: „*még kevésbé engedhetném meg azt, hogy a szépírók urai a nyelvnek. Ők legfeljebb bővítői, pallérozói a nyelvnek; a grammaticusok a szépírók próbáinak rendbeszedői; a publicum pedig egyedül megítélője, elfogadója és ... ura a nyelvnek.*” (19) Fia, aki a nyelvújítással kapcsolatos, talán legfontosabb mű szerzője,² árnyaltabban ítéli meg a nyelvszokás és a nyelvet művelő író viszonyát: „*a nyelvszokás nem oly tirannus, hogy az egyes író annak parancsolatjait, ha helytelenek is, vakon megfogadni kénytelen lenne; de nem is egy oly árnyékfejedelem, ki a hatalmas arisztokraták, az egyes írók kényeknek szabadon ki lenne téve.*” (150)

A Lőrinczével kortárs erdélyiek, az erdélyi nyelvészek, nyelvművelők nem mindenben tudták elfogadni azt, amit a nyelvszokás alapján Lőrincze Magyarországon elfogadhatónak tartott. Ennek az volt az oka, hogy – mint az utólagos vizsgálatok alapján pontosabban is leírtuk – releváns eltérések vannak egyes nyelvi változók gyakoriságában, megoszlásában, azaz az erdélyiek nyelvhasználati szokásai részben mindig eltértek, eltérnek az anyaországiakétól. Ennek történeti és regionális okai vannak: az erdélyi magyar nyelv (mint minden nyelv peremrégiói) archaikusabb, regionálisabb, regionális elemei, vonásai szintén régiek. Az eltérések másik része a kétnyelvű környezettel függ össze, illetve azzal, hogy a 20. században dominánssá vált román nyelv erősebb hatása alá került. Továbbra sem alaptalan az erdélyi magyar nyelv mítosza, hiszen a nyelvhasználat is sajátos elemeket, értékeket őriz, a valóságában azonban számolni kell a nyelvi környezet és a kedvezőtlen nyelvi folyamatok következményeivel.

² *A magyar nyelvnek tökéletesítése új szavak és új szólásmódok által*, 1816, Éder Zoltán gondozásában a Szépirodalmi Könyvkiadó adta ki 1988-ban. Az idézetek lapszámai erre a kiadásra vonatkoznak.

A nyelvészek, nyelvművelők (sőt a beszélők) véleménye részben ezt a nyelvi öntudatot tükrözte és táplálta. Ugyanakkor látniuk, tapasztalniuk kellett a „megfélemlített” anyanyelvhasználat következményeit is. A két világháború között az akkori nyelvművelés leginkább a beáramló román szavakkal, az idegen szavakkal, a kevert kétnyelvűség tüneteivel foglalkozott. Később ez a téma gyakorlatilag már tabunak számított. Az erdélyi nyelvművelők a kétnyelvűségben expanzív román hatástól – Telekiék szóhasználatát felelevenítve – a magyar nyelv karakterét, szellemét féltették, magát a magyar nyelvet. Ez a magyarázata a védekező attitűdnek, annak, hogy maga Szabó T. Attila is purista volt. A helyzet velejárója, hogy a nyelvében veszélyeztetett beszélő kevésbé toleráns az idegen nyelvi hatással szemben.

A nyelvjárási jelenségek megítélése szintén más volt Erdélyben, mint Magyarországon. Ma is más. A nyelvjárás ott van a mindennapokban, emelkedettebb formában még a választékos köznyelvben is. Különös helyzetben volt Lőrincze tanár úr, amikor Kolozsváron a *Visszhang* fogadóestjén a diákok éppen a nyelvjárási jelenségek nyelvhelyességi megítéléséről faggatták. A diákok többsége székely volt, érzékeny arra, hogy egyik-másik otthoni nyelvi fordulatukról azt olvasták, hogy az helytelen. A Tanár úr elmagyarázta, hogy milyen fontossága van a közös változatnak, a köznyelvnek, mit jelent a köznyelvi norma, és hogyan viszonyulnak ehhez a nyelvjárások. Beszélt a nyelvjárások szerepéről, értékeiről is, nem bátortalanította el a diákokat. Veres Pétert idézte, aki az íróknak a közös nyelvet ajánlotta, és csak a székely nyelvjárásról ismerte el, hogy azon is lehet írni (63). Az erdélyi írók sem írnak nyelvjárásban, de minden írónak az első forrása az anyai nyelv, az anyanyelv anyai változata, táji változata. Ez nemcsak a székely írókkal van így, Mikes Kelemennel, Tamási Áronnal, Nyíró Józseffel, de a nyelvében is nagyon transzszilván Kós Károllyal is.

Lőrincze tanár úr és erdélyi kortársai halála óta sok minden megváltozott. Változott – mert mindig változik – a nyelvhasználat Magyarországon is, Erdélyben is, közeledett egymáshoz, ami korábban távolodott, a nyelvészet és a nyelvművelés is változott. Változott módszerekben, szemléletben. Maradtak mégis a példák: az emberi példák, az emberség példái. Lőrincze Lajosnak is bizonyára ebben van a maradandósága.

Pomogáts Béla

A nemzet tanára mellett

Lőrincze Lajos személyéhez engem vagy két évtizedes közös munka, munkásságához pedig vagy félévszázad olvasói, tanítványi figyelem és elkötelezettség fűz. Még egyetemi hallgató voltam, midőn kezembe került az ötvenes évek közepén megjelent – általa összeállított – *Nyelvművelő* című (bátran kézikönyvnek mondható) tanulmánygyűjtemény, amely neves nyelvtudósok és írók, a többi között Bárczi Géza, Kálmán Béla, Tompa József, Fábián Pál, Laczkó Géza és mások munkája nyomán nyitotta meg a magyar nyelvművelés műhelyét. Aztán ugyancsak eljutott hozzám, talán egy évtized elmúltával, az *Édes anyanyelvünk* című kötet, amely a Lőrincze Lajos által szerkesztett igen népszerű rádióműsor emlékezetes darabjait örökítette meg. Lelkes híve lettem a „tanár úrnak”, hiszen naponta tapasztaltam anyanyelvünk romlását-rongálását, és végre akadt valaki, aki nem pusztán az akadémiai műhelyek viszonylag elszigetelt magányában ad értelmet a nyelvművelő tudós nem könnyű szerepének, hanem a nyilvánosság leginkább átfogó és népszerű fórumain. Azután a hetvenes évek végén az a megtiszteltetés ért, hogy személyesen is találkoztunk és összebarátkoztunk, ő hívott meg az Anyanyelvi Konferenciákra (először 1981-ben Pécsre), és a *Nyelvünk és Kultúránk* című igen hasznos (most éppen hivatalos támogatás híján kimúlóban lévő) folyóirat szerkesztői közé. Így lettem később, ugyancsak nagynevű mesterem és barátom akarata, mi több végakarata következtében utóda az anyanyelvi mozgalom elnöki tisztségében. (Közel negyedszázadon keresztül töltöttem be ezt a megbízatást, egy esztendeje váltam meg tőle, az intézmény ellehetetlenítése miatt.)

Mint igen sok tudós tanárnak, Lőrincze Lajosnak sem „élettörténete”, inkább „munkatörténete” volt, hiszen élete azonos volt munkájával, kutatásaival, írásaival. Mindig anyanyelvünk tisztaságán, szavaink épségén őrködött, és mivel a nyelv nem pusztán a tudomány

tárgya, hanem a mindennapi életé is, és anyanyelvünk sorsa igazából nem a könyvtárban: a szótárakban és a grammatikában dől el, hanem az iskolákban, a munkahelyeken, az utcán és a piacon, Lőrincze tanár úrnak is ki kellett lépnie a könyvtári csendből és vállalnia kellett a közszereplést, mi több, a nyilvános küzdelmeket. Egy jótékony, szelíd, mégis határozott és kitartó pedagógiát: a rádióban, a pódiumon, nemcsak az egyetemi katedrán, hanem akár idegenben élő honfitársaink összejövetelein, az anyanyelvi mozgalomban, a nyelvművelés köznapi aprómunkájában, erőfeszítéseiben. Így vált belőle a nemzet tanára, aki a nemzet virtuális katedrájáról tanított bennünket (és tanít ma is, évtizedekkel halála után) édes anyanyelvünk használatára és gondozására, törvényeire és titkaira. Nehéz nekem elnémitani a személyesebb hangot, ha Lőrincze Lajosról, egyéniségéről és munkájáról szólhatok. Nehéz, mert közel két évtized közös küzdelmei, gondjai és reményei kötnek össze vele: az anyanyelvi mozgalom munkájában, amelyet valamikor Illyés Gyula és Bárczi Géza álmodott meg, de amelybe Lőrincze Lajos öntött vért – nemegyszer mintha a saját vérét –, hogy felnövekedjék, működőképes és hatékony legyen. Ültem vele együtt, igen sokszor, az *Anyanyelvi Konferencia Védnökségének* vagy a *Nyelvünk és Kultúránk* szerkesztőségének ülésein, utaztam vele Kecskemétre, Sárospatakra, Zágónba, Kolozsvárra, és nem egyszer ott ültem a Kútvolgyi úti kórházban betegágya mellett, hogy elmondjam neki: várjuk, visszavárjuk, hiszen munkánknak, lassan szűrt szóval, mindig ő adott biztató lendületet. Végül is nem tért vissza közénk, nekünk kellett hozzá végső búcsúra elzarándokolnunk. Csak emléke, tanítása és szellemi öröksége maradt velünk, ezek azonban ma is a margóra szorított, szinte elfeledett anyanyelvi mozgalom éltető forrásai. Az anyanyelvi mozgalom valóban az ő szívós és bölcs egyéniségének köszönhetően nőhetett fel a magyar összefogás határokra nem ismerő egyetemes intézményévé. Pedig sokszor a kettős gyanakvás, a kettős bizalmatlanság szirtjei között kellett hajóznia: meg tudta védeni a mozgalmat a hatalommal szemben, és bizalmat tudott kelteni a politikai emigráció köreibben.

Emlékszem arra, hogy midőn, még a nyolcvanas években az észak-amerikai kontinens magyarjai közé látogatott, nem egy emigráns szervezet némi bizalmatlanságot próbált kelteni személye körül, hiszen

Kádár János országából érkezett. Lőrincze Lajos nyíltsága, őszintesége, jóakarata és más emberi, illetve tudósi kvalitásai mindazonáltal órákon belül lefegyverezték az anyanyelvi mozgalommal szemben keltett bizalmatlanságot, és életre keltették Lőrincze Lajos alakja körül a szeretetet. Egyéniségének és munkájának mindig hitele volt, elvégre lehetséges-e hitelesebb tudóseyéniség annál, aki egész életét anyanyelvünk gondozásának és védelmének szentelte? És lehet-e hitelesebb annak a szavánál, akinek hangját a rádióból Sepsiszentgyörgytől Galántáig és Ungvártól Alsólendváiig ismerte egy egész nép, egy egész ország: nem a mappa, hanem a lélek szerint való.

Az, hogy a magyar világban úgy volt otthon, mint igen kevesen, az az Anyanyelvi Konferenciánál vállalt küldetésének következménye volt. Lőrincze Lajosnak nemcsak a hangját, nemcsak a dunántúli szülőföld dallamát mindvégig megőrző hanglejtését ismerték széles körben, hanem személyét is: baráti figyelmességét, ellentéteket áthidaló diplomáciai készségét, engesztelő szeretetét, amely az evangéliumi szellemiséget képviselte egy olyan világban, amelyet máskülönb a politikai akarat tartott hatalmában, és ez az akarat nem ismerte a szeretetet, csupán az érdeket. Lőrincze Lajos az anyanyelvi mozgalom vezető egyéniségeként sok száz vagy sok ezer magyar tudóst, tanárt, lelkészt, írókat ismert meg szerte a nagyvilágban. Mindenütt képviselni tudta az anyanyelvi kultúra védelmének ügyét, a nemzeti szolidaritást, azt a „magyar-magyar” párbeszédet, amely nemcsak a földrajzilag szétszóródott és politikailag megosztott magyarság önmagára eszmélésének volt a kerete, hanem új beszédmódot is kezdeményezett. „Beszédmódot”, amelynek az egymás iránt tanúsított figyelem és türelmesség szabta meg a törvényeit: olyan készségek és tulajdonságok, amelyek a demokrácia értékvilágához kötődnek, és így a magyarság negyedszázada lezajlott történelmi sorsfordulatát készítették elő. Valljuk meg, hogy az a türelmesség és jóindulat, az a morális elkötelezettség és tudományos hitelesség, amelyet Lőrincze tanár úr képviselt, ma igencsak hiányoznak a hazai közéletben, ahol a pártküzdelmek szétzilálták a nemzeti szolidaritást és a magyar nyelv, az anyanyelvi kultúra iránt kívánatos felelősségtudatot.

Lőrincze Lajos figyelmét és türelmességét az a ragaszkodás alapozta meg, amelyet anyanyelvünk és az ezt fenntartó emberi közösség iránt érzett. Ettől kapott erőt a nyelvvédelem és -gondozás köznapi munkájában, mondhatnám így is: emberi tartást és morált. Hivatást, amely sohasem hivalkodó, de mindig teherbíró és kitartó: öntudata és méltósága van, ezért lehet csöndes, sőt alázatos. Ahogy Kosztolányi mondotta volt annak idején *Lenni vagy nem lenni* című vallomásos írásában, amelynek szavait Lőrincze Lajos egy régebbi interjúban mottóként használta fel: „Azt a lelket és nyelvet, melyet rövid időre örökbe kaptunk, új szellemmel fényezve, csorbítatlanul át kell adnunk utódainknak. Ez a küldetésünk – áldjon vagy verjen sors keze -: ez a mi küldetésünk. Kissé lehajtani a fejet. De a szívet, azt föl, föl barátaim!”

Nyelvünk és Kultúránk

*Hagyomány és jövőkép – A beregszászi konferencia elő
 Anyanyelvi konferenciák – múlt és jövő
 In memoriam Molnár Zsuzsa
 Határbelyezetek tanúja: Bodnár György
 A magyar nyelv jövője
 A sajátosságok perspektívája
 Anyanyelvi és média a globalizáció korában
 Újabb magyar templom szára be kapuját Amerikában
 Amerikai Magyar Iskola – évszóné
 Évszóné a Torontói Magyar Gimnáziumban
 A 2010 évi Sínkosits Imre Szavató Fesztivál Angliában
 Felhívás a magyar könyvekért
 A Kárpát-medence középkori kultúrája
 Főhajtás Berzsenyi Dániel niklai emlékoszlopánál
 Tisztelegő főhajtással
 Révész Bertalan közséuntéje
 „Olykor tréfa derű...”
 A perem és centrum identitásformái
 Szellemi szigetecsoport
 Tüdőbölletes felismerés
 A legrosszményesebb vállalkozás: Kárpátaljai Magyar Könyvek
 Hírek, tudósítások*

2010/3

A MAGYAR NYELV ÉS KULTÚRA NEMZETKÖZI TÁRSASÁGÁNAK FOLYÓIRATA
 XL. ÉVFOLYAM, 162. SZÁM

Pusztai Ferenc Eleven emléke

Az elmúlt években nyilvánosan két alkalommal is fejet hajthatam Lőrincze Lajos emléke előtt. 2006-ban, a Lőrincze-díj átvételekor élő szóban, és születése 90. évfordulóján írásban a *Magyar Nyelvőrben*. A díjazáskor szóban elmondott köszönetem egy – utólag rögzített – részletét most is felidézem.

Fiatal tanár koromban két helyszínen is rendszeresen találkozhattam vele. Szobaszomszédunk volt *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárának* megírása idején, s rendszeres résztvevője volt az Eötvös Collegium Baráti Köre rendezvényeinek. Számos alkalom adódott tehát arra, hogy ízes, de mindig példázatos történeteinek, tréfáinak egyik hallgatója lehessek. Lőrincze tanár úrnak azonban az az egyedítő vonása, hogy ugyan sokunknak vannak személyes emlékei, s még többünknek szakmai élményei róla, de ezek az emlékek egy közös, a szó szoros értelmében társadalmi léptékű emlékezetbe illeszkednek. A *Magyar Nyelvőrben* megjelent írásomnak pedig egy évtizede ezt a címet adtam: „*Lőrincze Lajos előtt és után*”. Aligha szorul magyarázatra a címmel megjelenített szándék: Lőrincze tanár úr életműve a magyar nyelvűvelés korszakhatára lett. Az *után*-nak azonban nyomatéka van: a Lőrincze-életmű nem csupán tudománytörténeti, azaz nem csak határjelölő érdekű és érdemű, mert nem múlt, hanem hatásában élő, eleven jelen.

A Pápai Református Kollégiumban tett kitűnő érettségi vizsga, majd az első egyetemi félév után, magyar–német szakosként 1937-ben kérte felvételét az Eötvös Collegiumba. Kérését (a Collegium levéltárának dokumentumai szerint) a germanista Thinemann Tivadar mellett két nyelvész, Laziczius Gyula és Zsirai Miklós ajánlotta. Kollégiumi felvételekor, a legendás „fejtapogatás” alkalmával pedig Pais Dezső vizsgáztatta. Hamar ingyenes kollégiumi helyet kapott. Müncheneri útjáról (mert a külföldre látogató Eötvös-kollégistáknak ez szokása és kötelessége volt) levélben tájékoztatta a Collegium igazgatóját.

1941. szeptember 5-én például ezt írta: „Voltaképpen inkább a múzsákkal társalkodunk, mint Marssal”.

Az Eötvös Collegiumról egy interjúban később így nyilatkozott: „Életem legszebb évei. Keményen kellett dolgozni, de erre minden lehetőségünk megvolt. S a kollégium légköre olyan volt, hogy nem is lehetett nem dolgozni. Emellett élénken érdeklődtünk a szellemi élet s a közélet minden megnyilvánulása iránt” (Magyar Nemzet, 1976. április 18., 11).

A *Forrás* című folyóirat ez évi májusi számában Simoncsics Péter Szépe Györgyről írt tartalmas és méltó megemlékezésében felidézi Lőrincze Lajost is. Így: „Hogy mi a nyelvészet, s ki a nyelvész, arra nézvést a széles publikum, a művelt nagyközönség emlékezetében máig él Lőrincze Lajos, az »Édes anyanyelvünk« ízes dunántúli akcentussal beszélő szerkesztőjének képe, illetőleg hangja, meg az utána következő, kevésbé népszerű nyelvművelő és nyelvvédő rádió- és tévéműsorok alkotóié. Ezekből a műsorokból a nyelvészet úgy képzik meg a nagyközönség elméjében mint a »helyes« beszéd szabályainak gyűjteménye, a nyelvész pedig mint e gyűjtemény, következésképpen mint a nyelv őre, sőt »főlkent« védője. [...] || [...] Röviden és sommásan: a mondottakból következően a nagyközönség a nyelvészt ítélő-, sőt büntetőbíróként képzel el, aki megmondja, mi a helyes, hogyan kell helyesen beszélni és írni, aki nem egyszerűen felügyel a nyelvtan szabályaira, s azok betartására, hanem egyenesen ő az, aki ezeket a szabályokat hozza, következésképpen sokak szemében ő a nyelv »ura«” (97–98). A felmerülő vitakérdések szálaiból itt és most emeljük ki Lőrincze Lajos említését. Egyrészt bizonyos, hogy közemlékezetét nemcsak hangja, „ízes dunántúli akcentusa” őrizi, tartja fenn, másrészt – és főként – pedig bizonyos, hogy semmiképpen nem tehető meg azok zászlóvivőjévé, akik ítélő- vagy büntetőbíróként, a nyelv uraként képzelik el feladatukat. Már 1953-ban így fogalmazta meg a teendőket: „feladatunk a nyelvi kultúra emelése, a nyelvi igényesség minél nagyobbra való növelése. Ezt nevezem **pozitív nyelvművelésnek**” (Nyelv és élet. Budapest. 1953. 15). Előtte pedig így nyilatkozott: „A nyelv sokkal finomabb anyag, semhogy bárdal lehetne benne dolgozni” (13–14).

A változások tényét, fontosságát, és – következésképpen – tudomásul vételét pedig példákkal érzékeltette: „*mai nyelvérzékünk már sokkal könnyebben befogadja a mássalhangzó-torlódást, a nyelvünkbe került ilyenfajta idegen szavak egyre inkább hozzászoktatják hangképző szerveinket ehhez az eredetileg szokatlan fonetikai jelenséghez*” (Édes anyanyelvünk. Budapest, 1961. 87).

A tágabb összefüggések közül végezetül azt a részletet emelem ki, amelyről egy szűkebb szakmai nyilvánosság előtt már szóltam, de amit ide tartozónak ítélek és nem utolsósorban változatlanul vallok. Van ugyanis két kérdés, amely vízvázalstónak tekintendő. Attól függően, hogy valaki igennel vagy nemmel válaszol rájuk, aszerint ágaznak el az utak, aszerint válik világossá, hogy ki a szövetséges, s ki a vitapartner. Az egyik kérdés az, hogy van-e nyelvi hiba, a másik az, hogy van-e köznyelv, pontosabban van-e ma is magyar köznyelv? Én mindkettőre igennel válaszolok. Az első igenhez alkalmi sűrítésű érvként csak annyit fűzök hozzá, hogy nem tudnék érvelni amellett, hogy törni csak más, ún. idegen nyelvet lehet, de (vagy csak az) anyanyelvet nem. Másként mondva: a magyar (például) csak akkor volna „törhető”, ha valaki idegen nyelvként sajátítja el? A második kérdés természetesen fontos összefüggéseken alapul. Például azon, hogy a köznyelvi nyelvváltozat (az ún. közmagyar) mint a többi nyelvváltozat fölé boltozódó, mindenki számára a legnagyobb eséllyel (a félreértés legkisebb kockázatával) használható változat kialakulásának fontos kommunikációs, sőt nyelven kívüli okai is voltak. Ha a második kérdésre nemmel válaszol valaki, akkor azt is bizonyítania kell, hogy ezek az okok megszűntek, mára érdektelenné váltak.

Lőrincze Lajos nyelvművelő nézeteinek egyik legjellemzőbb tétele a nyelvművelés történetiségére figyelmeztet: „*Az azonban bizonyos, hogy a nyelvművelésnek vannak időhöz, helyhez: társadalomhoz kötődő-fűződő jellegzetességei. Ez természetes is, hiszen feladatait a saját kora és társadalma alakítja ki, szabja ki, s módszere [!] is ennek függvénye*” (Emberközpontú nyelvművelés. Budapest, 1980. 29). Elevenen úgy tartjuk meg őt emlékezetünkben, ha erről az intelméről sem feledkezünk meg.

Simon Szabolcs
Gondolatok a szlovákiai magyar
nyelvművelésről
Lőrincze Lajos emlékére

A szlovákiai magyar nyelvűvelés valójában a második világháború után bontakozott ki. Fejlődését, alakulását alapvetően meghatározta az akkori történelmi, politikai, társadalmi helyzet. Emellett jelentős befolyással volt rá az anyaországi nyelvészlelet, a nyelvűvelésnek az anyaországban betöltött szerepe.

Sok írás szól arról, hogy a magyar nyelvűvelés, és egyáltalán a kisebbségi magyar kulturális élet nehézkesen bontakozott ki, és fejlődését a politikai helyzet miképpen befolyásolta. A magyar nyelvűvelésnek Csehszlovákiában nem voltak meg a megfelelő fórumai sem. A nyelvűvelés a múlt század ötvenes-hatvanas éveiben alkalmi megnyilatkozásokkal kezdődött, melyeket a szükség hozott létre (vö. Jakab 1976: 153).

Az 1950-es években indult meg a magyar kulturális élet újraszerveződése az országban a szocialista társadalmi rendszer feltételei között. Megindult a magyar nyelvű közoktatás, megjelentek magyar nyelvű sajtótermékek, köztük az *Új Szó* című napilap, majd fokozatosan az *Irodalmi Szemle* című folyóirat, a *Hét*, a *Nő*, a *Szabad Földműves* hetilapok, ugyanakkor megalakult a CSEMADOK magyar kulturális szervezet, és létrejöttek a magyar színházak is: a komáromi Magyar Területi Színház (MATESZ) és a kassai Thália Színház. „[A] CSEMADOK Központi Bizottsága mellett megalakult a nyelvi szakbizottság a nyelvűvelés és a nyelvjárás kutatás szervezésére, irányítására. Ebből a szakbizottságból lett 1969-ben a Csehszlovákiai Magyar Nyelvűvelő és Nyelvjárás kutató Társaság, majd ez 1972-ben nyelvi szakbizottsággá alakult vissza” (Jakab 1976: 154). A pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karán pedig létrejött a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék. Az 1970-es években indult a Kazinczy-napok rendezvénysorozat, ezen évről évre a kisebbségi magyar nyelvhasználat kérdései, gyakorlati problémái kerültek terítékre, hazai és anyaországi előadók bevonásával.

Miután a magyar nyelv használatának többé-kevésbé kialakultak a feltételei, vált igazából időszerű kérdéssé, a mindennapi gyakorlati életben is megnyilvánuló elsőrendűen fontos feladattá a magyar mint kisebbségi helyzetben használt nyelv művelése. A nyelvművelés kezdetben ösztönös volt, és aránylag szűk területre korlátozódott: a szókincshasználat problémáival küszködött, esetleg a stílustalanság kérdéseivel: a pongyolaságok ellen harcolt. Problémák elsősorban a szókincshasználat területén jelentkeztek (vö. Jakab 1976: 154).

A szlovákiai magyar nyelvművelésnek sokrétű, szerteágazó feladatokkal kellett szembenéznie. Mindenekelőtt a nyelvhasználat különféle szinterein, például a sajtóban, a közéletben, az oktatásügyben, a szépirodalomban megnyilvánuló (vö. Zalabai 1987), a magyar és a szlovák nyelv érintkezésének következtében jelentkező szlovák nyelvi hatást igyekezett valamilyen mértékben csökkenteni. Elsősorban a különféle típusú kölcsönzéstermékek, ún. szlovakizmusok azonosítása, felgyűjtése, ill. magyar nyelvű megfelelőinek „megtalálása” volt a cél; ezenkívül a hiányok pótlása, olyan nyelvi elemeké, amelyek a két országban eltérő intézményrendszer miatt nem lehettek meg magyarul.

Fontos feladatának tartotta a felvidéki magyar nyelvművelés a nyelvi műveltség terjesztését is. Szinte a szlovákiai magyar nyelvű sajtótermékek megjelenésével egy időben jelentek meg a lapokban a szlovákiai magyar nyelvhasználat sajátosságaival foglalkozó nyelvi rovatok. Ezekben főleg szlovák hatásra keletkezett szóhasználati hibák elemzésével, mondatszerkezeti sajátosságokkal, ún. hibás szóválasztással foglalkoztak a nyelvművelők. Ugyanakkor olyan nyelvhasználati kérdéseket is vizsgáltak, amelyek az anyaországi nyelvművelőket is foglalkoztatták, foglalkoztatják, mint az ún. *suksükölés*, *nákozás* kérdése; klasszikus nyelvművelő téma például az ún. idegen szavak használatának kérdése, a „fölösleges” angol szavaké, a különféle helyesírási kérdések (vö. Jakab 2006:6). Természetesen – szintén gyakorlati okból – számtalan olyan fordítástechnikai és -elméleti kérdés is felmerült, amely a kisebbségi létnek, a kétnyelvűségnek szintén természetes velejárója. A nyelvművelés számára a legtöbb nehézséget azonban mégis a terminológiai kérdések tisztázása jelentette. Ez jelen pillanatban is fontos feladat.

Nyelvművelő szempontból, illetve egyáltalán a szlovákiai magyar nyelvhasználat kérdéseivel elsősorban a szlovákiai magyar (sokáig csak a pozsonyi és nyitrai) tanszékeken dolgozó magyar nyelvészek, nyelvművelők foglalkoztak, ill. a lapszerkesztőségek munkatársai. Megemlíthetjük Mayer Imre, Jakab István, Mayer Judit, Zeman László, Morvay Gábor nevét; később a nyelvművelés helyzetéről, szerepéről, feladatairól Szabó Mihály Gizella és Lanstyák István írtak dolgozatokat. Ugyanakkor a kezdetektől magyarországi nyelvészek nyújtottak elméleti és szakmai gyakorlati segítséget, főleg azok, akik anyaországi nyelvi lektorként hosszabb időszakra bekapcsolódtak a szlovákiai magyar tanszékek munkájába. Kiemelhetjük Deme László munkásságát, aki a pozsonyi magyar tanszéken az 1960–1970 között öt évig tevékenykedett. Szlovákiai magyar nyelvi tapasztalatait foglalta össze a *Nyelvi és nyelvhasználati gondjainkról* c. munkája (Madách, Bratislava, 1970). Ebben Deme László így jellemzi a szlovákiai magyar nyelvhasználatot:

„két szinten aktív, a legalsón (a családi és falusi igazgatási szinten) meg a legfelsőn (a szépirodalom és a publicisztika szintjén.) Ami közben van, az – több-kevesebb kivételt nem számítva most – nem magyar nyelven folyik” (Deme 1970: 39).

Deme László elméleti munkássága nyomán indult el a hazai nyelvművelők szorgos tevékenysége. Jakab István rendszeresen jelentetett meg nyelvművelő cikkeket a hazai lapokban, ill. tartott másokkal együtt nyelvi ötperceseket a Szlovák Rádió magyar adásában. Az elsősorban műfordító Mayer Judit szintén önálló kötetekkel jelentkezett, valamint gyűjteményes kötetek is megjelentek (pl. Jakab István (szerk.), *Hogy is mondjuk? Nemzetiségi nyelvhasználatunk – nemzetiségi nyelvművelésünk*. (Madách Könyvkiadó: Bratislava, 1976). Benne a következő fejezetek találhatók: A „kölcsönyszavak” tengerében; A kétnyelvűség buktatói; A nyelvről – mindenkinek; Fattyúágak, vadhajítások; Így írjuk helyesen; Nyelvi sajtószemle; Nyelv és gondolkodás; Számvetés és irányvétel.

A szlovákiai magyar nyelvművelésnek elvi alapot az anyaországi nyelvművelés nyújtott; elsősorban Lőrincze Lajos és Bárczi Géza elméleti munkássága. Erről Jakab István így ír: *„Lőrincze Lajos(...)*

pozitív nyelvművelésnek nevezi ezt a fajta nyelvművelést, amely az idegen nyelvi elemek üldözése, nyelvünkbelől való irtása helyett a nyelvi műveltség emelésével, a nyelvi igényesség növelésével akarja a helyes nyelvhasználat kérdését megoldani. Hangsúlyozza, hogy a nyelvművelés nem a nyelvért van, hanem, mint maga a nyelv is, az emberért, a társadalomért – ennek alapján az emberközpontú nyelvművelés nevet kapta ez a munka” –, s leszögezi hogy a »nyelvművelés célja nem az önmagáért való nyelvi tisztaság, hanem a nyelvnek olyan állapotban való megtartása, olyan irányban való fejlesztése, hogy funkcióját, a gondolatközlést, a kommunikációt minél pontosabban betölthesse.«” (Jakab 1976: 157–158).

A magyar nyelvművelés addigi elveinek alapján a csehszlovákiai magyar nyelvművelés elveit először Jakab István fogalmazta meg (vö. Jakab 1976: 165–166; lásd még 1983). Ehhez egy későbbi dolgozatában a következőket írja:

„nyelvművelésünknek van elég gondja. Talán érthető, hogy legfontosabb alapelve ez: egy magyar nyelv van. Bármennyire terjed is a már említett másféle nézet, mi azt valljuk: nincs szlovákiai magyar nyelv, csak esetleg a közös magyar nyelvnek szlovákiai szubstandard szintű, pontosabban nyelvjárási és regionális köznyelvi változatai vannak, és a magyarországi standard szlovákiai használatáról beszélhetünk. Ennek az elvnek a rögzítését és munkánk alapjává tételét nagyon fontosnak tartjuk, hogy nyelvünk még nagyobb arányú különfejlődését vagy éppen különfejlesztését megakadályozzuk” (Jakab 2011: 71).

Kérdés marad azonban, hogy milyen eredményeket mutathat fel a szlovákiai magyar nyelvművelés. Erről, ill. a nyelvművelésben alkalmazott módszerek hatékonyságáról csupán szubjektív véleményünk lehet. Ahogy Szabómihály Gizella megállapítja:

„Sokkal nehezebb – sőt szinte lehetetlen – azonban felmérni a nyelvművelés valós hatását, eredményességét; nincsenek ugyanis objektív adataink arról, hogy az említett idő alatt milyen változások zajlottak le a szlovákiai magyarok nyelvhasználatában, s ezen belül milyen hatása volt a nyelvművelésnek” (Szabómihály 2002: 143).

A szlovákiai magyar nyelvművelésben igazi fordulatot, ahogy sok egyéb területen is, a rendszerváltozás hozott. A politikai akadályok megszűnésével vált lehetővé az, hogy az anyaországi szakemberek

is behatóan vizsgálják a határon túli magyarok nyelvét, nyelvhasználatát. Ekkor kerülhetett előtérbe az az elgondolás, hogy a határon túli nyelvhasználatot más elméleti keretben célszerű vizsgálni, mint a nyelvművelés, megfelelőbb keretet a nyelvi tervezés, újabban a nyelvi menedzselés, a szociolingvisztika nyújthat. Ugyanakkor azonban az is nyilvánvalóvá vált, hogy a nyelvművelés sem maradhatott változatlan. A rendszerváltozás utáni időszakban dinamikus fejlődésnek indult a szlovákiai magyar nyelvhasználatnak a vizsgálata az említett új elméleti keretekben. Az új tudományos paradigma hamarosan konfrontálódott a nyelvműveléssel. Szabó Mihály Gizella erről így ír: „Meggyőződésem szerint szükséges, hogy elszakadjunk a hagyományos nyelvművelő »nyelvörkődő« szemlélettől: a magyar nyelv megtartását, funkcióinak kiterjesztést, a különfejlődés lassítását s talán megakadályozását más elméleti keretben és más módszerekkel látom megvalósíthatónak, ezért tartom fontosnak, hogy nyelvi problémáink kezelését a nyelvtervezés tágabb keretébe illesszük be” (Szabó Mihály 2002: 146).

Az utóbbi évtizedek legnagyobb nyelvészeti vitája épp a határon túli magyar nyelvhasználatról bontakozott ki. A vita lefolyását a *Nyelvmentés vagy nyelvárulás. Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról* (Kontra Miklós–Saly Noémi (szerk.), Osiris Kiadó: Budapest, 1998) című tanulmánykötet tartalmazza. A vita lényege abban foglalható össze, hogy a nyelvművelésnek át kellene alakulnia, olyan elméleti-gyakorlati tevékenységgé, amely a kisebbségi magyar nyelvhasználat sajátosságait természetes jelenségnek tartja, s a benne előforduló, a standardtól eltérő elemeket nem „rossz” vagy „helytelen”, netán nem létező nyelvi formáknak, magyarán nem megbélyegzett nyelvi alakulatoknak, hanem a nyelvi érintkezés, a kétnyelvűség természetes következményeinek. Így a hagyományos *nyelvművelés* megnevezés mellett/helyett alkalmasabbnak bizonyul a *nyelvi menedzselés* megnevezés, tekintettel arra, hogy jobban tükrözi a nyelvi problémakezelés újfajta megközelítésének lényegét, mint a hagyományos nyelvművelés forma. Az újfajta megközelítés jegyében a *nyelvművelés* céljait Szabó Mihály Gizella az alábbiakban látja:

„a) A nyelvi különfejlődés, leszakadás (archaizálódás) lassítása, ill. megakadályozása,

b) a Magyarországon használatos (standard) szavak, kifejezések stb. megismertetése és terjesztése, a magyar nyelv szlovákiai presztízsveszítésének megállítása, a magyar nyelvhasználat minél több szintérre való kiterjesztésével, különös tekintettel az írásbeliségre” (Szabó Mihály 2002: 148).

A hazai magyar nyelvhasználat kutatásában előrelépést jelentett a dunaszerdahelyi székhelyű Gramma Nyelvi Iroda megalakulása, amely intézmény 2002-től magára vállalta és végzi azokat a feladatokat is, amelyek a korábbi időszakban a nyelvművelés tevékenységköreibe tartoztak. A szlovákiai magyar nyelvi tervezés/nyelvi menedzselés egyik újabb eredménye épp a nyelvművelés új megvilágításba állítása (vö. Domonkosi Ágnes–Lanstyák István–Posgay Ildikó, szerk., *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 71. Gramma Nyelvi Iroda – Tinta Könyvkiadó, Dunaszerdahely – Budapest, 2007).

A szlovákiai magyar nyelvművelés története igazolja, hogy a nyelvi problémák kezelése, amely terület korábban csak a nyelvművelés illetékességi körébe tartozott, változatlanul időszerű feladat; céljai, formái, módszerei, elméleti kerete azonban nem örök érvényű és megváltoztathatatlan, hanem mindenkor hely és idő függvényében állnak.

Irodalom:

Deme László 1970. Nyelvi és nyelvhasználati gondjainkról. Madách Könyvkiadó: Bratislava.

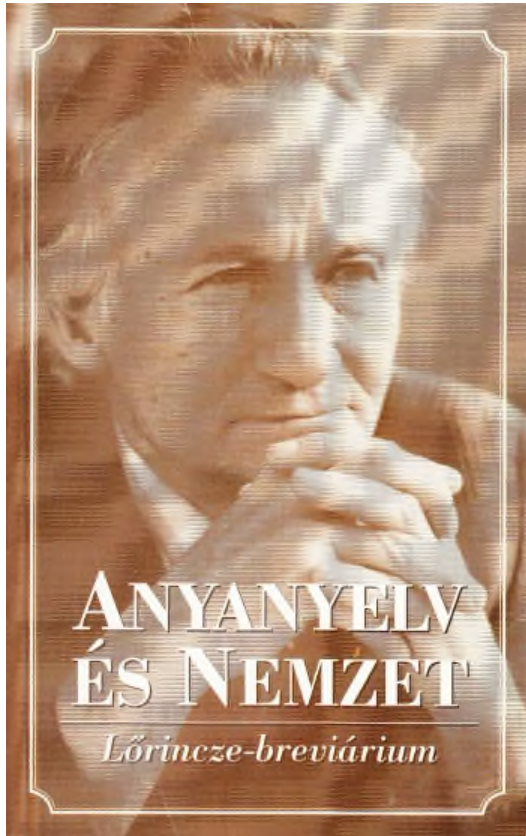
Jakab István (szerk.) 1976. Hogy is mondjuk? Nemzetiségi nyelvhasználatunk – nemzetiségi nyelvművelésünk. Madách Könyvkiadó: Bratislava.

Jakab István 1983. Nyelvünk és mi. Madách Könyvkiadó: Bratislava.

Jakab István 2006. Anyanyelv és magyarságtudat. Nyelvi ismeretek és nyelvhasználati tanácsok. Madách–Posonium: Pozsony/Bratislava.

- Jakab István 2011. Nyelvhasználat – nyelvtudomány – nyelvművelés. Anyanyelvünk megtartása, művelése – kisebbségben. Madách–Pozonium: Pozsony/Bratislava.
- Lanstyák István és Szabó Mihály Gizella 2002. Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Kalligram Könyv- és Lapkiadó: Pozsony.
- Szabó Mihály Gizella 2011. A nyelvi menedzselés lehetséges szerepe a magyar nyelvalkításban. Szabó Mihály Gizella és Lanstyák István (szerk.), Nyelv. Magyarok Szlovákiában VII. Fórum Kisebbségkutató Intézet: Somorja. 549–562.
- Zalabai Zsigmond (összeállította) 1987. A hűség nyelve. Csehszlovákiai magyar írók az anyanyelvről. Madách Könyv- és Lapkiadó: Bratislava.

Szathmári István

Sorsdöntő találkozás

Nem tartoztam Lőrincze Lajos szűkebb baráti köréhez, de – elmondhatom – meghitt barátság kötött össze bennünket. Értékeltek egymás munkásságát, véleményét; ha úgy adódott, bizalmas beszélgetésre is többször sort kerítettünk. Első találkozásunk azonban bizonyos értelemben szinte sorsdöntő lett további életpályámra.

Emlékezetem szerint 1947-ben vagy 1948-ban találkoztunk először a Debreceni Egyetem magyar nyelvészeti szemináriumi könyvtárában. Ekkor III. vagy IV. éves magyar–francia–német szakos egyetemi hallgató voltam. Mivel Bárczi Géza professzor nyelvtörténeti előadásai, szemináriumi órái, továbbá nagy tudása, szigorúsága és ugyanakkor embersége fogott meg legjobban, már elsőéves koromban igazán a magyar nyelvészettel szerettem foglalkozni. Sikeres alapvizsgám után, a másodév végén professzor úr kineveztetett a Csűry Bálint alapította Magyar Néprnyelv-kutató Intézet díjtalan gyakornokává. Ez még inkább odakötött a Bárczi-tanszékhez. Egyébként mint díjtalan gyakornok kulcsot kaptam a szemináriumi szobához, és én kezeltem a magyar nyelvészeti könyvtárt, ami nemcsak tekintélyt adott a többi hallgató előtt, hanem – és főként – hozzásegített a nyelvészeti munkák alaposabb megismeréséhez.

Bárczi professzor arra is törekedett, hogy kapcsolatot tartson a jóval nagyobb budapesti nyelvészeti tanszékekkel és az akkor alakuló akadémiai Nyelvtudományi Intézettel. Időnként meghívta az említett két intézmény egy-egy tagját, hogy a debreceni magyar nyelvészeti tanszék tanárainak, érdeklődő hallgatóinak tartson beszélgetéssel egybekötött előadást az általa művelt részdiszciplína valamely fontos kérdéséről. Így került sor Lőrincze tanár úr meghívására is. Előadásában nagyon érdekesen, tanulságosan világította meg az akkoriban újjáalakuló, mondhatnánk reálisabbá váló nyelvművelés elméleti hátterét és gyakorlatát. Ehhez járult, hogy előadását magával ragadó stílusban és a szentgáli regionális nyelvjárásból sok mindent megőriző, szép hangzásban mondta el.

Az előadás után hosszan elbeszélgettünk, sok mindenről: az elhangzottakról, a Nyelvtudományi Intézet felépítéséről, terveiről és így tovább. Aztán megkérdezte, én mivel foglalkozom a nyelvészetben belül, egyáltalán mik a terveim. Mivel Bárczi professzor abban az időben a Csúry örökségét vitte tovább, vagyis a dialektológiát (később ő alapozza meg az ún. történeti nyelvjáráskutatást is!), és ez rányomta bélyegét előadásaira, szemináriumi óráira is, én ezt a választ adtam: közelebbi pátriámnak, Kisújszállásnak a nyelvjárását és benne a rá nagyon jellemző í-zésnek, továbbá ez utóbbinak a kialakulását szeretném kutatni. De részt veszek a jövőendő tájszótár előkészítő munkálataiban is. Úgy látszik, Lőrincze tanár úrnak tetszett, amiket mondtam, mert valószínűleg már a következő évben elhelyezkedési lehetőséggel hozakodott elő. Közben, 1948 őszétől – tehát V. évesként, az államvizsga letétele előtt – elkezdtem tanítani a helyi Közgazdasági Gimnáziumban. Az ún. fordulat éve előtt ugyanis, mindenütt – az egyetemen is – zározták az összes álláshelyet, és mivel bekövetkezett az egyházi iskolák államosítása, szinte kapkodtak a végzős vagy utolsó éves tanárok, tanárjelöltek után. Bár nagyon szerettem középiskolában tanítani (nyelvtanoktatási bemutató órát tartattak velem a környék magyar szakos tanárai számára is), de azért kapcsolatban maradtam az egyetem magyar nyelvészeti tanszékével, Bárczi professzor úrral, és folytattam lehetőség szerint a nyelvjárásokkal való foglalkozást is. Ekkor ismét Debrecenben járt Lőrincze Lajos, és azzal keresett meg, hogy ha lehetőség lesz rá, szívesen alkalmazna engem az Akadémia Nyelvtudományi Intézete. Ezért adjam be a jelentkezésemet (önéletrajz, szakmai pályafutás, egyéb iratok) és majd értesítenek, ha lesz üres álláshely. Én ezt meg is tettem, de nem került – és nem is kerülhetett – rá sor, életpályám tudniillik másként alakult. 1951. nyarán megalakult az akkor jellemző hirtelenséggel az Idegen Nyelvek Főiskolája, és engem a magyar tanszék vezetésére szemeltek ki. A Művelődésügyi Minisztérium személyzetis előadója felrendelt Budapestre, és mintegy háromórás beszélgetés során – én ugyanis nem akartam elhagyni Debrecen – azzal engedett el, hogy egy hét múlva jelenjek meg ismét, és adjak választ, de ha nem akarom az állást önként elfoglalni, felrendelnek.

Kérdés, hogyan került a képbe ismét Lőrincze Lajos? A személyzetis előadóval való beszélgetés közben azon gondolkodtam, hogy én, a „közönséges” kezdő, vidéki középiskolai tanár hogyan jöhettek számításba a leendő főiskola egyik tanszékének vezetésével kapcsolatban. Minden bizonnyal úgy, hogy a korábban az MTA Nyelvtudományi Intézetébe beadott jelentkezéseket átkérték a minisztériumba. Ezt látszik igazolni, hogy az előadó két külön papírlapot vett fel az asztalról, és azt mondta, ez Pais Dezső akadémikus és Bárczi Géza szintén akadémikus jellemzése rólam, és ők szakmailag csak jót írtak. Ekkor hangzott el a már idézett megjegyzés, hogy tudniillik egy hét múlva adjak választ, és ha nemet mondok, felrendelnek. Ezután én rémületben kimentem Bárczi professzorhoz Csillaghegyre tanácsot kérni. Ő azt ajánlotta, hogy vállaljam el, én azt a feladatot el tudom látni. Így lettem az Idegen Nyelvek Főiskolája magyar tanszékének vezetője 1951-től 1955-ig, az intézmény kis részben az ELTE illetékes tanszékeihez való beolvasztásáig, valójában megszűnéséig. Engem viszont áthelyeztek a Debrecenből 1953-ban Budapestre, az ELTE-re telepített II. számú Magyar Nyelvtudományi Tanszékre, és azóta nyelvészként ott végzem a munkám.

Így járult hozzá Lőrincze Lajos az én további életpályám alakulásához.

Zimányi Árpád Öröksége nyomában

Lőrincze Lajosról kétféle megközelítésben kell szólnom. Először személyes emlékeimet idézem föl, amelyek – utólag vissza tekintve – mintha egyfajta sorsszerűséget mutatnának, majd pedig a szakmai munkámra tett hatásáról fogalmazom meg gondolataimat. Találkozások helyett valójában „találkozásokról” beszélhetünk, hiszen közvetlen kapcsolat nem volt közöttünk: nem voltam sem tanítványa, sem munkatársa, áttételesen mégis követőjének vallhatom magam.

A személyes emlékek: családukban állandóan be volt kapcsolva a rádió. Alig kezdtem el az általános iskolát, máris egyik kedvelt műsorommá vált az *Édes anyanyelvünk*. Valahogy érdekesnek találtam azokat a témákat, amelyeket Lőrincze tanár úr feldolgozott, pedig mindent nem érthettem meg belőle, legfeljebb szülői-nagyszülői segítséggel. Emlékszem, hogy stílusa, beszédmódja, hangja figyelemre méltó volt számomra. Harmadik osztályos koromban már én is kérdéssel fordultam hozzá levélben – választát ma is őrzöm. Tíz évvel később, katonai szolgálatom alatt került kezembe a laktanya könyvtárában az *Édes anyanyelvünk* jóval korábban megjelent, ám láthatólag alig forgatott kötete, a rádiós előadások szerkesztett változata. Már önmagában is dicséretes, hogy a katonaságnál efféle könyvet is talált az előfelvételis honvéd, de ugyancsak pozitív élmény volt, hogy a bajtársak nem lenéző mosollyal, hanem elismeréssel nyugtázták érdeklődésemet.

Nem sokat kellett várni a következő említésre méltó momentumig. Az eгри főiskola harmadéves hallgatójaként az angol tanszék vezetőjének javaslatára bekerültem az Anyanyelvi Konferencia Védnökségének akkor indított programjába, amely *a magyar mint idegen nyelv* egyesült államokbeli oktatását készítette elő. Másfél éven keresztül folyt a felkészítés, eközben részt vettem a testület ülésein, és itt személyesen is megismerkedtem Lőrincze Lajossal, aki a védnökség elnöki tisztét töltötte be.

Kiutazásomból ugyan nem lett semmi, mégis tanulságos, hasznos és élménydús időszak volt ez egy vidéki tanárjelölt számára. Egy évtizeddel később, a nyolcvanas évek második felében készített egyetemi doktori értekezésem témája 1945 utáni nyelvművelésünk. Többek között feldolgoztam a Lőrincze által 1952-ben indított – pontosabban újra indított – *Édes anyanyelvünk* című rádióműsor történetét, és vizsgáltam tematikáját. A vezetésével több mint négy évtizedet megélt sorozat páratlan mind a hazai, mind a nemzetközi rádiótörténetben: ilyen hosszú ideig működő nyelvi (ismeretterjesztő, tudományos) műsorról nem tudunk. Oktatóként szintén folyamatosan szembesültem Lőrincze tanár úr munkásságával. A magyartanárok képzésében számomra nélkülözhetetlennek bizonyult a társszerzővel készült *Nyelvművelés* című jegyzete, valamint a *Nyelvművelő kézikönyvből* azok a tanulmány értékű szócikkek, amelyek többek között nyelvművelésünk elveit, a nyelvi normát befolyásoló tényezőket dolgozzák fel máig ható érvénnyel.

Lőrincze Lajos nevéhez fűződik az ötvenes évek végén a pozitív nyelvművelés fogalma, két évtizeddel később pedig az emberközpontú nyelvművelés. Az utóbbiról a magyartanárképzéssel foglalkozó szakmai tanácskozáson bő tíz évvel ezelőtt a következőket mondtam: „Amikor a konferencia szervezői kulcsszónak tekintve az emberközpontúságot, a rendezvény címének élére tették, igen helyesen jártak el. A modern nyelvészeti irányzatok egynémelyikét tanulmányozva ugyanis jogosan vetődik föl a kérdés: hol van az ember, a nyelvhasználó. Tovább szöve gondolatainkat: vajon a tudománynak a tudást el kell-e idegenítenie az embertől, és csak az az igazi tudomány, amely minél jobban elszakad a valóságtól, tehát nem leképezi, hanem „átképezi” világunkat, nyelvünket, kultúránkat, miközben néhány kiváltságos művelőjén és értőjén kívül mások számára megközelíthetetlen, felfoghatatlan marad? – Tovább folytatva a cím értelmezését, íme, az újabb kérdés: létezhet-e olyan nyelvművelés, amelyik nem emberközpontú, amelyik nem a nyelvhasználót szolgálja? S egyáltalán: van-e jövője a nyelvművelésnek? A cím világosan megfogalmazza válaszungkat, állásfoglalásunkat: nyelvművelésünknek nemcsak dicső múltja és egyesek által vitatott jelene, hanem jövője is van.”

De hát az átalakulás, a változás nemcsak a nyelvet, hanem annak vizsgálati módszereit és gyakorlatát sem hagyhatja érintetlenül. Az 1990 előtt jórészt nyelvhelyességi alapú tevékenység mára szemléletében, módszereiben megújult, hatóköre jelentősen kibővült, s átfogalmazódott céljai is. A nyelvművelésből mostanra nyelvi tervezés, nyelvstratégia, nyelvpolitika, sőt újabban nyelvi menedzselés lett. Pedig mindezek alapjai mind-mind megtalálhatók a magyar nyelvűvelés több évszázados történetében. Ráadásul maga a fogalom nem is 20. századi fejlemény: ezzel a szóval éltük végig a nyelvújítás fényes korszakát; a most 220 éves *Debreceni grammatika* tanúsága szerint e szavunk már akkor – a 18. század végén – létezett. Az idők folyamán az általa jelölt fogalom jelentésköre korról korra változott, és összességében mindazok a dolgok hatókörébe tartoztak, amelyeket az imént idézett új szavakkal, terminusokkal fejez ki a mai tudomány.

Lőrincze Lajos örökségét a megváltozott feltételek közepette is van, aki tovább viszi. Már nem érhetette meg, hogy a Magyar Tudományos Akadémia elnöke tíz pontból álló téziseket adott ki többek között az anyanyelv korszerűsítéséről, a nyelvápolás programjáról, a tudományos kutatásról, az idegen nyelvek tanulásáról, a többségi és a kisebbségi nyelvi kultúrákról. Úgy hiszem, a Tanár úr is egyetértene mindezekkel. Szintén nem érhetette meg a múlt értékeit megőrizni, egyszersmind továbbfejleszteni akaró fiatalokból álló Nyelvstratégiai Kutatócsoport megalakulását és nyelvűvelő konferenciáit az Akadémián. 1995-ben az MTA Magyar Nyelvi Bizottsága előtt szerepelt a nyelvűvelés és a nyelvi tervezés témája, ahol az előterjesztők egyikeként vázolhattam a médiumok nyelvi tevékenységét. Sok mindentről lehetne még szólni, így például a nagyobb fórum előtt megtartott *A magyar nyelv jelene és jövője* elnevezésű tanácskozásról, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, valamint a Magyar Írószövetség hasonló tárgyban rendezett kerekasztal-beszélgetéséről, de már ennyiből is meggyőzően kitűnik, hogy cselekvő és tenni akaró szakemberek mindenféle társadalmi akadály, nehezítő tényező ellenére felelősséggel folytatják a neves elődök munkáját.

Különösen fontos, hogy a jövő nemzedékek anyanyelvi nevelését hivatásuknak tekintő tanárok tisztában legyenek nyelvűvelésünk múltjával és jelenével, történetével, eredményeivel és gondjaival, megítélésének buktatóival, annak szociolingvisztikai vetületével. Mindebből pedig nem hiányozhat Lőrincze Lajos munkásságának, de még inkább szemléletmódjának, elveinek ismerete. Sokakkal együtt magam is ezen fáradozom. Ugyancsak fontos, hogy ezt az értékőrző és -teremtő tevékenységet az Anyanyelvápolók Szövetségének jóvoltából a Lőrincze Lajos-díjjal ismeri el a szakma. Igazán megtisztelő, hogy magam is részesülhettem ebben a kitüntetésben, és hogy számomra ez miért olyan értékes, az az eddig elmondottak alapján nem lehet kérdés.

Lőrincze-díj az anyanyelvápolás hatékonyabbá tételéért

A közelmúltban elhunyt jeles nyelvtudós, Lőrincze Lajosnak emlékére az Anyanyelvápolók Szövetsége Lőrincze-díjat alapít a magyar nyelv művelése érdekében határainkon belül vagy kívül kifejtett kiemelkedő tevékenység elismerésére és jutalmazására. A díjat évente egyszer ítéli oda egy alkalmanként életre hívott előkészítő bizottság javaslatai alapján a Szép Magyar Nyelvért Alapítvány kuratóriuma.

A díjban olyan személyek részesíthetők, akik

- a.) az anyanyelvi kultúra ügyét hosszú időn át szolgálták kutatói, ismeretterjesztői, illetőleg mozgósító erejű szervezői tevékenységükkel (a díj ez esetben életműjellegű)
- b.) a díj elnyerését megelőző év(ek)ben olyan jelentős alkotást tettek közkinccsá, illetőleg olyan nagy fontosságú rendezvény megvalósításában töltöttek be vezető szerepet, amely nagymértékben használt anyanyelvünknek, jelentősen hozzájárult megismertetéséhez és megszerettetéséhez.

Az Anyanyelvápolók Szövetsége a Lőrincze-díj megalapításával azt az óriási veszteséget igyekszik csökkenteni, amely a nagy hatású, jeles nyelvművelő halálával az egész magyar nyelvközösséget érte. A díj a szövetség, meg a kuratórium reményei és szándékai szerint kedvet, ösztönzést ad tehetséges, rátermett ifjú szakembereknek is a sok áldozatot és lankadatlan kitartást kívánó nyelvművelő munka vállalásához, és hozzájárul mindenfajta nyelvápoló tevékenységnek a megbecsüléséhez.

A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány és az Anyanyelvápolók Szövetsége által életre hívott Lőrincze-díj nyílt, azt adományával bármely bel- vagy külföldi természetes vagy jogi személy támogathatja. A számlaszám, amelyre a díj megalapítói anyanyelvünk önkéntes ápolóinak, védelmezőinek adományait várják és előre is köszönik: 314.12201 vagy 508-13201.

1993 őszén

Dr. Grétsy László
az Anyanyelvápolók Szövetségének főtitkára
a Szép Magyar Nyelvért Alapítvány*
kuratóriumának elnöke

Lőrincze-díj, Domonkos Béla alkotása

* 2014-ben a Szép Magyar Nyelvért Alapítvány megszűnt, a Lőrincze-díj teljes egészében az Anyanyelvápolók Szövetségéhez került, változatlan adományozási feltételekkel.

Lőrincze-díjasok

1993

Dr. Bencédy József

Graf Rezső

Dr. Szende Aladár

1994

Dr. Kovalovszky Miklós

Dr. Ágoston Mihály

1995

Dr. Bachát László

Dr. Péntek János

1996

Dr. Fábián Pál

Dr. Jakab István

1997

Dr. Rónai Béla

Dr. Szathmári István

1998

Dr. Pásztor Emil

Dr. Szűts László

1999

Dr. Kemény Gábor

Dr. Kováts Dániel

2000

Dr. Benkő Loránd

Dr. Sebestyén Árpád

2001

Dr. Balázs Géza

Wacha Imre

2002

Murádin László

Dr. Zimányi Árpád

2003

Adamikné dr. Jászó Anna

Dr. Minya Károly

2004

Dr. Büky László

Dr. Keszler Borbála

2005

Dóra Zoltán

Holczer József

2006

Heltainé dr. Nagy Erzsébet

Pusztai Ferenc

2007

Fábiánné dr. Szenczi Ibolya

Vargáné dr. Raisz Rózsa

2008

Antalné dr. Szabó Ágnes

Kiss Gábor

2009

Dr. Bozsik Gabriella

Dr. Nagy L. János

2010

Benyhe János

Dr. Elekfi László

2011

Dr. Éder Zoltán

Dr. Pomogáts Béla

2012

Dr. Fekete László

Kerekes Barnabás

2013

Dr. Bősze Péter

Dr. Kiss Jenő

2014

Koltói Ádám

Raátz Judit

Lőrincze Lajos könyvei

(Részletesen lásd az 1998-ban kiadott bibliográfiában!)

- Földrajzineveink élete. Bp. Néptudományi Intézet, 1947.
Földrajzinev-gyűjtésünk múltja, jelen állása és feladatai. Bp. Nyelvtud. Int. 1949.
A tolna-baranyai (volt bukovinai) székelyek névadási szokásaihoz. Bp. Néptudományi Intézet, 1949.
Magyar nyelvjárási bibliográfia 1817-1949. /Benkő Loránddal. Bp. Akad. K. 1951.
Nyelv és élet. Bp. Művelt Nép, 1953.
Szempontok és adatok személyneveink újkori történetéhez. Debrecen, KLTE 1953.
A Magyar Nyelvatlasz anyaggyűjtésének módszere. Bp. Akad. K. 1955.
Nyelvművelő. Bp. Művelt Nép, 1956.
Iskolai nyelvművelő. Bp. Tankönyvk. 1959.
Édes anyanyelvünk. Bp. Tankönyvk. 1959, 1972.
Földrajzi neveink élete. Debrecen, KLTE, 1967.
A Magyar Nyelvjárások Atlasza. /Bárczi Géza, Benkő Loránd, és másokkal. Bp. Akad. K. 1-6. kötet, 1968-1977.
Nyelvőrségen. Bp. Akad. K. 1968.
Az idegen szavakról /Bárczi Gézával. Bp. Akad. ny. 1977.
Emberközpontú nyelvművelés. Bp. Gondolat, 1980.
Nyelvművelés /Fábián Pállal. Bp. Tankönyvk. 1980, 1989, 1990, 1993, 1994, 1999.
Nyelvművelő kézikönyv. /Munkaközösségben. Bp. Akad. K. 1. köt. 1980. 2. köt. 1985.
Bilingérezés. Veszprém, EKMK, 1989.
Megnől az ember szíve. Veszprém, Új Horizont, 1993, 1994.
Anyanyelv és nemzet. Lőrincze-breviárium, Bp. MNYKNT-AK, 1999.

továbbá 700 tanulmány és cikk

A róla megjelent legfontosabb kiadványok, filmek

- Látogatóban Lőrincze Lajosnál. Portréfilm 1984.
Videofilm. 1995.
- Hű nevelőim, dunántúli dombok. Portréfilm, 1986.
- Lőrincze Lajos. Bp. ELTE, 1994. (A hetvenes évek magyar nyelvészei 33.)
- Anyanyelvünk szolgálatában. Szerk. Hérics Lajosné. Győr, Kazinczy Gimn. 1995.
- Balogh Ferencné: Lőrincze Lajos. Emlékezés és bibliográfia. Veszprém, EKMK, 1998.
- Anyanyelv és nemzet. Lőrincze-breviárium /Graf Rezső. Bp. MNYKNT-AK. 1999.
- Magyar Nyelvőr. Emlékszám Lőrincze Lajos születésének 90. évfordulójára. 2005.
- Századfordító magyarok: Lőrincze Lajos. Duna Televízió, 2013.

továbbá 770 cikk, tanulmány, interjú

A Petőfi Irodalmi Múzeumban (PIM) található Lőrincze- hang- és videokazetták

„Hú nevelőim, dunántúli dombok” tv portréfilm felvétele,
1989-ben, videokazetta 57 perc

Kulcsár Katalin Lőrincze Lajos nyelvész-professzorral beszél-
get, Tanár a nemzet katedráján cím interjújához,
1992. okt. 23-án, 29 perc

LL nyelvész-professzor beszél a cserkészletről,
Kodály Zoltánról, Illyés Gyuláról, Veres Péterről, és az AK-ról,
1992. dec. 20-án, 60 perc

Maróti István beszélgetése LL-sal a Kútvölgyi kórházban
1992. 12. 20-án (részlet) a szépkiejtési versenyről és
versengéséről e tárgyban Urbán Ernővel 3 perc 63mp

Emlékezés LL nyelvész-professzorra az AK rendezvényén
a PIM-ben. Vezeti Graf Rezső, előadást tart: Grétsy László,
Szende Aladár, 1995. nov. 20. 72 perc

géppel írt, kézírásos aláírással hitelesített levelek

Szőke Péternek 1941,
Németh Lászlónak 1963,
Lovászi Mártonnak 1968,
Krudý Zsuzsának 1973,

Manager Gabriellának 1954,
Karinthy Ferencnek 1963,
Kahán Mózesnek 1969,
Kardos G. Györgynek 1977

MAGYAR NYELVŐR

TARTALMÁBÓL

BÚCSÚ LŐRINCZE LAJOSTÓL

Grétsy László nekrológja
Ágoston Mihály: Virrasztunk bizakodva
Fábián Pál búcsúbeszéde
Kovácszky Mária: Egy élet summája

*

Az Anyanyelvőpolók Szövetségének felhívása költés-életi politikai stílusunk kultúráltságának megőrzésére

Elekfi László: Mindennapi nyelvművelés — és néhány gondolat

Balogh Lajos: A magyar nyelv Kárpátalján

Tóth Péter: Jegyzetek egy tanulmányhoz

H. Varga Gyula: A gyakorlati listák egy hibátipusáról

Zsivai Miklós: Pázmány Péter nyelve

Pástor Emil: Kötünk és a jel-*jel* igeköze

Dóra Zoltán: Diákjaink nyelvhasználat

Szabó Kálmán: A főbucálói szavak a szakmunkástanulók szóhasználatában

Végh József: A szótárgáró kieseése az Őrségben

118. ÉVFOLYAM 1994. JANUÁR—MÁRCIUS I. SZÁM

MAGYAR NYELVŐR

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEÉMIA
MAGYAR NYELVI BIZOTTSÁGÁNAK
FOLYÓÍRATA

SZERKESZETŐK: SZARVÁS GÁBOR (1872—1895), SIMONYI ZSIGMOND (1896—1919), BALÁSSA JÓZSEF (1920—1940), BEKE ÖDÖN (1916—1955)

FELELŐS SZERKESZTŐ: LŐRINCZE LAJOS

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

BALÁZS GÉZA, FÁBIÁN PÁL, GRÉTSY LÁSZLÓ, A. JÁSZÓ ANNA,
KEMÉNY GÁBOR, HELTAINE NAGY ERZSÉBET

SZÖVEGSZTŐ: SZENDE ALADÁR

A szerkesztőség címe:

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete
1014 Budapest I., Sztánház u. 5-9. 206. Levélcím: 1230 Budapest, Pf. 19.

TARTALOMJEGYZÉK

BÚCSÚ LŐRINCZE LAJOSTÓL	
<i>Grétsy László</i> nekrológja	1
<i>Ágoston Mihály</i> : Virrasztunk bizakodva	3
<i>Fábián Pál</i> búcsúbeszéde	5
<i>Kovácszky Mária</i> : Egy élet summája	7

Első és utolsó írása a lapban, melynek szerkesztője volt

ÉDES ANYANYELVÜNK

XIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

1992. ÁPRILIS–JÚNIUS

ÁRA: 25 FORINT

A tartalomról:

Hogyan beszél ma az ifjúság? (Százezer forintos pályázat)

**Deme László:
A rádiózás
nyelvi felelősségéről**

**Lőrincze Lajos:
Kórházi jegyzetek,
gondolatok**

**Fülei-Szántó Éva:
Mit kerestek az inter-
vúziós seregek az egyko-
ri Szovjetunióban?**

**Balázs Géza:
Váltsuk le a rendszer-t!**

Határok nélkül

Anyanyelv. Nem véletlen, hogy a világ népeinek nagy része a nyelv fogalmát és jelentését az anyához köli. A születés csodájához, az emberi test melegéhez, a szeretet mélységeihez, a hűséghez, a féltéshez, a befogadáshoz – a teremteshez.

Az anyanyelv öröklött vagyonunk, sejtjeinkbe szövőődő tulajdonunk. Az anyanyelv egyenlővé vált önmagunkkal. Szlovákiai magyar költő, Tózsér Árpád írta le: Anyánk képén a világ a ráma.

Az anyanyelv a világ, a világhoz vezető út is.

Az anyanyelv ezerarcú gazdagsága, a nyelv minden szava a lélek forrásvidékeihez vezet.

Az anyanyelv befogadja a természet tájait, saját kicsi hegyvölgyeinket, füveseinket, vizeinket.

Az anyanyelv megőrzi történelmünk helyeit: Vereckét, a Muhi-pusztát, Mo-

nyelvek ellenében kényszerült fejlődésre. Előbb a latin, majd évszázadokon át a német nyelv öröknek tűnő árnyéka. S az idegen dinasztiák. Ha volt a nyakunkon nagyhatalom, birodalmi erővel kényszerítette ránk a nyelvért. Megéltük a német nyelv divatját, megtapasztaltuk erőszakos vasmarkát is. A szovjet birodalom is kényszerített ránk nyelvet – közelmúltunk az orosz nyelv erőszakos örülete. Hosszan tartó nagy leckéket kaptunk a nyelvi imperializmusból.

S tragikus történelmünk! Mohács után az ország szétdarabolttsága visszavetette a városok fejlődését, az elkésett városiasodás késleltette a városkultúrák kialakulását, s ezzel újkori nyelvünk megteremtését. Városok nyelvnevelő műhelyei helyett közel két évszázadon át a parasztok, a reformáció, templomok, zsolttárok s imádságok őrizték s ápolták a nyelvet.

A kötet szerzői

- Balázs Géza** nyelvész, tanszékvezető egyetemi tanár, Bp. ELTE
Balogh Ferencné könyvtáros, ny. igazgató helyettes, Veszprém
Dóra Zoltán tanár, nyelveművelő, Vác
Garai György tanár, Szentgál, Lőrincze Lajos Általános Iskola
Grétsy László nyelvész, professor emeritus, Budapest
Holczer József tanár, piarista szerzetes, Kecskemét
Kapcsándy Sándor, ifj. költő, Pápa
Kálmán Attila ny. tanár, igazgató, Tata
Kevély Klára diák, Juhász Gyula Alapiskola, Léva
Kiss Flóra diák, Református Kollégium Gimnáziuma és Művészeti Szakközépiskolája, Pápa
Kiss Gábor számítógépes nyelvész, lexikográfus, a TINTA Könyvkiadó igazgató-főszerkesztője
Kövári Zsanett tanár, Szentgál, Lőrincze Lajos Általános Iskola
Martonné Sándor Éva tanár, hitoktató, Szentgál
Minya Károly nyelvész, főiskolai tanár, Nyíregyházi Főiskola
Móricz Márta Mikolt diák, Református Kollégium Gimnáziuma, Pápa
Murádin László nyelvész, ny. akadémiai főkutató, Kolozsvár
Novák Jánosné igazgató, Mikóháza, Lőrincze Lajos Általános Iskola
Pálfy G. István újságíró, Budapest
Péntek János nyelvész, ny. egyetemi tanár, Kolozsvár
Pomogáts Béla irodalomtörténész, kritikus, Budapest
Pusztai Ferenc nyelvtörténész, ny. egyetemi tanár, Bp. ELTE
Sebő József tanár, Veszprém, Padányi Biró Márton Gimnázium
Simon Szabolcs adjunktus, Sellye János Egyetem, Komárom
Sófalviné Tamás Márta tanár, helytörténész, Szentgál
Szabó Szabolcs volt szentgáli diák, főiskolai hallgató
Szathmári István nyelvész, professor emeritus, Bp.
Szőcs Tibor ny. igazgató, Hegyeshalom, Lőrincze Lajos Általános Iskola
Vida Marianna tanár, Szentgál, Lőrincze Lajos Általános Iskola
Zimányi Árpád főiskolai tanár, Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger

Tartalomjegyzék

A mi Lőrinczénk	5
Balázs Géza: Lőrincze Lajos öröksége a magyar nyelvtudományban és kultúrában	9
Lőrinczéről mondták, írták	18
Hagyományőrzés Veszprém megyében és a Lőrincze-iskolákban	
Sófalviné Tamás Márta: Lajos bácsi és én	26
Kővári Zsanett–Vida Marianna: Így őrizzük emlékét Szentgálon	30
Garai György: Lőrincze-iskolák	39
Szöcs Tibor: Névfelvétel Hegyeshalomban	44
Novák Jánosné: A példa nevelő ereje Mikóházán	46
Móricz Márta Mikolt: Diákélet a Pápai Református Kollégium- ban Lőrincze Lajos idejében és ma	51
Kevély Klára: Az anyanyelv az én hazám	61
Sebő József: Találkozásom a nagyhírű professzorral	64
Anyanyelvünkről–anyanyelvünkért. Előadások, vers- és próza- mondó versenyek Balatonalmádiban	66
Balogh Ferencné: „Hazajöttem Veszprémbe.” Emlékek a város és Lőrincze Lajos kapcsolatáról	72
Emléksarok Veszprémben, a megyei könyvtárban	83
Kapcsándy Sándor, ifj.: „Megnől az ember szíve”	89
Martonné Sándor Éva: A bibliai ismeretek jelentősége Lőrincze Lajos életében és munkájában	91
Kortársak, Lőrincze-díjas nyelvészek	
Dóra Zoltán: Nyelvszokás és nyelvi norma	102
Grétsy László: Emlékforgácsok	106
Holczer József: Neve fogalommá nemesült	114
Kálmán Attila: Gesztenyefa-sor vagy Gesztenye fasor?	116
Kiss Gábor: Emlékmorzsák Lőrincze Lajosról, a retró (?) emberről	119

Minya Károly: Lőrincze Lajos, a népművelő	122
Murádin László: „Kedves hallgatóim”	129
Pálfy G. István: A magyar nép nyelvésze	134
Péntek János: Hangja az idő távolából	140
Pomogáts Béla: A nemzet tanára mellett	147
Pusztai Ferenc: Eleven emléke	151
Simon Szabolcs: Gondolatok a szlovákiai magyar nyelvűvelésről	154
Szathmári István: Sorsdöntő találkozás	161
Zimányi Árpád: Öröksége nyomában	164
Lőrincze-díj és Lőrincze-díjasok	168
Lőrincze Lajos könyvei	171
A róla megjelent legfontosabb kiadványok, filmek	172
A kötet szerzői	176
Tartalomjegyzék	177
Mellékletben: Lőrincze-bibliográfia 1998-tól a könyv megjelenéséig	

A veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár épülete

A magyar nyelv hete országos megnyitója
2015. április 16-án a Pápai Református Kollégium Gimnáziumában

Balogh Ferencné

LŐRINCZE – BIBLIOGRÁFIA
1998–2015 júniusáig

A Lőrincze- emlékkönyv melléklete

Balogh Ferencné

LŐRINCZE LAJOS

EMLÉKEZÉS
ÉS BIBLIOGRÁFIA

1932 – 1997

Veszprém
1998

A bibliográfia használatához

Ez az összeállítás az 1998-ban megjelent *Lőrincze Lajos. Emlékezés és bibliográfia* / Szerk. Balogh Ferencné – kiadvány folytatása. Abban az 1997. év végéig megjelent írások szerepelnek, összesen 1393 tétel: Lőrincze saját könyvei, cikkei, és a vele kapcsolatos írások, interjúk. Most egyetlen folyamatban közlöm az írásokat, köztük az után-közölt Lőrincze anyagokat is. A tételszámot folytatom, így beszédesebb és könnyebb a mutató használata. A feltárás és leírás rendszere követi az előző kötetét: évente szerzői betűrendben sorakoznak a bibliográfiai tételek. Ha nem önálló könyvről, hanem tanulmányról van szó, akkor a gyűjteményes kötet leírását In: előzi meg. Amennyiben folyóiratcikkéről vagy napilapról van szó, akkor = után következik a sajtótermék neve, (nyelvészeti folyóiratoknál az évfolyam is), kiadási éve, száma vagy dátuma, és az oldalszám (p.) Szükség esetén kisebb betűvel annotáció segíti a tartalom pontosítását. Szerzői, cím és tárgymutató segít a keresésben. A két bibliográfia csak együtt ad teljes áttekintést a Lőrincze irodalomról. Ha szüksége van az eredeti bibliográfiára, akkor keresse a nagyobb könyvtárakban!

Rövidítések, jelek

~ ~	gyakran Lőrincze Lajos neve helyett
/	utána a szerző, társszerző, szerkesztő következik
=	analitikus leírásban a leőhelyként szereplő újságot, folyóiratot előzi meg
In:	a leőhelyként szereplő tanulmánykötetet előzi meg
(...)	a sorozatot vagy a rovatcímet jelöli
AK	Anyanyelvi Konferencia
Akad.	Akadémia
Bp.	Budapest
EKMK	Eötvös Károly Megyei Könyvtár
ELTE	Eötvös Loránd Tudományegyetem
ism.	ismertetés
k.	kiadó

KLTE	Kossuth Lajos Tudomány Egyetem
köt.	kötet
ld.	lásd
M.	Magyar...(valamennyi evvel kezdődő lap címében)
mell.	melléklet
MNYKNT	Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
ny.	nyomda
Nyelvtud. Int.	Nyelvtudományi Intézet
NyéK	Nyelvünk és Kultúránk
p.	pagina (oldal)
PIM	Petőfi Irodalmi Múzeum
RTV	Rádió és Televízió
sz.	szám
szerk.	szerkesztő
TIT	Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
tsz.	tételszám
u.a.	ugyanaz
vál.	válogatta
VEAB	Veszprémi Akadémiai Bizottság

Pótlások az 1993-1997 közötti időből:

1394. ELEKFI László: Emlékezés Lőrincze Lajosra. "Édes anyanyelvünk" = Zeneszó, 1993. 9. sz. 6. p.
1395. POMOGÁTS Béla: Önismereti peregrinációban. Lőrincze Lajos munkássága anyanyelvünk megőrzéséért. Elhangzott a burgenlandi Alsóőrben (Untervart) 1993. novemberében. = Napkút online kulturális folyóirat
1396. TOLDI Éva: Hűség a szülőfaluhoz. Iskolai névadó Szentgálon = Napló, 1994. nov. 26. 1. p. Fotó: Andronyi András
1397. KOVÁTS Dániel: In memoriam: Lőrincze Lajos emlékezete = Széphalom, 1994. 6. sz. 387–388. p.

1398. FARKAS Zsuzsa : Nyelvörökkel nyelvőrségen. Előszó: Benczédi József = Édes Anyanyelvünk, 17. 1995. 4. sz. 13. p. (Hírek)
1399. PORKOLÁB Judit, B.: Megnől az ember szíve: Lőrincze Lajos = M. Nyelvjárások 32. 1955. 214-216.p.
1400. RADOS Richárd: Lőrincze Lajos: Megnől az ember szíve. Barátok–emlékek–találkozások. = Ethnographia, 1955. 1. sz. 389-390.p.
1401. TOLDI Éva: Kényszerből nem szabad = Napló, 1995. dec. 07. 7. p.
A balatonalmádi Lőrincze-napokon megszólaló Gálfalvi György (Marosvásárhely) íróval és Gál Sándor (Kassa) költővel készült interjú
1402. Huszonöt esztendő az Anyanyelvi Konferenciák történetében. (Dokumentumok) /Szerk. Kolczonay Katalin és Pomogáts Béla. Bp. Nemzetközi Hungarológiai Központ, 1996. 315 p. (Hungarológia 10.)
26-31. 36-38. 82-88. 108-124. 142-159. 192-193. 231–234. 262–263. oldalakon Lőrincze megnyitói, beszámolóí, hozzászólásai
1403. MAREKNÉ PINTÉR Aranka: Pályázat Lőrincze Lajos 80. születésnapjára = Édes Anyanyelvünk, 18. 1996. 2. sz. 15. p.
1404. TOLDI Éva : Lőrincze Lajos emlékére = Napló, 1996. nov. 23. 3. p
Fotó: Áfrány Gábor = Napló, 1996. nov. 25. 3.p.
Konferencia, vers- és prózamondó verseny Balatonalmádiban
1405. TOLDI Éva : Felvidéki siker Almádiban = Napló, 1997. nov. 22. 3. p.
1406. TOLDI Éva : Lőrincze Lajos nyomdokain. A jövőben is helytáll az öt épületben működő szentgáli iskola = Napló, 1997. okt. 11. 7. p.
1407. TOLDI Éva : Otthonra talált a gyűjtemény = Napló, 1997. dec. 19. 7. p.
A tájházba került Szentgálon a Lőrincze kiállítás is

1998

1408. BALOGH Ferencné: Lőrincze Lajos. Emlékezés és bibliográfia. Veszprém, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, 1998. 335 p. Ill. Borítóterv: Szakál Erika. (Veszprém megyei bibliográfiák 3.)
1. Margócsy József bevezetője: Egy emberközpontú nyelvművelő 13-30. p.
  2. Lőrincze Lajos: Mit műveltem? 33-47. p.
  3. Életrajzi kronológia 51-61. p.
  4. Bibliográfia: Lőrincze saját művei, írásai 75-182. p.
a róla szóló írások, interjúk 191-288. p.
  5. Cím, név- és tárgymutató 289-333. p.
1409. GRAF Rezső: Lőrincze Lajos, a tanár =M. Nyelv, 122. 1998. 2. sz. 155-160.p.
1410. GRAF Rezső: Vonzóbb, érdekesebb, eredményesebb anyanyelvi nevelést. Emlékezés Lőrincze Lajosra, halála ötödik évfordulóján. = Módszertani Lapok. Magyar. 1998. 2. sz. 35-38.p.
1411. GRAF Rezső: Lőrincze Lajos öröksége = Új Horizont, 1998. 5-6. sz. 105. p.
Az Anyanyelv és nemzet kötet bevezető írása
1412. K. A.: Lőrincze Lajosra emlékeztek = Pápai Napló, 1998. 12. 02. 9. p.
Előadás a Batthyány Lajos Mezőgazdasági és Kereskedelmi Szakközépiskolában
1413. KELLEI György: Sajtóbemutató a könyvtárban. = Napló, 1998. dec. 22. 9.p.
Három könyv, köztük Balogh Ferencné: Lőrincze Lajos. Emlékezés és bibliográfia című könyvének bemutatója
1414. MAREKNÉ PINTÉR Aranka: Anyanyelvünkről – anyanyelvünkért = Édes Anyanyelvünk. 20. 1998. 1.sz. 19. p.
Előadás és verseny Balatonalmádiban, harmadszor

1415. TOLDI Éva : Lőrincze-bibliográfia készült = Napló, 1998. dec. 17. 8. p.
Balogh Ferencné: Lőrincze Lajos. Emlékezés és bibliográfia című könyvéről
1416. Vers- és prózamondó verseny (Balatonalmádiban) = Képes Újság, 1998. 39. sz. 14. p.

1999

1417. Anyanyelv és nemzet: Lőrincze-breviárium/ Szerk. és vál. Graf Rezső. Bp. Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága: Anyanyelvi Konferencia. 1999. 365 p. (Nyelv és lélek könyvek)
1. Pomogáts Béla: Lőrincze tanár úr 9-11. p.
  2. Graf Rezső: Lőrincze Lajos öröksége 12-17. p.
  3. Lőrincze Lajos: Mit műveltem? 18-31. p.
  4. A nyelvművelés elvi kérdései 32-58. p.
  5. Egy magyar nyelv van! 59-67. p.
  6. Nemzetben él a nyelv 68-73. p.
  7. Mekkora úr a nyelvszokás? 74-87. p.
  8. Tájnyelv és kiejtés 88-96. p.
  9. A magyar szókészlet kérdései 97-116. p.
  10. Az ízléstükrözéstől az ízlésformálásig 117-132. p.
  11. Jelentésváltozások 133-135. p.
  12. Nyelvünk néhány új hajtása 136-137. p.
  13. Ünnepi szavak 138-140. p.
  14. Milyen a színes stílus? 141-143. p.
  15. A magyar helyesírás legfogósabb kérdései 144-146. p.
  16. Az idegen szavakról általában 147-148. p.
  17. Páros kötőszók hangsúlya 149-150. p.
  18. Az iskolai argóról, a fiatalabb nemzedéknek 151-152. p.
  19. Az igazat mondd, ne csak a valódit! 153-156.p.
  20. A hangok „jelentése” 157-159. p.
  21. A „mozgószabály” 160-161. p.
  22. Író és helyesírás 162-164. p.
  23. A régi és mai közmondások 165-167. p.

24. Lőrincze Lajos: Vigyázzunk a szólásokkal! 168-169. p.
25. Veszedelemes nyelvművelés 170-171. p.
26. A hivatal anyanyelve 172-173. p.
27. Hivatali édes anyanyelvünk 174-175. p.
28. Gondolatok a jó magyar kiejtésről 176-182. p.
29. Finnugor nyelvrokonság 183-186. p.
30. Nyelvünk világában 187-201. p.
31. Nyelvművelés, nyelvvédelem 211-217. p.
32. Mondottam, ember 218-226. p.
33. Határkőnél 218-249. p.
34. Az Anyanyelvi Konferencia Védnökségének beszámolója 250-271. p.
35. A magyar nyelv hetéről 272-280. p.
36. Húsz év: tapasztalatok, tanulságok a nyelvi ismeretterjesztésben 281-309. p.
37. Mikes Kelemen 310-312. p.
38. Kazinczy Ferenc 313-315. p.
39. Széchenyi István 316-318. p.
40. Arany János 319-321. p.
41. Jászai Mari stílusáról 322-323. p.
42. Kosztolányi Dezső 324-325. p.
43. A nyelvművelő Kodályról 236-337. p.
44. Illyés Gyula 338-353. p.
45. Kányádi Sándor: Szürke szonettek magyar történelmi pillanatokra 354. p.
46. László Gyula rajza Lőrincze Lajosról 355. p.

1418. FÁBIÁN Pál – LŐRINCZE Lajos
 Nyelvművelés. Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999. 264 p.
 II. rész: Lőrincze Lajos: Mai nyelvművelésünk főbb kérdése. 71-119. p.
 III. rész: Nyelvművelő írások.

1419. GRÉTSY László: Anyanyelvünkről–anyanyelvünkért. Balatonalmádi, 1998. nov. 20-21. = Édes Anyanyelvünk, 21. 1999.
 1. sz. 14. p.

1420. KOLOZS Barnabásné: Lőrincze Lajos életművének bibliográfiája = Édes Anyanyelvünk, 21. 1999. 2. sz. 15. p.
Balogh Ferencné: Lőrincze Lajos. Emlékezés és bibliográfia c. könyvéről
1421. Lőrincze-napok Almádiban = Napló, 1999. szept. 14. 16. p.
Felhívás nevezésre az okt. 15-16-i emlékversenyre
1422. Lőrinczére emlékeznek = Napló, 1999. okt. 15. 16. p.
Balatonalmádiban, előadásokkal, vers-és prózamondó versennyel
1423. SZENDE Aladár: Lőrincze Lajos és az ifjúság = NyéK, 105. 1999. 78-82.p.
1424. SZENDE Aladár: A mozgalomteremtő Lőrincze Lajos időszerű öröksége = 1999. 78-82. p.
1425. TÉ (TOLDI Éva): A nemzet jövőjét építik. Lőrincze Lajos-emléknapot rendeztek Balatonalmádiban = Napló, 1999. okt. 18. 4. p.

2000

1426. A balatonalmádi Magyar-Angol Tannyelvű Gimnázium 2000. okt. 13-14-én 6. alkalommal rendezte meg... = Édes Anyanyelvünk, 22. 2000. 5. sz. 17. p. (Hír)
1427. HANGAY Zoltán : Balogh Ferencné: Lőrincze Lajos. Emlékezés és bibliográfia = M. Nyelvőr, 124. 2000. 3. sz. 387-389. p.
Könyvismertetés
1428. MARÓTI István: Anyanyelv és nemzet. Lőrincze-breviárium. Vál. és szerk. Graf Rezső = Édes Anyanyelvünk, 22. 2000. 1. sz. 16. p. (Könyvespolc)   ua. = Új Horizont, 2000. 1. sz. 118-119. p.
1429. MÁTÉTELKI András : Ismét sikerrel rendeztek Lőrincze-gálát = Napló, 2000. dec. 01. 10. p.
a Lőrincze Lajos Általános Iskolában , Szentgálon

1430. TOLDI Éva : Verssel, prózával a nyelvért = Napló, 2000. okt.16. 4. p.
Balatonalmádiban

2001

1431. BALÁZS Géza: Harc a magyar nyelvért. A nyelvművelés fontosabb felfogásai, programjai. In: Magyar nyelvstratégia. Szerk. Balázs Géza. Bp. MTA , 2001.
Nyelvművelés a szovjet rendszerben (1945-1990) fejezet 78-89.p. Főként Lőrinczéről és Grétsyről
1432. TOLDI Éva : Lőrincze-émlékverseny = Napló, 2001. okt. 18. 7.p.
Vers- és prózamondó verseny Balatonalmádiban

2002

1433. BALÁZS Géza: A magyar nyelvművelés eredményei. In: Éltető anyanyelvünk: Írások Grétsy László 70. születésnapjára. Szerk. Balázs Géza. Bp. Tinta, 2002. 50–55. p.
Több hivatkozás, idézés Lőrincze Lajostól
1434. POMOGÁTS Béla : Lőrincze Lajos munkássága anyanyelvünk megőrzéséért = NyéK, 119. (2002). 84-89. p.
1435. ÜVEGES Sándor: Nyelvünk legfiatalabb őrzői = Napló , 2002. okt. 29. 9. p.
Konferencia és verseny Balatonalmádiban

2003

1436. BALLA Emőke: Versmondó verseny = Napló, 2003. okt. 09. 7. p.
Lőrincze Lajos emlékére Balatonalmádiban
1437. BÍRÓ Zoltán: Lőrincze Lajos, a tanító nyelvész = Szabad Föld, 2003. 41. sz. 22. p.

1438. Lőrincze-nap Balatonalmádiban = Édes Anyanyelvünk, 25. 2003. 5. sz. 7. p.
1439. POMOGÁTS Béla: A nemzet tanára. Emlékezés Lőrincze Lajosra a pápai kollégiumban = Új Horizont, 2003. 4. sz. 105. p.
Elhangzott 2003. jún. 22-én Pápán, Lőrincze Lajos bronz domborművének az avatásán
1440. Tanévzáró és emléktábla = Napló, 2003. jún. 20. 8. p.
A pápai Református Kollégiumban Lőrincze-emléktáblát avattak.

2004

1441. KUTASI Zsófia : Lőrincze emlékére = Napló, 2004. okt. 13. 7. p.
Vers- és prózamondó verseny Balatonalmádiban

2005

1442. ANTAL Zsuzsa : Lőrincze Lajora emlékezett a város = Napló, 2005. dec. 16. 9. p.
Megemlékezés és kiállítás Pápán, az Erkel Ferenc Ének-Zenei Általános Iskolában
1443. BALÁZS Géza : Lőrincze után = M. Nyelvőr, 129. 2005. Emlékszám Lőrincze Lajos születésének 90. évfordulójára. 3-8. p.
1444. BEKE György: Lőrincze Lajos Erdélyben = M. Nyelvőr, 129. 2005. Emlékszám... 9-10. p.
1445. BENKŐ Loránd: Lőrincze Lajossal = M. Nyelvőr, 129. 2005. Emlékszám... 11-15. p.
1446. BENKŐ Samu: „Angyal múlték el fölöttünk” = M. Nyelvőr, 129. 2005. Emlékszám... 16-17. p .

1447. BERTÓK Loránd: Néhány emlékem Lőrincze Lajosról = M. Nyelvőr, 129. 2005. Emlékszám... 18-19. p.
1448. DEME László : „Mozgalmunk édes bátyja” = M. Nyelvőr, 129. 2005. Emlékszám... 20-21. p.
u.a. Édes anyanyelvünk 1994. 1.sz.
1449. DÓRA Zoltán : Az „emberközpontú nyelvművelő” = M. Nyelvőr, 129. 2005. Emlékszám... 22-25.p.
1450. FÁBIÁN Pál : Mit ér a nyelv, ha magyar ? = M. Nyelvőr, 129. 2005. Emlékszám... 26-28. p.
1451. GRÉTSY László: Lőrincze Lajos és a humor = M. Nyelvőr, 129. 2005. Emlékszám....28-31. p.
1452. KATA Mihály : Lőrincze tanár úr emlékére = M. Nyelvőr, 129. 2005. Emlékszám ... 32-33. p.
1453. KISS Jenő: Lőrincze Lajos és a nyelvjáráskutatás = M. Nyelvőr, 129. 2005. Emlékszám ... 36-39. p.
1454. MINYA Károly: Rendszerváltás–normaváltás. Bp. Tinta Kiadó. 2005. (A mai magyar nyelvművelés néhány alapkérdése)
Számталan hivatkozás Lőrincze munkásságára, jelentőségére, az Édes Anyanyelvünkre, a Magyar nyelv heteire, az Anyanyelvi Konferenciákra, a Lőrincze-díjra, stb.
1455. NAGY Károly: A Lőrincze Lajos vezette Anyanyelvi Konferencia a rendszerváltás éveiben = M. Nyelvőr, 129. 2005. Emlékszám ... 43-46. p.
1456. PUSZTAI Ferenc: Lőrincze Lajos előtt és után = M. Nyelvőr, 129. 2005. Emlékszám ... 62-64. p.

1457. TOLCSVAI NAGY Gábor : A cselekvés elvi hitelessége =
M. Nyelvőr, 129. 2005. Emlékszám ... 70-72. p.
1458. TOLDI Éva: A tudós emléke = Napló, 2005. okt. 11. 7. p. Fotó:
Andrónyi András
Megemlékezés és szavalóverseny Balatonalmádiban

2006

1459. GRÉTSY László: Lőrincze-díj. 2006. = Édes Anyanyelvünk, 28.
2006. 5. sz. 15.p.
1460. KUTASI Zsófia: Lőrincze Lajos nyomában. Nádasdy Ádám és Var-
ró Dániel tartott előadást a diákoknak = Napló, 2006. okt. 21. 4.p.
Balatonalmádiban
1461. Magyar nyelvész pályaképek és önvallomások 2. / Szerk. Bolla
Kálmán. Bp. 2006.
1. Lőrincze Lajos vallomása pályájáról 123-126. p.
2. Lőrincze Lajos írásainak válogatott bibliográfiája.
(Balogh Ferencné) 127-139.p.
3. Szende Aladár: Lőrincze Lajosról 140-143. p.
1994-ben önálló füzetként is megjelent, v. ö. a bibliográfia 1273. tételével
1462. TOLDI Éva: Beszélj, ahogy tudsz ! Nádasdy Ádám a nyelvészetről,
a nyelvészekről és a nyelvművelés „illetanáról” = Napló, 2006.
nov. 06. 7. p.
Előadás Balatonalmádiban
1463. TOLDI Éva: Emberek, nyelvek. Dr. Lőrincze Lajosra emlékeztek
halálának 13. évfordulóján. Kőrösparti Beatrix fotójával = Napló,
2006. okt. 18. 7. p.
1464. TOLDI Éva: Kitüntetett kisdíjak = Napló, 2006. nov. 28. 9. p.
Szentgálon

1465. TOLDI Éva : Lőrincze professzorról a gimnáziumokban = Napló, 2006. okt. 13. 4. p.

2007

1466. BALÁZS Géza: Miért érdekes? A rádiós Édes anyanyelvünk élete... = Édes Anyanyelvünk, 29. 2007. 5. sz. 5.p.
2007. szept. 2-án véget ért a M. Rádióban a leghosszabb anyanyelvi műsor
1467. MARTON Sándor: Iskolaavatás Szentgálon és a Lőrincze-iskolák 5. találkozója = Édes Anyanyelvünk, 29. 2007. 5. sz. 16. p.
1468. POMOGÁTS Béla: Iskolakeresztelőre – A szentgáli Lőrincze Lajos iskolánál = NyéK, 150. 2007. 5-6.p.
1469. Szentgálon új iskolaépületben tanulhatnak a Lőrincze Lajos Általános Iskola tanulói. Az avatóünnepségen (2007. aug. 25.) Pomogáts Béla mondott beszédet = Édes Anyanyelvünk, 29. 2007. 4. sz. 17. p.
1470. TOLDI Éva: Védelemre szorul a nyelv is = Napló, 2007. szept. 1. 15. p.

2008

1471. CSERNICSKÓ István: Lőrincze Lajos emlékezete Kárpátalján= M. Nyelv, 104. 2008. 3. sz. 353. p.
1472. POMOGÁTS Béla: Lőrincze Lajos emlékezete = Vigilia, 2008. 1. sz. 71-72. p.

2009

1473. TÓTH Sándor, M.: Lőrincze Lajos, édes anyanyelvünk leghűbb öre = Regio Regia, 2009. 88-89. 56-58. p.

2010

1474. KOVÁCS László: Lőrincze Lajos – a hídépítő = NyéK, 160. 2010. 94-97. p.

2011

1475. BALÁZS Géza: Nyelvész-anekdoták = Édes Anyanyelvünk, 33. 2011. 5. sz. 5. p.
1476. LŐRINCZE Lajos: Találkozásaim Áprily Lajossal. In : Áprily tanár úr: tanulmányok és emlékezések Áprily Lajos nagyenyedi, kolozsvári és budapesti éveire. / Szerk. Fenyő György. Közread. az Erdélyi Ref. Egyházkerület, Kolozsvár és a Kálvin Kiadó, Bp. 2011. 127-144. p.
1477. A mai magyar nyelvművelés. Készítette: Ruzsa Dorottya, Ellenbacher Norbert és Cseterki Tamás. Gödöllő, Szent István Egyetem, 2011.
Az 5. korszaknál hosszan írnak Lőrincze Lajosról és az emberközpontú nyelvművelésről
1478. POMOGÁTS Béla: A szeretet stratégiája: Lőrincze = NyéK, 166. 2011. 18-21. p.

2012

1479. BALÁZS Géza: Nyelvben, népben való utazás – Lőrincze Lajos utolsó könyvéről... = e-nyelvmagazin, 2012. 09. 15. (Tetten ért szavak 41.)
Lőrincze Lajos: *Megnől az ember szíve* könyvéről. Megjelent a Napló, 1993. okt. 8. számában
1480. POMOGÁTS Béla: Búcsú egy műhelytől. Visszatekintés a történelemre. (Lőrincze Lajos emlékére.) = NyéK, 171. 2012. 7-24.p.
Az Anyanyelvi Konferenciák története

2013

1481. BALOGH Ferencné: Lőrincze Lajos emlékezete (október 11-én, halála 20. évfordulóján) = e-Nyék , 2013. október 29.
Elhangzott Veszprémben, a megyei könyvtárban létrehozott emléksarok avatásán
1482. Emlékszobát avattak Lőrincze Lajos tiszteletére /Veszprém, EKMK / = VEOL.hu
1483. Lőrincze-emlékszoba Veszprémben = Édes Anyanyelvünk, 35. 2013. 5. sz. 21.p.
1484. Lőrincze Lajos nevét viselő iskolák találkoztak Mikóházán = Zemplén TV, 2013. okt. 27. /Youtube C4htuHD5uPI
A három iskola igazgatója szólal meg
1485. MARTON Attila: Anyanyelvünk védője. Lőrincze Lajosra emlékeztek halálának 20. évfordulóján. = Napló, 2013. okt. 12. 1. 3. p.
1486. Századfordító magyarok: Lőrincze Lajos = Duna TV 2013. 51' (NAVA)
1487. TAMÁS Károlyné: Lőrincze tanár emlékére = Napló, 2013. nov. 12. 15.p.
Olvasói levél
1488. VARGA Ibolya: Feltöltötték a magyar értéktárunkat = Napló, 2013. dec. 20. 4.p.
Lőrincze Lajos is szerepel benne

2014

1489. FEJES László: A „liberális” nyelvművelő = Nyelv és tudomány (nyest.hu), 2014. ápr. 29.

1490. A Lőrincze-év (2015) tervei = Édes anyanyelvünk, 36. 2014. 4. 20. p. (Hírek-tudósítások)
Országos és Veszprém megyei tervek
1491. Lőrincze Lajos életműve (Videospot) = Veszprém Megyei Értékek Tára, 2014. aug. 7. / Youtube FfMcJ1fn9ZE
A szentgáli emlékszoba rövid bemutatása képekben
1492. A Tanár úr emléke máig él a bakonyi településen: Édes anyanyelvünket őrzik a Veszprém megyei Szentgálon. + Sófalviné Tamás Márta: Egy személyes találkozó emlékére = Szeresd a magyart! 2014. 2. sz. 10-11. p.
Kép is Lőrinczéről, a szentgáli iskoláról és az emlékszobáról
1493. A Veszprém Megyei Önkormányzat közgyűlése : Megyei Értéktár Bizottság Előterjesztése a MÖK közgyűlés 2014. febr. 13-i ülésére. Előadó: Horváth Zsolt, a Veszprémi Értéktár Bizottság elnöke.
Benne Lőrincze Lajos életműve is szerepel

2015

1494. 100 éve született Lőrincze Lajos = Édes Anyanyelvünk, 37. 2015. 1. sz. 2. p.
Tervek a jubileumi év központi és vidéki megemlékezéseire
1495. ADORJÁN Zoltán: Lőrincze Lajos emlékévé a Pápai Refiben = Dunántúli Református Egyházkerület (e)Híradója, 2015. 03. 02.
A Magyar Kultúra Napján hirdették ki a Lőrincze -esszé- és rajzpályázat eredményét, valamint szóltak a Lőrincze-év további pápai terveiről
1496. „Amiért maga”. A 49. Magyar nyelv hete, és az 50. Kazinczy- verseny = e nyelv, 2015. ápr. 20. Kép és szöveg : (Manyszi)
A Magyar nyelv hete országos megnyitója Pápán: „Nemzetben él a nyelv” mottóval emlékezés Lőrincze Lajosra. Idéz Juhász Judit előadásából

1497. BALÁZS Géza: A „bányalift körül...” Lőrincze Lajos születésének centenáriumán fiával, Lőrincze Péterrel beszélgettem = Édes Anyanyelvünk, 37. 2015. 2 sz. 3. p.
1498. BALÁZS Géza: Tetten ért szavak. A MR Kossuth rádiójának sorozata
A 2015. jan. 5. ; jan . 26.; ápr. 19 ; május 12. ; máj. 26.; jún. 2, 3. ; jún. 24. ; júl. 27. adásai Lőrinczével kapcsolatosak
1499. Emlékezés Lőrincze Lajosra. (Az MNYKNT esszékonferenciája 2015. jún. 20-án Széphalmon, A Magyar Nyelv Múzeumában) = Édes Anyanyelvünk, 37. 2015. 3. sz. 21. p. (Hírek-tudósítások)
A programtervben Pölcz Ádám, Lőrincze Péter, Grétsy László, Kemény Gábor, Pomogáts Béla, H. Varga Gyula, Balázs Géza és Nyiri Péter előadása szerepel
1500. Felhívás. XIII. Anyanyelvi Konferencia, Nagyvárad, 2015. május 14-17. = Édes Anyanyelvünk, 37. 1. sz. 21. p. (Hírek- tudósítások)
A programtervben : megemlékezés az AK nagy alakjairól, köztük Lőrincze Lajosról
1501. KARDOS Béla beszámolója magyarországi útjáról (7.) = M. Élet (Ausztrália), 2015. júl. 30.
Részletes beszámoló a 2. nyelvészeti táborról és a Lőrincze-esszékonferenciáról
1502. MARINOV Iván: Gondolta a fene – mondta Arany János? = Urbanlegends (2015)
A szállóige eredetét kutatja, közben részletesen ismerteti Lőrincze 1980-ban e tárgyban kifejtett véleményét
1503. „Nemzeti intézménnyé vált”. Emlékezés Lőrincze Lajosra. Grétsy Lászlót kérdezi Balázs Géza = Édes Anyanyelvünk, 37. 2015. 3. sz. 3. p.
1504. pt : Anyanyelvünk tisztelete – Konferencia a református gimnáziumban = Pápa ma a facebookon, 2015. április 20. (Hírek, közélet)
A Magyar nyelv hete megnyitó rendezvénye: ismertetés képekkel

Név-, cím-és tárgymutató

(fettel-kövérrrel szedtük a Lőrincze írások tételszámait,
kurzívval-dőlttel az írások címét)

Adorján Zoltán 1495

„Amiért maga” 1496

„Angyal múlték el fölöttünk” 1446

Antal Zsuzsa 1442

anyanyelv-ápolás 1426, 1428, 1434

Anyanyelv és nemzet 1417, 1428

Anyanyelvi Konferencia 1402, **1417/34**, 1455, 1480, 1500

Anyanyelvünk tisztelete 1504

Anyanyelvünk védője 1485

Anyanyelvünkről–anyanyelvünkért (Vers-és prózamondó verseny) Balatonalmádiban

1404, 1405, 1414, 1416, 1419, 1421, 1422, 1425,1426, 1430, 1432,
1435, 1436, 1438, 1441,1458, 1460, 1462

Áfrány Gábor 1404

Andrónyi András 1458

Áprily Lajos 1476

Arany János **1417/40**, 1502

Balázs Géza 1431, 1433, 1443, 1466, 1475, 1479, 1497, 1498, 1499, 1503

Balla Emőke 1436

Balogh Ferencné 1408, 1413, 1415, 1420, 1427,1461, 1481

„A bányalift körül” 1497

Beke György 1444

Benkő Loránd 1445

Benkő Samu 1446

Bertók Loránd 1447

Bíró Zoltán 1437

Bolla Kálmán 1461, 1480

Búcsú egy műhelytől 1470

Balatonalmádi 1401, 1403, 1404, 1405, 1414, 1416, 1421, 1422, 1425,
1426, 1430, 1435, 1436, 1438, 1441, 1458, 1462

A cselekvés elvi hitelessége 1457
Csernicskó István 1471
Cseterki Tamás 1477
Deme László 1448
Dóra Zoltán 1449
Édes anyanyelvünk- rádiós műsor 1466
Egy emberközpontú nyelvművelő 1408
Egy magyar nyelv van! **1417/5**
Egy személyes találkozó emléke 1492
Elekfi László 1394
Életrajzi kronológia /L.L./ 1408/3
Ellenbacher Norbert 1477
Az „emberközpontú nyelvművelő” 1449
Emlékezés és bibliográfia 1408, 1413, 1415, 1420, 1427
Emlékezés Lőrincze Lajosra 1394
Eötvös Károly Megyei Könyvtár 1480, 1481, 1483
Farkas Zsuzsa 1398
Fábián Pál 1418, 1450
Fejes László 1489
Felhívás. XIII. Anyanyelvi Konferencia, Nagyvárad 1500
Feltöltötték a magyar értéktárunkat 1488
Felvidéki siker Almádiban 1405
Fenyő György 1476
Finnugor nyelvrokonság **1417/29**
Gál Sándor 1401
Gálfalvi György 1401
Gondolatok a jó magyar kiejtésről **1417/28**
Gondolta a fene 1502
Graf Rezső 1409, 1410, 1411, 1417, 1428
Grétsy László 1419, 1451, 1459, 1499, 1503
Hangay Zoltán 1427
A hangok „jelentése” **1417/20**
Harc a magyar nyelvért 1431
Határkőnél **1417/33**
A hivatal anyanyelve **1417/26**

Hivatali édes anyanyelvünk **1417/27**
Húsz év ...a nyelvi ismeretterjesztésben **1417/36**
Huszonöt esztendő az Anyanyelvi Konferencia történetében 1402
Hűség a szülőfaluhoz 1396
Az idegen szavakról általában **1417/16**
Az igazat mondd, ne csak a valódit ! **1417/19**
Illyés Gyula **1417/44**
iskola-névadó 1467, 1468, 1469
Az iskolai argóról **1417/18**
Az ízléstükrözéstől az ízlésformálásig **1417/10**
Író és helyesírás **1417/22**
Jászai Mari **1417/41**
Jelentésváltozások **1417/11**
K. A. 1412
Kardos Béla 1501
Kata Mihály 1452
Kányádi Sándor 1417/45
Kárpátalja 1471
Kazinczy Ferenc **1417/38**
Kellei György 1413
Kemény Gábor 1499
Kényszerből nem szabad 1401
Kiss Jenő 1453
Kodály Zoltán **1417/43**
Kolczonay Katalin 1402
Kolozs Barnabásné 1420
A konyak „jelentése” **1417/19**
Kosztolányi Dezső **1417/42**
Kovács László 1474
Kováts Dániel 1397
Kutasi Zsófia 1441, 1460
László Gyula 1417/46
A „liberális” nyelvművelő 1489

Lőrincze - bibliográfia 1408/4, 1461

- bibliográfia készült 1415
- breviárium 1417, 1428
- díj 1459
- év 1490
- kiállítás 1407
- emlékezete 1487, 1503
- emlékév 1490 1495
- emlékszám (M. Nyelvőr) 1443-1457
- emlékszoba 1482, 1483
- emléktábla 1440
- napok 1421,
- öröksége 1411
- tanár úr 1417/2
- után 1443

Lőrincze Lajos **1408/2**

Lőrincze Lajos, a hídépítő 1474

- *a tanár* 1409
- *a tanító nyelvész* 1437
- *édes anyanyelvünk leghűbb öre* 1473
- *életműve* 1491
- *életművének bibliográfiája* 1420
- *előtt és után* 1456
- *emlékezete* 1471, 1472 , 1481, 1494
- *emlékeztek* 1422
- *Erdélyben* 1444
- *esszékonferencia* 1499
- *és a humor* 1451
- *és a nyelvjáráskutatás* 1453
- *és az ifjúság* 1423
- *írásainak válogatott bibliográfiája* 1461/2
- *munkássága anyanyelvünk megőrzéséért* 1434
- *nevét viselő iskolák találkozója Mikóházán* 1484
- *nyomdokain* 1406
- *öröksége* 1411, 1417/2

-ra emlékezett a város 1442
 - ra emlékeztek 1412
 - sal 1445
 - vallomása pályájáról 1461/1
 - vezette Anyanyelvi Konferencia a rendszerváltás éveiben 1455
 Lőrincze professzorról a gimnáziumokban 1465
 Lőrincze tanár úr 1417
 Lőrincze tanár úr emléke 1452
 Lőrincze után 1443
 Lőrincze Péter 1497, 1499
 A magyar helyesírás legfogósabb kérdései **1417/15**
 A magyar nyelv hetéről **1417/35**, 1496, 1504
 Magyar nyelvész pályaképek 1461
 A magyar nyelv művelés eredményei 1433
 Magyar Nyelvőr Lőrincze-emlékszáma 1443-1456
 A magyar szókészlet kérdései **1417/9** Mai magyar nyelv művelés 1477
 Mai nyelv művelésünk főbb kérdései **1418/II.**
 Marekné Pintér Aranka 1403, 1414
 Margócsy József 1408/1
 Marinov Iván 1502
 Maróti István 1428
 Marton Attila 1485
 Marton Sándor 1467
 Mátételki András 1429
 Megnől az ember szíve kötetéről 1399, 1400, 1479,
 Mekkora úr a nyelv szokás? **1417/7**
 Miért érdekes...? (Édes anyanyelvünk...) 1466
 Mikes Kelemen **1417/37**
 Milyen a színes stílus? **1417/14**
 Minya Károly 1454
 Mit ér a nyelv, ha magyar? 1450
 Mit műveltem? **1408/2**, **1417/3**
 Mondottam, ember **1417/32**
 „Mozgalmunk édes bátyja” 1448
 A „mozgószabály” **1417/21**
 Nádasdy Ádám 1460, 1462

Nagy Károly 1455
Néhány emlékem Lőrincze Lajosról 1447
A nemzet tanára 1439
Nemzetben él a nyelv **1417/6**
„*Nemzeti intézménnyé vált*” 1503
Nyelvben, népben való utazás 1479
Nyelvész anekdoták 1475
Nyelvi ismeretterjesztés **1417/36**
Nyelvművelés **1417/31**, 1418
nyelvművelés 1398, 1417/4, 31, 1418, 1477
A nyelvűvelés elvi kérdései **1417/4**
Nyelvművelés, nyelvvédelem **1417/31**
A nyelvűvelő Kodályról **1417/43**
Nyelvünk néhány új hajtása **1417/12**
Nyelvörökkel nyelvőrségen 1398
Nyelvünk világában **1417/30**
Nyíri Péter 1499
Otthonra talált a gyűjtemény 1407
Önismereti peregrinációban 1395
Pápa 1412, 1439, 1440, 1442, 1495, 1496, 1504
Páros költőszók hangsúlya **1417/17**
Pomogáts Béla 1395, 1402, 1417/1 1434, 1439, 1468, 1469,
1472, 1478, 1480, 1499
Pölcz Ádám 1499
pt 1504
Pusztai Ferenc 1456
Rados Richárd 1400
A régi és mai közmondások **1417/23**
Rendszerváltás- normaváltás 1454
Ruzsa Dorottya 1477
Sófalviné Tamás Márta 1492
Szakál Erika 1408
Századfordító magyarok 1486
Széchenyi István **1417/39**
Szende Aladár 1461/3, 1423, 1424

Szentgál 1396, 1406, 1407, 1429, 1463, 1464, 1467,1469, 1492
A szeretet stratégiája: Lőrincze Lajos 1478
Szürke szonett magyar történelmi pillanatokra 1417/44
Találkozásaim Áprily Lajossal **1476**
Tájnyelv és kiejtés **1417/8**
Tamás Károlyné 1487
A Tanár úr emléke máig él a bakonyi településen 1492
Tanévzáró és emléktábla 1440
Tolcsvai Nagy Gábor 1457
Tetten ért szavak 1498
TÉ (Toldi Éva) 1396
Toldi Éva 1401, 1404, 1405, 1406, 1409, 1415, 1425, 1430,1432,
1458,1462,1463, 1464, 1465, 1470
Tóth Sándor, M. 1473
Ünnepi szavak **1417/13**
Üveges Sándor 1435
Varga Gyula, H. 1499
Varga Ibolya 1488
Varró Dániel 1460
Veszedelmes nyelvművelés **1417/25**
Veszprém 1480, 1481, 1482,
Veszprém Megyei Értéktár 1488, 1491, 1493
Védelemre szorul a nyelv is 1470
Vigyázzunk a szólásokkal! **1417/24**
Vonzóbb, érdekesebb, eredményesebb anyanyelvi nevelést! 1411

A HETVENES ÉVEK MAGYAR NYELVÉSZEI
Pályaképek és önvallomások

33.

LŐRINCZE LAJOS
(1915–1993)

ELTE Fonetikai Tanszék
1994

„Ha visszanézek az életemre, azt mondom, hogy nincs semmi, amit megbántam volna. Ezt belém nevelte a pápai iskola és a szentgáli is. Jó magyar embernek kell lenni, szeretni kell ezt a földet, ezt a népet, ezt a hazát, ezt a nyelvet. Igyekeztem a hitemhez hű maradni, a felfogásomhoz, és ettől nem tudott eltéríteni semmi sem. Ez az, ami megnyugtató számomra. Ami valamikor kedves volt nekem, és amiről meg voltam győződve, hogy helyes, azt tulajdonképpen végig meg tudtam tartani, és valóban az a tanulság, hogy hit és meggyőződés nélkül nem lehet semmit igazán elvégezni.”

LŐRINCZE

*Ez az emlékkönyv születésének századik évfordulójára készült
Veszprém megyei – és nyelvész tisztelőinek írásaiból, képeiből.
Az volt a szándékunk, hogy a tudós nyelvész, nyelvművelő
emlékét ébren tartsuk és örökségét tovább vigyük.*